

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις

Κατεύθυνση: Ευρωπαϊκές Σπουδές και Διπλωματία

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

*«Μορφές και Δείκτες Παγκοσμιοποίησης: Η Περίπτωση της
Ρωσίας και οι Σχέσεις Ρωσίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης με
Έμφαση στη Συνεργασία στον Ενεργειακό Τομέα»*

Μαυρομάτη Μαρία

A.M.: 19007

Επιβλέπων Καθηγητής: Καθηγητής, Αριστείδης Μπιτζένης

Θεσσαλονίκη 2022

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω, επίσης, υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δε συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.»

Μαυρομάτη Μαρία

Περίληψη

Οι εξελίξεις της σημερινής εποχής σε συνδυασμό με τις μεταβολές του διεθνούς περιβάλλοντος αναδεικνύουν το πολυδιάστατο φαινόμενο της “Παγκοσμιοποίησης” ως υπαίτιο της αναδιαμόρφωσης αυτής. Πολλές είναι οι ερμηνείες που έχουν διατυπωθεί ανά καιρό σχετικά με την υπόσταση του παραπάνω φαινομένου. Ωστόσο, είναι πλέον απόλυτα κατανοητό πως η σφαίρα επιρροής της Παγκοσμιοποίησης δε επικεντρώνεται αυστηρά μόνο στο οικονομικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, η Παγκοσμιοποίηση αποτελεί αφετηρία διαφόρων ριζικών αλλαγών σε πολιτικό, πολιτιστικό, τεχνολογικό, κοινωνικό αλλά και πνευματικό επίπεδο. Παρόλα αυτά, η τεχνολογική ανάπτυξη παρουσιάζεται ως η σημαντικότερη εξέλιξη, χάρη στην οποία αναδεικνύεται μία νέα εποχή πληροφορίας, η οποία λειτουργεί ως η κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη ενός συλλογικού, διεθνούς πολιτικού και οικονομικού οικοδομήματος. Μέσα από το πλαίσιο αυτό, αναδεικνύονται οργανισμοί και θεσμοί που λειτουργούν συλλογικά για τον κοινό συντονισμό παγκόσμιων ζητημάτων. Το περιβάλλον το οποίο αναδιαμόρφωσε το φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης διακρίνεται από επίπεδα αλληλεξάρτησης και διασύνδεσης που προάγει τη συνεργασία.

Μολονότι τα κράτη έχουν προχωρήσει, άλλα με επιτυχία και άλλα όχι, στην προσαρμογή και συμμετοχή των διαδικασιών της Παγκοσμιοποίησης, κρίνεται σημαντική η μελέτη της περίπτωσης της Ρωσίας, η οποία έλαβε συμμετοχή στις διαδικασίες της Παγκοσμιοποίησης, με χρονική καθυστέρηση συγκριτικά με άλλα κράτη. Πρωταρχικός στόχος της διατριβής είναι ο εντοπισμός της Παγκοσμιοποίησης όσον αφορά τις δομές του κράτους της Ρωσίας και την πορεία του κράτους στα παγκόσμια δρώμενα. Μελετώντας τη θέση της Ρωσίας είναι ευδιάκριτη η ενεργειακή της θέση, μία θέση μεγάλης σημασίας για τα σημερινά δεδομένα. Για το λόγο αυτό ο αμέσως επόμενος στόχος της διατριβής είναι η παρουσίαση της ενεργειακής κατάστασης στη Ρωσία και ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και από την ίδια τη Ρωσική Ομοσπονδία. Η ανάγκη για αναφορά στην ενέργεια είναι σημαντική, καθώς αποτελεί καθοριστικό παράγοντα τόσο για την ύπαρξη της παγκόσμιας οικονομίας όσο και για την ύπαρξη της ίδιας της ζωής. Σήμερα, οι ενεργειακές σχέσεις της Ρωσίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκονται στο απόγειο του ενδιαφέροντος, μιας και οι κρίσεις που εμφανίστηκαν απειλούν την ευημερία όλων των κλάδων της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Abstract

Globalization is the result of today's developments and changes. The multidimensional phenomenon of globalization causes various transformations of the international environment. In contrast to various approaches that have been made over time about the existence of globalization, it is understood that the sphere of influence is not only based at the economical level. The phenomenon of globalization is the starting point of various radical changes such as in political, cultural, technological, social and spiritual level. However, the most important development, is the technological development, thanks to which a new information age emerges that act as the driving force for the development of a collective, international political and economic edifice. Within this framework, organizations and institutions that work collectively for the joint coordination of global issues emerge. The environment that has reshaped the phenomenon of globalization is distinguished by levels of interdependence and interconnection that promote cooperation.

Although the states have adapted and participated in the processes of globalization, some successfully and some not, it is important to study the case of Russia, which participated in the processes of globalization with a time lag compared to other states. The primary goal of the dissertation is to identify globalization in the structures of the Russian state and the course of the state in world events. Studying Russia's position, its energy position is clear, a position of great importance for today's data. For that purpose, the next goal of the dissertation is to present the energy situation in Russia and the way in which it is treated by the European Union and the Russian Federation itself. The reference to energy has a significant importance as it is the determining factor for the existence of the world economy as well as for the existence of life itself. Today, Russia's energy relations with the European Union are at the height of interest for the scientific community, as the crises that have emerged threaten the prosperity in all spheres of human activity.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Εισαγωγή.....	11
1.1. Το Αντικείμενο της Έρευνας.....	11
1.2. Τα Ερευνητικά Ερωτήματα.....	12
1.3. Στόχοι της Διπλωματικής Εργασίας.....	13
1.4. Μεθοδολογία της Έρευνας.....	13
1.5. Δομή της Διπλωματικής Εργασίας.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Η Έννοια της Παγκοσμιοποίησης.....	16
2.1. Ενδεικτικοί Ορισμοί της Παγκοσμιοποίησης.....	16
2.1.1. Οικονομικοί Ορισμοί.....	17
2.1.2. Πολυδιάστατοι Ορισμοί.....	18
2.2. Εναλλακτικοί Ορισμοί της Παγκοσμιοποίησης.....	19
2.2.1. Η Έννοια της Διεθνοποίησης.....	19
2.2.2. Η Έννοια της Εκδυτικοποίησης.....	20
2.2.3. Η Έννοια της Περιφερειοποίησης.....	21
2.3. Μορφές Παγκοσμιοποίησης.....	23
2.3.1. Κύριες Μορφές της Παγκοσμιοποίησης.....	23
2.3.2. Επιμέρους Μορφές της Παγκοσμιοποίησης.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Το Φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης.....	33
3.1. Ιστορική Επισκόπηση της Παγκοσμιοποίησης.....	33
3.2. Προσεγγίσεις Παγκοσμιοποίησης.....	36
3.2.1. Η Ρεαλιστική Θέση.....	36
3.2.2. Η Φιλελεύθερη Θέση.....	37
3.2.3. Η Μαρξιστική Θέση.....	37
3.3. Τα Αίτια της Παγκοσμιοποίησης.....	38
3.4. Θετικές Συνέπειες της Παγκοσμιοποίησης.....	40
3.5. Αρνητικές Συνέπειες της Παγκοσμιοποίησης.....	44
3.6. Δείκτες Παγκοσμιοποίησης – Θεωρητικές όψεις των Μεθόδων Μέτρησης της Παγκοσμιοποίησης.....	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Παγκοσμιοποίηση: Η Περίπτωση της Ρωσίας.....	57
4.1. Η Δημιουργία του Ρωσικού Κράτους – Ιστορική Εξέλιξη.....	57
4.1.1. Από την Τσαρική Ηγεμονία μέχρι και τη Ρωσική Επανάσταση.....	59

4.2. Η Σύγχρονη Ρωσία και η Παγκοσμιοποίηση.....	61
4.3. Παγκοσμιοποίηση και Ρωσία.....	63
4.3.1. Η Ρωσία στη Σύγχρονη Παγκόσμια Πολιτική.....	63
4.3.2. Οικονομία.....	67
4.3.3. Κοινωνία.....	70
4.4. Παγκοσμιοποίηση και Ρωσία με βάση τους Δείκτες Παγκοσμιοποίησης.....	72
4.4.1. Οικονομική Παγκοσμιοποίηση.....	72
4.4.2. Πολιτική Παγκοσμιοποίηση.....	78
4.4.3. Κοινωνική Παγκοσμιοποίηση.....	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Σχέσεις Ρωσίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης με Έμφαση στη Συνεργασία στον	
Ενεργειακό Τομέα.....	82
5.1. Ενεργειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	82
5.1.1. Η Πορεία προς της Ενεργειακή Πολιτική.....	82
5.1.2. Νομική Βάση της Ενεργειακής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	84
5.1.3. Κύριοι Πυλώνες της Ενεργειακής Πολιτικής.....	85
5.2. Στόχοι της Ενεργειακής Πολιτικής.....	86
5.2.1. Εσωτερική Αγορά.....	87
5.2.2. Καταπολέμηση της Κλιματικής Αλλαγής – Περιβαλλοντική Πολιτική.....	89
5.3. Ενεργειακή Πολιτική της Ρωσίας.....	91
5.3.1. Ο Ρόλος της Ενέργειας για τη Ρωσία.....	91
5.3.2. Ρωσική Ενεργειακή Στρατηγική.....	92
5.3.3. Ενεργειακή Πολιτική Απεξάρτησης από Χώρες Διέλευσης.....	94
5.3.4. Πολιτική Αύξησης Ευρωπαϊκής Εξάρτησης.....	96
5.4. Ενεργειακή Σχέση μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ρωσίας.....	98
5.4.1. Ενεργειακή Ρωσική Εξάρτηση.....	101
5.4.2. Μηχανισμοί Εξάλειψης της Ρωσικής Ενεργειακής Εξάρτησης.....	102
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 Συμπεράσματα.....	105
Βιβλιογραφία.....	110

ΛΙΣΤΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Μονοδιάστατοι και σύνθετοι δείκτες της Παγκοσμιοποίησης (Πηγή: Samimi, P., Lim, G. C., and Buang, A. A., 2011)	49
Πίνακας 2. Εισαγωγή ενέργειας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση (Πηγή: Eurostat).....	101

ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Οι πιο παγκοσμιοποιημένες πόλεις, σύμφωνα με το δείκτη A. T. Kearney για τα έτη 2008, 2010, 2012 και 2014 (Πηγή: consultancy.uk)	51
Εικόνα 2. Κατάταξη των πιο παγκοσμιοποιημένων κρατών για το έτος 2016, σύμφωνα με το δείκτη KOF (Πηγή: KOF Swiss Economic Institute, 2016).....	53
Εικόνα 3. Οικονομική ανάπτυξη της Ρωσίας με βάση το Α.Ε.Π. (Πηγή: The Global Economy, 2022).....	73
Εικόνα 4. Ξένες Άμεσες Επενδύσεις στη Ρωσία από το 1997 έως και τις αρχές του 2021 (Πηγή: The Central Bank of the Russian Federation).....	74
Εικόνα 5. Ανοιχτό Εμπόριο της Ρωσίας από το 1989 έως και το 2020 (Πηγή: The Global Economy, 2022).....	74
Εικόνα 6. Ποσοστό Δημοσίου Χρέους της Ρωσίας με βάση το ΑΕΠ (Πηγή: Trading Economics).....	75
Εικόνα 7. Οικονομική Παγκοσμιοποίηση της Ρωσίας σε σχέση με το σύνολο του κόσμου (Πηγή: KOF Swiss Economic Institute).....	76
Εικόνα 8. Δείκτης KOF - Οικονομική διάσταση για τις χώρες της Ευρώπης για Α) το 2000 και Β) το 2019 (Πηγή: The Global Economy & KOF Swiss Economic Institute).....	76
Εικόνα 9. FDI Confidence Index για το έτος 2012 (Πηγή: Kearney, 2012)	77
Εικόνα 10. FDI Confidence Index για το έτος 2013 (Πηγή: Kearney, 2013)	77
Εικόνα 11. Πολιτική Παγκοσμιοποίηση της Ρωσίας με βάση το Δείκτη Παγκοσμιοποίησης KOF (Πηγή: The Global Economy & KOF Swiss Economic Institute).....	78
Εικόνα 12. Κατάταξη Πολιτικής Παγκοσμιοποίησης της Ρωσίας για Α) το 2000 και Β) το 2019 (Πηγή: The Global Economy & KOF Swiss Economic Institute).....	79
Εικόνα 13. Κοινωνική Διάσταση Παγκοσμιοποίησης της Ρωσίας με βάση το Δείκτη Παγκοσμιοποίησης KOF (Πηγή: The Global Economy).....	80

Εικόνα 14. Κοινωνική Διάσταση Παγκοσμιοποίησης της Ρωσίας παγκόσμιος μέσος όρος (Πηγή: KOF Swiss Economic Institute).....	80
Εικόνα 15. Η θέση της Ρωσίας σύμφωνα με το δείκτη KOF για Α) το 2000 (Κοινωνία) και Β) το 2019 (Κοινωνία) (Πηγή: The Golden Economy).....	81
Εικόνα 16. Εισαγωγή Ρωσικού Φυσικού Αερίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Πηγή: Bilgin, 2009).....	92
Εικόνα 17. Ενεργειακή εξάρτηση της Ε.Ε. από ρωσικές ενεργειακές πηγές για τα έτη 1974, 1985, 1990, 2001 (Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1994, 1995, 1999, 2003).....	99
Εικόνα 18. Α) Ενεργειακή εξάρτηση της Ε.Ε. από ρωσικές ενεργειακές πηγές για το έτος 2017 (Πηγή: Statistical review of world energy, 2018) και Β) για το έτος 2020 (Πηγή: Eurostat, 2020).....	99

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

FDI	Foreign Direct Investment
GAAT	Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου
G7	Group of Seven
G20	Group of Twenty
NAFTA	North American Free Trade Agreement
NATO	Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου
OECD	Organization for Economic Co-Operation and Development
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΞΑΕ	Ξένες άμεσες επενδύσεις
ΑΠΕ	Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΕΑΕU	Eurasian Economic Union
ΕΟΕ	Ευρασιατική Οικονομική Ένωση

Ευχαριστίες

Η ολοκλήρωση της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας θα ήταν αδύνατη χωρίς την πολύτιμη υποστήριξη του καθηγητή μου, Καθηγητή των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Αριστεΐδη Μπιτζένη. Του εκφράζω ένα βαθύ ευχαριστώ για όλη τη βοήθεια και για την ευκαιρία συνεργασίας που μου προσέφερε.

Στις σπουδές μου ήταν καθοριστική η συμβολή όλων των καθηγητών μου στα γνωστικά αντικείμενα που παρακολούθησα, στους οποίους οφείλω να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες για τη συμβολή τους στην ολοκλήρωση των σπουδών μου.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω πολύ τους γονείς μου, οι οποίοι υπήρξαν πάντα ένα ανεκτίμητο στήριγμα για μένα και στους οποίους οφείλω όλη τη διαδρομή των σπουδών μου, μέχρι σήμερα.

Κεφάλαιο 1^ο

Εισαγωγή

1.1. Το Αντικείμενο της Έρευνας

Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από ριζικές μεταβολές, ειδικά, στο διεθνές περιβάλλον, λόγω ενός ευρέος φάσματος διαδικασιών που συνιστούν το φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης. Ωστόσο, η πραγματικότητα έχει τροποποιηθεί σημαντικά, κάτι το οποίο είναι εμφανές από τη ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, την αύξηση των μετακινήσεων, την ταχύτατη διάδοση των νέων, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο μία πολιτική απόφαση έχει τη δυνατότητα να επιφέρει μεταβολές σε κάθε σημείο του πλανήτη.

Τι είναι, όμως, το φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης; Όπως φαίνεται, δεν πρόκειται για ένα οικονομικό φαινόμενο, καθώς παρουσιάζει μεταβολές σε πολυδιάστατα ζητήματα και τροποποιεί όλους τους τομείς της ανθρώπινης ζωής. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζονται αλλαγές και στον τρόπο άσκησης της πολιτικής, που από την παραδοσιακή προσωποκεντρική διακυβέρνηση, τα κράτη καλούνται να προσαρμοστούν σε ένα διεθνές αλληλοσυνδεδεμένο σύστημα. Πολιτικά μορφώματα, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, χαρακτηρίζονται ως το αποτέλεσμα του φαινομένου της Παγκοσμιοποίησης, όπου η δημιουργία του έχει στόχο να δημιουργήσει μία κοινή σταδιοδρομία για τα κράτη.

Στο προσκήνιο παρουσιάζεται η Ρωσία που ακολουθεί αναγκαστικά και αυτή τις διαδικασίες της Παγκοσμιοποίησης, με πιο αργούς, ωστόσο, ρυθμούς και με τους δικούς της όρους. Η ΕΣΣΔ, αποστασιοποιημένη για πολλά χρόνια από οτιδήποτε ξενικό και δυτικό, έμεινε για αρκετό χρονικό διάστημα πίσω σε σχέση με άλλα κράτη. Η ρωσική αντίληψη της εποχής θεωρούσε πως οι διαδικασίες της Παγκοσμιοποίησης είναι ένα δυτικό φαινόμενο, ενώ παράλληλα κυριαρχούσε ο φόβος του ενδεχόμενου της απώλειας της ρωσικής ταυτότητας σε συνδυασμό με την αποδυνάμωση της ισχύος της ΕΣΣΔ. Η πραγματικότητα, όμως, μεταβάλλεται ριζικά, και τα κράτη, όπως και οι άνθρωποι, συνυπάρχοντας σε ένα

μεταβαλλόμενο σύστημα, τελικά, αναγκάζονται είτε να υιοθετήσουν τις αλλαγές είτε να αλλάξουν. Έτσι, η ΕΣΣΔ, κατάρρευσε και επέφερε τη Ρωσική Ομοσπονδία.

Η παραπάνω κατάσταση οδήγησε σε ιδιαίτερα σημαντικές συνέπειες όσον αφορά τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος και για τους λόγους αυτούς, η μελέτη της Ρωσίας στα στάδια προσαρμογής της Παγκοσμιοποίησης θεωρείται σημαντική. Ως απότοκο των παραπάνω εξελίξεων, η σχέση ανάμεσα στην έννοια της Παγκοσμιοποίησης και της Ρωσίας έχει ιδιαίτερη σημασία για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο κινείται η Ρωσία έως σήμερα, αλλά και τις επιπτώσεις που θα μπορούσε να φέρει σε όλη την Ευρώπη.

Έτσι, η εμφάνιση της Ρωσίας στο διεθνές παιχνίδι είναι ένα ζήτημα παγκόσμιου ενδιαφέροντος, ιδίως, για την Ευρώπη η οποία διατηρεί ισχυρούς δεσμούς με το κράτος της Ρωσίας. Πιο συγκεκριμένα, ο ενεργειακός τομέας είναι αυτός που θα μας απασχολήσει, εφόσον πρόκειται για μία χώρα πλούσια σε ενεργειακά αποθέματα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η μελέτη των ενεργειακών σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ρωσίας καθίσταται ζωτικής σημασίας, διότι διαμορφώνει το πολιτικό σύστημα της σημερινής εποχής και επηρεάζει την καθημερινότητα μας κάθε στιγμή.

1.2. Τα Ερευνητικά Ερωτήματα

Στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής εργασίας καλούμαστε να απαντήσουμε σε μία σειρά από κρίσιμα ερωτήματα αναφορικά με τη δομή του σημερινού κόσμου. Κύριο σημείο της έρευνας αυτής αποτελεί η Παγκοσμιοποίηση. Τα ερωτήματα που καλούμαστε να απαντήσουμε επικεντρώνονται γύρω από την έννοια της Παγκοσμιοποίησης. Πρόκειται για ένα φαινόμενο μόνο με οικονομικές διαστάσεις ή επηρεάζει και άλλες πτυχές της ανθρώπινης ζωής; Πότε ξεκίνησε το φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης; Ποιες είναι οι επιπτώσεις που έχει στην οικονομία, την κοινωνία και την πολιτική διακυβέρνησης. Παράλληλα, ένα ακόμα ζήτημα που σχετίζεται άμεσα με την Παγκοσμιοποίηση συνιστά η εισαγωγή ορισμένων δεικτών “μέτρησης” του φαινομένου αυτού. Έτσι, τίθενται ερωτήματα γύρω από την έννοια των δεικτών αυτών, τον τρόπο λειτουργίας τους αλλά και την αποτελεσματικότητα τους όσον αφορά τη “μέτρηση” της Παγκοσμιοποίησης.

Η περίπτωση της Ρωσίας συνδέεται άρρηκτα με την Παγκοσμιοποίηση, αποτελώντας έναν από τους κυριότερους προβληματισμούς που δημιουργούνται γύρω από το φαινόμενο αυτό. Έτσι τίθενται ερωτήματα όπως για παράδειγμα ποιοι πραγματικά είναι οι Ρώσοι; Η Ρωσία μπορεί να θεωρηθεί παγκοσμιοποιημένη σε σχέση την οικονομική, την πολιτική αλλά

και την κοινωνική της διάσταση. Οι ρυθμοί Παγκοσμιοποίησης της Ρωσίας βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη;

Τέλος, ένα ακόμη ζήτημα, το οποίο χαρακτηρίζεται ύψιστης σημασίας, είναι αυτό των σχέσεων της Ρωσίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση που σχετίζονται με τον τομέα της ενέργειας. Γιατί η ενέργεια είναι τόσο σημαντική και για τα δύο μέρη; Ποιες είναι οι ενεργειακές πολιτικές της Ευρώπης και της Ρωσίας; Μπορεί να υπάρξει συνεργασία ανάμεσα στα δύο μέρη;

Όλα τα παραπάνω αποτελούν μόνο μερικά από τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία η παρούσα διπλωματική εργασία προσπαθεί να δώσει απαντήσεις.

1.3. Στόχοι της Διπλωματικής Εργασίας

Αρχικά, στόχους της παρούσας εργασίας αποτελούν ο ορισμός του φαινομένου της Παγκοσμιοποίησης, καθώς και η πολυδιάστατη περιγραφή αυτού, η οποία καθίσταται απαραίτητη για την πλήρη κατανόησή του. Στο πλαίσιο αυτό περιγράφονται οι διαστάσεις που λαμβάνει, ενώ, παράλληλα, παρουσιάζονται και ορισμένοι τρόποι με τους οποίους μπορεί να “μετρηθεί”.

Περαιτέρω, γίνεται ανάλυση του κράτους της Ρωσίας σε σχέση με τη Παγκοσμιοποίηση. Στην πορεία, θα λάβει χώρα η μελέτη της ιστορικής πορείας της Ρωσίας με σκοπό την κατανόηση της προέλευσης της ρωσικής ταυτότητας, ενώ, στη συνέχεια, θα αναλυθεί η διαδικασία της Παγκοσμιοποίησης εντός της Ρωσίας. Για την υλοποίηση του στόχου αυτού θα γίνει περιγραφή των διαστάσεων της Παγκοσμιοποίησης στο Ρωσικό κράτος, στους τομείς της πολιτικής, της οικονομίας αλλά και της κοινωνίας.

Τέλος, η μελέτη στρέφεται προς τις σχέσεις της Ρωσίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση με επίκεντρο τις ενεργειακές σχέσεις τους. Η ενεργειακή πολιτική της Ε.Ε. και της Ρωσίας παρουσιάζεται μεμονωμένα και στη συνέχεια εξετάζονται οι σχέσεις μεταξύ τους.

1.4. Μεθοδολογία της Έρευνας

Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας βασίζεται, κυρίως, στην αναζήτηση και κριτική εξέταση των βιβλιογραφικών πηγών. Με τη μελέτη σχετικών βιβλίων, άρθρων και επιστημονικών περιοδικών λαμβάνει χώρα η παρουσίαση επιχειρημάτων σχετικά με τις ακόλουθες έννοιες: “Παγκοσμιοποίηση”, “Μορφές και Δείκτες της Παγκοσμιοποίησης”,

“Ρωσία και Παγκοσμιοποίηση” και “Ενεργειακές Σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ρωσίας”. Η συγγραφή της εργασίας βασίζεται στη σύγκριση και τη συλλογή επιχειρημάτων με σκοπό την καλύτερη προσέγγιση του πολυδιάστατου αυτού ζητήματος. Τέλος, στις περιπτώσεις όπου ήταν δυνατό, παρουσιάζονται στατιστικά στοιχεία και ορισμένοι δείκτες, τα οποία σε συνδυασμό με τα θεωρητικά στοιχεία, επιτρέπουν τη σύγκριση και τη διευκόλυνση της κατανόησης των υπό εξέταση ζητημάτων.

1.5. Δομή της Διπλωματικής Εργασίας

Στο Εισαγωγικό Κεφάλαιο, το 1^ο κεφάλαιο της Διπλωματικής Εργασίας, πραγματοποιείται μία εισαγωγή γύρω από το θέμα της Παγκοσμιοποίησης. Έτσι, παρουσιάζονται ορισμένες έννοιες και πτυχές του θέματος αυτού που θα μελετηθεί στα επόμενα κεφάλαια. Συμπληρωματικά, λαμβάνουν χώρα οι στόχοι που λειτούργησαν ως η κινητήρια δύναμη της έρευνας.

Στο Κεφάλαιο 2^ο, με τίτλο “Η έννοια της Παγκοσμιοποίησης”, περιγράφεται η ανάπτυξη των διαφορετικών ορισμών του φαινομένου της Παγκοσμιοποίησης, η οποία συνοδεύεται από την παράθεση ορισμένων μορφών της. Σημαντική είναι και η τοποθέτηση των εννοιών, όπως η “Περιφερειοποίηση” και η “Διεθνοποίηση”, οι οποίες, συχνά, ταυτίζονται με την Παγκοσμιοποίηση. Η αναφορά γίνεται για τον εύκολο διαχωρισμό μεταξύ των εννοιών και τη διευκόλυνση της κατανόησης των στοιχείων, τα οποία θα ακολουθήσουν στη συνέχεια της εργασίας.

Στη συνέχεια το Κεφάλαιο 3^ο, με τίτλο “Επισκόπηση της Παγκοσμιοποίησης”, προχωρά σε μία λεπτομερέστερη μελέτη της Παγκοσμιοποίησης. Πιο συγκεκριμένα γίνεται διαχρονική αναφορά στην ιστορική πορεία της Παγκοσμιοποίησης, η οποία συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση της. Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει τα αίτια που οδήγησαν στην εκδήλωση της Παγκοσμιοποίησης, τις διαφορετικές επιστημονικές οπτικές σχετικά με το περιεχόμενο της και μία ανάλυση των θετικών αλλά και των αρνητικών συνεπειών που ενδέχεται να προκαλεί αυτή. Στο τέλος του κεφαλαίου, παρουσιάζονται οι δείκτες Παγκοσμιοποίησης, οι οποίοι αποτελούν χρήσιμα εργαλεία για την κατανόηση του τρόπου με το οποίο μπορούμε να αντιληφθούμε τον βαθμό εδραίωσης της Παγκοσμιοποίησης.

Παρακάτω, στο Κεφάλαιο 4^ο, με τίτλο “Παγκοσμιοποίηση: Η Περίπτωση της Ρωσίας”, θα εξεταστεί σε πρώτο στάδιο η ιστορική πορεία του ρωσικού κράτους και στη συνέχεια η σύγχρονη Ρωσία στη διαδικασία της Παγκοσμιοποίησης. Στο υπόλοιπο κεφάλαιο θα παρατεθεί η κατάσταση της Ρωσίας στα πλαίσια της Παγκοσμιοποίησης, καθώς και στους τομείς της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής κατάστασής της.

Στο Κεφάλαιο 5^ο, με τίτλο “Σχέσεις Ρωσίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης με Έμφαση στον Ενεργειακό τομέα”, επίκεντρο αποτελεί η ενεργειακή πολιτική που ακολουθείται τα τελευταία χρόνια από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ στη συνέχεια γίνεται παρουσίαση της στρατηγικής που ακολουθεί η Ρωσική πλευρά σχετικά με τη δική της ενεργειακή πορεία. Το κεφάλαιο αυτό διαιρείται σε υποενότητες, μέσω των οποίων μπορούμε να κατανοήσουμε τη πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη πλευρά της Ρωσίας και, τέλος, να κατανοήσουμε τις σχέσεις μεταξύ τους.

Τέλος, στο 6^ο και τελευταίο Κεφάλαιο, όπου είναι και ο επίλογος της εργασίας πραγματοποιείται η σύναψη του περιεχομένου και τα συμπεράσματα της Διπλωματικής Εργασίας. Τα εν λόγω συμπεράσματα βασίζονται πάνω σε όλα όσα έχουν αναφερθεί στη παραπάνω εργασία σχετικά με τη θέση της Ρωσίας στο σημερινό διεθνές περιβάλλον.

Κεφάλαιο 2^ο

Η Έννοια της Παγκοσμιοποίησης

2.1. Ενδεικτικοί Ορισμοί της Παγκοσμιοποίησης

Στη σημερινή εποχή, η κοινωνία, έχει κληθεί να συζητήσει ή/και να αναρωτηθεί την έννοια της Παγκοσμιοποίησης αλλά και το λόγο για τον οποίο, με την πάροδο του χρόνου, το φαινόμενο αυτό απασχολεί όλο και πιο συχνά. Η τεχνολογική ανάπτυξη, η βελτίωση των επικοινωνιακών μέσων, η συγκρότηση οργανισμών διεθνούς χαρακτήρα, καθώς και η ανθρώπινη επαφή σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν δημιουργήσει την ανάγκη μελέτης της Παγκοσμιοποίησης, όπως, επίσης, και των διαστάσεων αλλά και των μονάδων “μέτρησής” της. Η επιστημονική κοινότητα, μέχρι και σήμερα, δεν έχει καταφέρει να παρουσιάσει έναν αποδεκτό ορισμό ή/και να ερμηνεύσει τις διαστάσεις της, καθώς πρόκειται για μία πολυδιάστατη έννοια που αφορά πολλούς τομείς της ανθρώπινης και όχι μόνο ζωής (Heywood, 2014, σ. 176).

Η ποικιλομορφία της Παγκοσμιοποίησης διεγείρει τη φαντασία. Για το λόγο αυτό ο επιστημονικός κύκλος μελετάει το φαινόμενο αυτό από διαφορετικές σκοπιές, εξηγώντας το με πολυδιάστατους τρόπους. Παράλληλα, η πολυπλοκότητα και η έλλειψη ενός απόλυτου ορισμού προκαλεί τόσο “συγκρούσεις” στον επιστημονικό κόσμο όσο και τη δημιουργία μη επιστημονικών διατυπώσεων, όπως π.χ. ότι η Παγκοσμιοποίηση αποτελεί μία διαδικασία του καπιταλισμού ή έναν καινούριο τρόπο κοσμοαντίληψης (Scholte, 2000, σ. 14-15).

Επομένως, είναι φανερό ότι η ενός ακριβή ορισμού στην προκειμένη περίπτωση είναι δυσνόητη. Ωστόσο, η κατανόηση της έννοιας της Παγκοσμιοποίησης χρίζει επιτακτικής ανάγκης για την κατανόηση της ερμηνείας των μορφών της και του τρόπου “μέτρησής” της. Μολαταύτα, είναι δυνατή η μελέτη των ορισμών οι οποίοι θέτουν την Παγκοσμιοποίηση ως ένα οικονομικό φαινόμενο, κάνοντας αναφορά στη συνέχεια στους πολυδιάστατους ορισμούς, οι οποίοι σχετίζονται με την κοινωνία, την πολιτική, καθώς και τον πολιτισμό (Ψαρρού, 2005, σ. 195).

2.1.1. Οικονομικοί Ορισμοί

Στο κεντρικό τμήμα της Παγκοσμιοποίησης, το οικονομικό στοιχείο κάνει έντονη την εμφάνισή του. Έτσι, είναι εύκολη και η εύρεση πολλών στοχαστών που κινούνται με γνώμονα την οικονομική διάσταση. Αυτό φυσικά οδηγεί στη δημιουργία μίας ενδοσκόπησης όσον αφορά τους οικονομικούς ορισμούς της. Η Παγκοσμιοποίηση περιγράφεται ως ένα φαινόμενο το οποίο φέρει ραγδαίες αλλαγές στον οικονομικό κόσμο, καθώς μηδενίζει εκείνα τα εμπόδια τα οποία αφορούν την ελεύθερη μετακίνηση κεφαλαίων, ανθρώπων και υπηρεσιών (Καρβούνης, 2004, σ. 353). Τον ίδιο συλλογισμό κατέχει και το Δ.Ν.Τ., περιγράφοντας την πορεία της Παγκοσμιοποίησης ως ένα κομμάτι της ιστορίας στο οποίο συμπεριλαμβάνεται η τεχνολογική ανάπτυξη που συνδέεται με την έλλειψη περιορισμών της μετακίνησης κεφαλαίων, αγαθών, εργαζομένων και υπηρεσιών, ως επακόλουθο προς μία παγκόσμια οικονομική ολοκλήρωση (IMF, 2008).

Σύμφωνα με το Castells, η παγκόσμια οικονομία είναι ικανή να λειτουργεί ως μία ενιαία μονάδα σε πραγματικό χρόνο και σε παγκόσμια κλίμακα, αποκτώντας τη δυνατότητα αυτή χάρη στην εξέλιξη της επικοινωνίας, των μεταφορών, την παροχή υπηρεσιών και την μετακίνηση προσώπων, όπως και των αγαθών (Castells, 1996, σ. 92, 97). Η διεθνοποίηση της βιομηχανικής παραγωγής και οι ροές κεφαλαίων, μέσα από τη συγκεκριμένη εξέλιξη, οδηγούν στην μετατόπιση των εθνικών οικονομιών σε ένα χώρο παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας (OCDE, 1996).

Σύμφωνα με τον Friedman (1999), η Παγκοσμιοποίηση είναι η ένωση των αγορών, των κρατών αλλά και της τεχνολογίας, τα οποία δημιουργούν μία ενότητα που δεν έχει παρατηρηθεί ξανά στο παρελθόν. Ο χρόνος και το κόστος, αναγκαία κάποτε για την μετακίνηση του ανθρώπινου εργατικού δυναμικού και την εγκατάσταση επιχειρήσεων σε νέες τοποθεσίες, έχει περιοριστεί. Όμως, τονίζεται ότι η επέκταση του καπιταλιστικού συστήματος γίνεται η αιτία αντιδράσεων περί των στρωμάτων που δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις ωφέλιμες συνέπειες του φαινομένου αυτού (Friedman, 1999, σ. 7-8).

Από την άλλη πλευρά, ο Gilpin και ο Bauman ασπάζονται μία όχι και τόσο θετική προσέγγιση. Σύμφωνα με τον Gilpin, ως Παγκοσμιοποίηση ορίζεται η τάση προς την ολοκλήρωση της παγκόσμιας οικονομίας, ως απόρροια ποικίλων μεταβολών τόσο στους τομείς της τεχνολογίας όσο και της οικονομίας, οι οποίες συνοδεύτηκαν από την εμφάνιση τεράστιων πολυεθνικών εταιριών και νέων κεφαλαιουχικών ροών. Τέλος, σημειώνεται ότι δε θα έπρεπε να υποτιμάται η εξάπλωσή της, καθώς θα οδηγήσει στη δύσκολη εδραίωσή της σε παγκόσμιο επίπεδο (Gilpin, 2001, σ. 364).

Ταυτόχρονα, ο Bauman περιγράφει την Παγκοσμιοποίηση ως μία διαδικασία που αποτελείται από την έκταση της οικονομίας, της τεχνολογίας και της πληροφορικής, θεωρώντας την πως δεν έχει να κάνει τόσο με την πολιτική, τον πολιτισμό και την ηθική και χαρακτηρίζοντάς την καθαρά ως οικονομικό φαινόμενο. Τέλος, σύμφωνα με τον Bauman, η άνοδος της εμπορικής δραστηριότητας είναι ωφέλιμη για τα κράτη, καθώς και για την ενίσχυσή τους (Bauman, 1993, σ. 43, 231-232).

2.1.2. Πολυδιάστατοι Ορισμοί

Έτσι, γίνεται εύκολα κατανοητό πως η Παγκοσμιοποίηση ξεπερνά τα όρια του οικονομικού χαρακτήρα, οδηγώντας στην αναγκαία αναφορά εκείνων των αντιλήψεων που ξεπερνάνε την οικονομική ολοκλήρωσή της. Πιο συγκεκριμένα, ο Norris την ορίζει ως μία διαδικασία που ενώνει τις οικονομίες, τους πολιτισμούς, τα κράτη και την τεχνολογία, δημιουργώντας, παράλληλα, σχέσεις αλληλεξάρτησης πέρα από τα εθνικά σύνορα (Norris, 2000, σ. 155). Ο Scholte ασπάζεται την ίδια άποψη, περιγράφοντάς την ως εκείνη τη διαδικασία που μηδενίζει την απόσταση μεταξύ ανθρώπων, μεταβάλλοντας το ανθρώπινο περιβάλλον. Η εύκολη επικοινωνία και η αλληλεπίδραση, σε συνδυασμό με την αλλαγή ταυτότητας του ανθρώπου, έχουν ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση κοινών πρακτικών στον τομέα της πολιτικής και της παραγωγής αυτής (Scholte, 2000, σ. 46). Παράλληλα, ο Clark την περιγράφει ως τη διαδικασία που συνδέει τους ανθρώπους, καθώς η εδαφική απόσταση περιορίζεται, και αυτό είναι φανερό από την εύκολη μετακίνηση ανθρώπων, πληροφοριών, προϊόντων αλλά και κεφαλαίων (Clark, 2000, σ. 86).

Ακόμα, ο Harvey (1989) αντιλαμβάνεται την Παγκοσμιοποίηση ως μία έννοια συμπίεσης του χρόνου και του χώρου, ενώ και ο Robertson (1992) αναφέρει ότι πρόκειται για την υιοθέτηση μιας κοινής αντίληψης του κόσμου (Robertson, 1992, σ. 8).

Σημαντικό ρόλο στην προκειμένη περίπτωση παίζει και η τεχνολογία, καθώς ενισχύει τη διευκόλυνση της μετακίνησης. Έτσι, χάρη στην τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία υποβοηθά την μετακίνηση του ανθρώπινου δυναμικού, των αγαθών, της πληροφορίας και των επενδύσεων δε θα ήταν δυνατή η ύπαρξη μίας διασυνοριακής οικονομίας (Kolb, 2018). Πρόκειται για τη διάδοση αξιών, τεχνολογιών και πρακτικών που σχηματίζουν την ανθρώπινη δραστηριότητα σε παγκόσμια κλίμακα (Albrow, 1996, σ. 88).

Επιπροσθέτως, οι αντιλήψεις με παγκοσμιοποιημένη μορφή αλλοιώνουν τις υπάρχουσες παραδοσιακές ιδεολογίες. Πρόκειται, δηλαδή, για την τόνωση παγκόσμιων κοινωνικών σχέσεων, οι οποίες συνδέουν απόμακρες τοποθεσίες με τέτοιο τρόπο που τα τοπικά συμβάντα να διαμορφώνονται από γεγονότα που συμβαίνουν πολλά χιλιόμετρα μακριά αλλά και αντίστροφα (Giddens, 2001, σ. 21, 84-85).

Υπό αυτήν την έννοια, ο προσδιορισμός της έννοιας της Παγκοσμιοποίησης συνιστά ένα δύσκολο έργο, καθώς παρατηρείται ασάφεια μεταξύ των μελετητών. Η δυσκολία του προσδιορισμού της έναρξης του χαρακτήρα και της διαδικασίας του φαινομένου καθιστά αδύνατη την υιοθέτηση ενός ενιαίου αποδεκτού ορισμού (Albow, 1996). Στην παρούσα μελέτη, η Παγκοσμιοποίηση παρουσιάζεται ως μία ποικιλόμορφη διαδικασία, η οποία επηρεάζει την πολιτική, την οικονομία, τον πολιτισμό αλλά και την ανθρώπινη αντίληψη. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και της επικοινωνίας αποτελεί βασικούς πυλώνες, οι οποίοι ενισχύουν τη διάλυση των αποστάσεων μεταξύ των κρατών και των ανθρώπων. Τέλος, η Παγκοσμιοποίηση είναι ο δρόμος προς την υιοθέτηση μίας κοινής ταυτότητας και μίας κοινής πολιτικής σκηνής που, όμως, δε θα έπρεπε να υπερεκτιμάται, καθώς μία ενοποίηση δεν έχει καταφέρει να υλοποιηθεί στο παρελθόν (Albow, 1996).

2.2. Εναλλακτικοί ορισμοί της Παγκοσμιοποίησης

2.2.1. Η Έννοια της Διεθνοποίησης

Ένας όρος που πολλές φορές έρχεται σε αντίθεση με την Παγκοσμιοποίηση είναι αυτός της “Διεθνοποίησης”, ο οποίος χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη διαδικασία της. Όσον αφορά τη Διεθνοποίηση, δεν υπάρχει και εκεί ένας αποδεκτός όρος από την επιστημονική κοινότητα. Ωστόσο, αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως η διαδικασία εκείνη ανάπτυξης και αύξησης της συμμετοχής των επιχειρήσεων προς τις διεθνείς αγορές, μέσω των επενδυτικών ροών και του εμπορίου (Ucbarasan, Westhead, Wright, 2007, σ. 281).

Λαμβάνοντας υπόψιν τον παραπάνω ορισμό, η ταύτιση της Διεθνοποίησης με την Παγκοσμιοποίηση εντοπίζεται στην περιγραφή των διασυνοριακών σχέσεων μεταξύ των κρατών με την αύξηση και την αλληλεξάρτηση των διεθνών συναλλαγών. Με απλά λόγια, η χρήση της λέξης “παγκόσμιο” γίνεται καθαρά για λόγους έκφρασης, αλλά περιγραφής των

σχέσεων μεταξύ των κρατών, ενώ παράλληλα μεταδίδει την αύξηση και αλληλεξάρτηση της διεθνούς συνεργασίας και των ανταλλαγών (Scholte, 2000, σ. 15).

Επομένως, η ταύτιση των δύο εννοιών είναι λανθασμένη, καθώς μπορεί να υπάρξει σύγχυση όσον αφορά το περιεχόμενο τους. Επομένως, η Διεθνοποίηση αναφέρεται στην ανάδειξη των σχέσεων διαφορετικών αλλά και συγκεκριμένων μορφών οργάνωσης των κρατών, τα οποία καλλιεργούν σχέσεις στους τομείς της πολιτικής, της οικονομίας και του πολιτισμού. Στην περίπτωση αυτή, είναι απόλυτα σαφές ότι η Παγκοσμιοποίηση υποσκιάζει την έννοια του κράτους, καθώς οι πολυεθνικές εταιρίες έχοντας, πλέον, τη δυνατότητα να μετακινούνται ελεύθερα είναι ικανές να λειτουργούν χωρίς κρατική παρέμβαση. Επιπρόσθετα, συμπεριλαμβάνονται και οι σχέσεις τους με διάφορους οργανισμούς, οι οποίοι δε διακατέχονται από κρατικές παρεμβάσεις (Wise, 2008, σ. 28-29).

2.2.2. Η Έννοια της Εκδυτικοποίησης

Πολλές φορές, προκειμένου να ερμηνευθεί η έννοια της Παγκοσμιοποίησης, υιοθετείται η αντίληψη ότι αυτή πρόκειται για ένα φαινόμενο βαθιά επηρεασμένο από το δυτικό τρόπο σκέψης και κουλτούρας, κυριαρχώντας η άποψη πως ο δυτικός τρόπος ζωής και οικονομικής δραστηριότητας είναι ο πιο ανεπτυγμένος και ο πιο κατάλληλος για όλον τον κόσμο (Μπιτζένης, 2009, σ. 266). Βέβαια, ο δυτικός τρόπος ζωής και οργάνωσης περιλαμβάνει στοιχεία ορθολογισμού, τη βιομηχανική ανάπτυξη, το καπιταλιστικό οικονομικό πρότυπο, τη δομημένη γραφειοκρατία και, γενικότερα, τις δυτικές δομές, οδηγώντας τους υπόλοιπους πολιτισμούς σε περιορισμό της συμβολής στα δρώμενα (Scholte, 2000, σ. 16). Η κατάσταση αυτή έλαβε “σάρκα και οστά” χάρη στην τεχνολογική και οικονομική ανάπτυξη της δύσης, ενώ ο κόσμος, πλέον, είναι προσηλωμένος προς τον Δυτικό τρόπο σκέψης (Μπιτζένης, 2009, σ. 266).

Υπό αυτήν την έννοια πρόκειται για ένα πολιτισμικό ζήτημα, καθώς η δύση παρουσιάζεται ως “Σωτήρας” προς τον υπόλοιπο κόσμο, καθορίζοντας, πλέον, τα αποδεκτά προς αυτούς πρότυπα (Meurs, 2013, σ. 116-117). Βασική θέση στη συγκεκριμένη κατάσταση καταλαμβάνουν οι Η.Π.Α., η επιρροή των οποίων στα διεθνή δρώμενα επεκτάθηκε, μετά το πέρας του ψυχρού πολέμου, παρουσιάζοντας την “Αμερικάνικη Ηγεμονία” στο πλαίσιο της Παγκοσμιοποίησης (Nye, 2003, σ. 112). Ενδεχομένως, η Παγκοσμιοποίηση να είναι μία έννοια που γεννήθηκε στη δύση, με την εδραίωση του καπιταλιστικού οικονομικού

συστήματος. Δυστυχώς, όμως, αυτό φέρνει στην επιφάνεια την αλλοίωση της Πολιτισμικής Κουλτούρας των κρατών τα οποία επηρεάζονται από τα δυτικά πρότυπα.

Παράλληλα, όμως, παρατηρείται και η ύπαρξη αυτών των κρατών που δεν επηρεάζονται και τόσο από το δυτικό μοντέλο, κρατώντας επιθετική στάση, ακόμα, και απέναντι στην υιοθέτηση της (Wise, 2008, σ. 35-36). Ωστόσο, οι υποστηρικτές της “Εκδυτικοποίησης” δεν αναγνωρίζουν το ενδεχόμενο μίας περιοχής που μπορεί να δεχτεί επιρροές από μη δυτικούς πολιτισμούς (Δεμερτζής, 1996, σ. 334).

Παρόλο την ύπαρξη μίας εποχής που χαρακτηρίζεται από ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη και υψηλή ταχύτητα πληροφόρησης, υπάρχουν, ακόμη, περιφερειακές περιοχές που δεν επιθυμούν μία τέτοιου είδους ενσωμάτωση. Για παράδειγμα, μία τέτοια περιοχή είναι και η Ανατολική Ασία, η οποία ενώ εντάχθηκε στην διαδικασία της Παγκοσμιοποίησης, δεν αλλοίωσε την κουλτούρα της και, αντιθέτως, προσπάθησε να προωθήσει τον Ασιατικό τρόπο ζωής προς τη δύση και, γενικότερα, προς τον υπόλοιπο κόσμο (Μπιτζένης, 2009, σ. 266-267). Συμπερασματικά, είναι κατανοητό πως ο δυτικός τρόπος σκέψης κατέχει την πρώτη θέση όσον αφορά την επιρροή του προς τον υπόλοιπο κόσμο. Είναι εμφανές πως κάτι τέτοιο έχει επιτευχθεί, κυρίως, στον οικονομικό και πολιτικό τομέα, καθιστώντας αδύνατη την ταύτιση της Παγκοσμιοποίησης με την Εκδυτικοποίηση, καθώς δεν υπάρχει τόσο έντονη επιρροή στον πολιτιστικό κόσμο.

2.2.3. Η Έννοια της Περιφερειοποίησης

Ως “Περιφερειοποίηση” μπορεί να οριστεί η προσπάθεια ορισμένων κρατών, κοινής γεωγραφικής εγγύτητας, προς μία μορφή ενοποίησης, με σκοπό τη δημιουργία μίας κοινής πολιτικής και οικονομικής ζωής (Μπιτζένης, 2009, σ. 267). Ωστόσο, ο όρος “Περιφερειακή Ολοκλήρωση” περιγράφει διάφορες διαδικασίες, όπως τη συνεργασία κρατών που συνδέονται μεταξύ τους μέσω γεωγραφικής γειννίας και υψηλού βαθμού αλληλεξάρτησης. Με άλλα λόγια, η παραπάνω έννοια περιγράφει την ολοκλήρωση κρατών μίας περιοχής του κόσμου ή μίας διεθνούς περιοχής. Δηλαδή, δεν υπάρχει ένας αποδεκτός ορισμός γι’ αυτό που ονομάζεται “διεθνής περιοχή”, για τον προσδιορισμό της οποίας, λαμβάνονται υπόψιν, κατά κύριο λόγο, τρία κριτήρια: η γεωγραφική γειννίαση, η αλληλεξάρτηση και η ύπαρξη δικτύων, όπως π.χ. δικτύων συναλλαγής και επικοινωνίας, τα οποία υποδεικνύουν την ύπαρξη υλικών

συμφερόντων και συνθηκών, αλλά και στοιχείων ταυτότητας, όπως π.χ. κοινών αξιών και ιδεολογιών, τα οποία διαμορφώνουν μία κοινωνική δομή (Μανώλη & Μαρής, 2015, σ. 77).

Παρόλα αυτά, πρέπει να γίνεται μελέτη και για άλλους λόγους συγκρότησης περιφερειακών σχημάτων, όπως της ύπαρξης ανησυχίας που δημιουργείται με την επαφή των κρατών στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, κάτι το οποίο προκάλεσε πολλές αλλαγές, οι οποίες δεν κατόρθωσαν να απορροφήσουν από τις εθνικές οικονομίες. Επιπροσθέτως ο σχηματισμός αυτός δεν καταργεί την έννοια του κράτους. Αντίθετα, υποβοήθη τις εθνικές κυβερνήσεις στην εξασφάλιση της αυτονομίας τους (Gilpin, 2003, σ. 24).

Γενικότερα, η Περιφερειοποίηση μπορεί να διακριθεί σε δύο κύματα. Αρχικά, η Περιφερειοποίηση εξελίχθηκε στο πλαίσιο ενός διπολικού κόσμου, ύστερα από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Από το 1949 εμφανίστηκαν συμφωνίες τέτοιου χαρακτήρα, όπως π.χ. η συμφωνία ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση και τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Πολωνία, την Ουγγαρία αλλά και την Τσεχοσλοβακία (Συμβούλιο για την Αμοιβαία Οικονομική Βοήθεια). Ωστόσο, η έναρξη της χρονολογείται, από τους περισσότερους, με τη σύσταση της Ευρωπαϊκής κοινότητας και της ΕΕΤΑ. Στη Λατινική Αμερική και στη Νότια Αφρική ακολούθησαν και άλλες συμφωνίες που, δυστυχώς, δεν είχαν την αντίστοιχη επιτυχία (Cohn, 2009, σ. 387).

Η εμφάνιση του δεύτερου κύματος σημειώνεται το 1980, όπου η συμμετοχή των Η.Π.Α. στη ΝΑΦΤΑ ήταν αξιοσημείωτη, ενώ παράλληλα καλλιεργείται η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης ολοκληρώνεται η περίοδος του διπολισμού, “γεννώντας” νέες ευκαιρίες συνεργασίας περιφερειακού χαρακτήρα (Μανώλη & Μαρής, 2015, σ. 77-78).

Ο “νέος περιφερισμός” θα προκαλέσει ραγδαίες αλλαγές στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Πλέον, οι συναλλαγές πραγματοποιούνται με τη σύναψη συμφωνιών, ενώ παρατηρείται και η εμφάνιση ανταγωνισμού μεταξύ των περιφερειακών οντοτήτων, καθώς η επιτυχία ενός περιφερειακού σχήματος αποτελεί την προάσπιση των συμφερόντων των κρατών που αποτελούν αυτήν την οντότητα (Gilpin, 2003, σ. 61-63).

Πιο συγκεκριμένα, η διαφορά της νέας από την προηγούμενη μορφή περιφερειοποίησης (New regionalism) βασίζεται στο γεγονός ότι η νέα διαθέτει καινούρια χαρακτηριστικά, κινούμενη προς ένα νέο περιβάλλον (Μπιτζένης, 2009, σ. 268).

Τα παραπάνω υποδεικνύουν πως η Περιφερειοποίηση είναι ένα διαδεδομένο φαινόμενο. Εκτός της Ε.Ε. υπάρχουν και άλλα τέτοια σχήματα.

2.3. Μορφές Παγκοσμιοποίησης

2.3.1. Κύριες Μορφές Παγκοσμιοποίησης

2.3.1.1. Οικονομική

Μία επιτυχημένη διάσταση της Παγκοσμιοποίησης είναι αυτή που σχετίζεται με την οικονομία. Πρόκειται, δηλαδή, για την εξάπλωση του καπιταλιστικού οικονομικού μοντέλου σε παγκόσμιο βαθμό (Ψαρρού, 2005, σ. 203). Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται στην αλληλεξάρτηση ανάμεσα σε όλες τις οικονομίες του κόσμου, έχοντας ως επακόλουθο την αύξηση των διασυνοριακών συναλλαγών, την μετακίνηση προϊόντων, την παροχή υπηρεσιών, τις ροές κεφαλαίων αλλά και την τεχνολογική ανάπτυξη. Επιπρόσθετα, το κόστος μεταφοράς, χάρη στην τεχνολογική ανάπτυξη εκμηδενίζεται, συμβάλλοντας, έτσι, στη διευκόλυνση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας (Shangquan, 2000, σ. 1-3). “Όλα αυτά, συντέλεσαν στον περιορισμό των φραγμών αλλά και στη “γέννηση” κατάλληλων συνθηκών για τη σύσταση εμπορικών δικτύων, μέσω των οποίων σημειώνεται η αύξηση του διεθνούς εμπορίου και των ξένων άμεσων επενδύσεων (FDI). Αξίζει να σημειωθεί ότι η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης βοήθησε, ακόμη, περισσότερο στην ελευθέρωση της οικονομικής δραστηριότητας και την άρση των εμπορικών φραγμών, καθώς επέτρεψε την διάδοση του καπιταλιστικού συστήματος σε περισσότερες περιοχές. Παράλληλα, το γεγονός αυτό λειτούργησε και ως μία οικονομική σύνδεση της δύσης με τις χώρες του Ανατολικού Μπλοκ (Heywood, 2013, σ. 178).

Η νέα συγκρότηση της οικονομικής δραστηριότητας σε διεθνές επίπεδο προσφέρει νέες εξουσίες σε οργανισμούς, όπως ο Π.Ο.Ε., και η Παγκόσμια Τράπεζα, που σε συνδυασμό με τη δύναμη που κατέχουν οι πολυεθνικές, μπορεί να οδηγήσει σε ριζική μεταβολή της κατάστασης. Μία απομονωμένη εθνική οικονομία δεν είναι σε θέση, πλέον, να επιβιώσει, με τη διεθνοποίηση της παραγωγής και των κεφαλαίων, καθώς και τις μετακινήσεις των χρηματοοικονομικών προϊόντων να καθιστούν ακατόρθωτη αυτήν την επιβίωση (OECD, 1996, σ. 3-4). Η εν λόγω κατάσταση οδηγεί στη μετάβαση της ανάλυσης από τον εθνικό προς το διεθνή τομέα. Πιο αναλυτικά, το διεθνές σύστημα είναι αυτό που χαρακτηρίζεται από στενές σχέσεις οικονομικής αλληλεξάρτησης, τοποθετώντας το στις μονάδες ανάλυσης πέρα των εθνικών οικονομιών (Αλμπάνης, 2005, σ. 30).

2.3.1.2. Πολιτική

Η πολυπλοκότητα του συγχρόνου κόσμου λόγω της τεχνολογικής ανάπτυξης και των νέων τρόπων επικοινωνίας φέρνει στην επιφάνεια το ερώτημα του κατά πόσο είναι διακριτές οι πολιτικές γραμμές των εθνικών κρατών. Τα κράτη αυτά πολλές φορές αδυνατούν να λύσουν ζητήματα που έχουν φέρει τα νέα δεδομένα, με αποτέλεσμα τη στροφή της πολιτικής ισχύος από το εσωτερικό προς το εξωτερικό. Η δημιουργία υπερ-εθνικών οργανισμών που αναλαμβάνουν το μέρος της εξουσίας, η οποία ασκείται παραδοσιακά από τις εθνικές κυβερνήσεις, ισοδυναμεί με απώλεια κυριαρχίας (Rosenau, 2003, σ. 223). Η Παγκοσμιοποίηση όσον αφορά το πολιτικό της φάσμα γίνεται εμφανής με τον τρόπο όπου μία απόφαση σε ένα μακρινό σημείο της γης μπορεί να επιφέρει επιπτώσεις, είτε εκούσια είτε μη σε ένα σύνολο κρατών (αν όχι σε όλα) (Mcgregor, 2005, σ. 66). Επιπλέον, η διάδοση πολιτικών συμφερόντων των ισχυρών κρατών παρατηρείται σε περιοχές με μικρότερη ισχύ, στοχεύοντας με τον τρόπο αυτό στην ανάμειξη των ισχυρότερων στα πολιτικά δρώμενα των ασθενέστερων (Μπιτζένης, 2009, σ. 335).

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της πολιτικής Παγκοσμιοποίησης αποτελεί η ανάδειξη σημαντικού αριθμού διεθνών οργανισμών (π.χ. ΠΟΕ, ΕΕ, ΟΟΣΑ, ΔΝΤ, ΟΗΕ, ΝΑΤΟ), οι οποίοι ρυθμίζουν εσωτερικά κρατικά ζητήματα έως και ζητήματα με διεθνή χαρακτήρα (Heywood, 2014, σ. 179). Σημειώνεται, επίσης, πως η πολιτική Παγκοσμιοποίηση δεν αφορά μόνον την γρήγορη ανάπτυξη της ισχύος των διεθνών οργανισμών αλλά και τη δημιουργία νέων συνεργατικών δικτύων (Crouch, 2012, σ. 487).

Παρόλο που η εμφάνιση νέων μορφών οργάνωσης μπορεί να αλλάξει την πολιτική πραγματικότητα, μέσω της μεταβολής της κρατική πολιτικής δυνατότητας, η κατάσταση αυτή δε θα έπρεπε σε καμία περίπτωση να υπερεκτιμάται. Τέλος, σημειώνεται πως ενώ οι οντότητες χαρακτηρίζονται από διακυβερνητικό χαρακτήρα, οι αποφάσεις τους δεν αποτελούν δεσμευτικό χαρακτήρα προς τις εθνικές κυβερνήσεις (Heywood, 2014, σ. 179).

2.3.1.3. Πολιτισμική

Η δυνατότητα επικοινωνίας των ανθρώπων από διάφορα σημεία του πλανήτη, σε συνδυασμό με τη διανομή αγαθών, μπορούν να φανερώσουν τη σύνδεση των κοινωνιών (Mackay, 2004, σ. 44). Τα Μ.Μ.Ε. και η δύναμη της τηλεόρασης έχουν την ικανότητα να ξεπερνάνε τα εθνικά σύνορα. Δημιουργούνται νέες ταυτότητες χάρη στη διάδοση των επικοινωνιακών δικτύων και την αύξηση των παγκόσμιων ροών. Πιο συγκεκριμένα, η

ανταλλαγή αξιών, πρακτικών αλλά και προτύπων μέσω της εμφάνισης της “παγκόσμιας μουσικής”, επηρεάζουν τις νέες γενιές, οι οποίες μεγαλώνουν με έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο (Wise, 2008).

Οι επαφές και οι επιδράσεις, με διαφορετικές παραδόσεις, αναδεικνύουν μία νέα ταυτότητα. Έτσι, “γεννιούνται” νέες μορφές ταύτισης, νέα πρότυπα και αντιλήψεις παγκοσμίου χαρακτήρα (Δεμερτζής, 1996, σ. 319-321). Παράλληλα, η προώθηση προϊόντων παγκοσμίου χαρακτήρα από κοινού με την ανταλλαγή αντιλήψεων συμβάλει στην προσπάθεια δημιουργίας ενός ενιαίου πολιτισμικού χώρου (Robins, 1991, σ. 28-29).

Χάρη στην πολιτισμική Παγκοσμιοποίηση προωθούνται αξίες που βασίζονται στο Δυτικό τρόπο σκέψης, αποσκοπώντας στην παγκόσμια εδραίωσή τους (Mackay, 2004, σ. 57). Παράλληλα, με την αύξηση της ανάπτυξης των διαπολιτισμικών επαφών δημιουργούνται δυο προβληματισμοί. Πρώτον, αν η πολιτισμική επιβολή μπορεί να αλλοιώσει την εθνική κουλτούρα και δεύτερον, αν η ατομική ετερότητα θα συνεχίσει να απαρτίζει στοιχείο πολιτισμού (Βρύζας, 2005). Βέβαια, υπάρχουν και οι υποστηρικτές της άποψης ότι η τόση αλληλεπίδραση είναι ικανή να δημιουργήσει και μία παγκόσμια κουλτούρα. Στον αντίποδα έρχεται ο Smith, ο οποίος υποστηρίζει ότι οι εθνικές παραδοσιακές κουλτούρες επηρεάζονται, με την μεγάλη χρονική τους διάρκεια, τις ρίζες τους και την αντικατάστασή τους να φαντάζει ακατόρθωτη, καθώς η παγκόσμια κουλτούρα δε διαθέτει γερές βάσεις και ιστορική πορεία, αλλά και ούτε σταθερό χαρακτήρα (Smith, 1993, σ. 155-159).

2.3.2. Επιμέρους Μορφές της Παγκοσμιοποίησης

Η πολύπλευρη Παγκοσμιοποίηση δε σχετίζεται μόνο με την πολιτική, την οικονομία και τον πολιτισμό. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, πρόκειται για ένα φαινόμενο το οποίο επηρεάζει ολόκληρο τον πλανήτη και πολλές διαστάσεις της ανθρώπινης ζωής. Έτσι, είναι αναγκαίο να γίνει αναφορά και σε ορισμένες επιμέρους μορφές του φαινομένου για να επιτευχθεί μία πιο σφαιρική προσέγγισή του.

2.3.2.1. Χρηματοπιστωτική Παγκοσμιοποίηση

Πρόκειται για μία υποκατηγορία της οικονομικής Παγκοσμιοποίησης, καθώς παραπέμπει στη διαμόρφωση ενός παγκόσμιου πλέγματος χρηματιστηριακών αγορών με εύκολη πρόσβαση (Μπιτζένης, 2009, σ. 335). Μέσω της Παγκοσμιοποίησης έχει

δημιουργηθεί ένα χρηματιστηριακό οικοδόμημα, το οποίο επιτρέπει χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς την ελεύθερη πρόσβαση στις χρηματιστηριακές αγορές (Sabri, 2006, σ. 1-4).

2.3.2.2. Θεσμική – Νομική Παγκοσμιοποίηση

Το παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον υποβοηθά την ύπαρξη αρμονίας σε θεσμικό και νομικό επίπεδο, καθώς διευκολύνει τη δημιουργία διεθνών οργανισμών, όπως ο Π.Ο.Ε. και το Δ.Ν.Τ., καθώς και θεσμών δικαστικού χαρακτήρα που έχουν ως απώτερο σκοπό τη διαφύλαξη του διεθνούς δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (McGrew, 2013, σ. 32).

Πιο συγκεκριμένα, παράγεται νομοθεσία στο όνομα του διεθνούς δικαίου που υποχρεώνει τις χώρες να κάνουν συμφωνίες και να συμβιβάζονται για το κοινό καλό. Συμβαίνουν αλλαγές και στις εθνικές νομοθεσίες για την ύπαρξη μίας αρμονικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών, είτε για εμπορικά θέματα είτε για πολιτικά (Shapiro, 1993, σ. 37-43).

Ο σχηματισμός διεθνών καθεστώτων οδηγεί προς μία θεσμική ενοποίηση, η οποία με τις πρακτικές και τις δράσεις της έχει ως στόχο την προστασία ανθρώπων που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση αλλά και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Donnelly, 2013, σ. 682-684).

2.3.2.3. Παγκοσμιοποίηση της Πληροφόρησης

Το διαδίκτυο και τα νέα μέσα επικοινωνίας συμβάλουν στη γρήγορη διάδοση μίας πληροφορίας σε κάθε γεωγραφικό σημείο του πλανήτη (Μπιτζένης, 2009, σ. 336). Επίσης, η επιθυμία των εταιριών να επεκταθούν οικονομικά δίνει ώθηση σε εταιρίες ενημέρωσης να παρέχουν ένα σύστημα παγκόσμιας μαζικής ενημέρωσης. Με αυτόν τον τρόπο εμφανίζεται ευρεία γκάμα καινοτομίας που παρέχει στην πληροφορία την ικανότητα να ταξιδεύει όλο και πιο ταχύτατα (McChesney, σ. 260-264).

Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να αναφερθεί πως όλη αυτή η ταχύτητα της πληροφόρησης και η αύξηση των πηγών, σε συνδυασμό με την τεχνολογική ανάπτυξη, φέρνουν στην επιφάνεια το πρόβλημα και των fake news, δηλαδή, ειδήσεων και πληροφοριών, παραποιημένων που δεν αληθεύουν και έχουν στόχο την πρόκληση σύγχυσης (Guanah, 2018). Το ζήτημα αυτό φαίνεται ότι τα κράτη προσπαθούν να επιλύσουν με διάφορους τρόπους. Ωστόσο, αυτό το πρόβλημα συνεχίζει να υπάρχει δίνοντας μεγάλο προβάδισμα σε όσους θέλουν να διασπείρουν το χάος (Peters, 2018).

2.3.2.4. Βιομηχανική – Τεχνολογική Παγκοσμιοποίηση

Η εξέλιξη της τεχνολογίας, σε συνδυασμό με την επέκταση των πολυεθνικών, έχει ως επακόλουθο τη ριζική αλλαγή της μεθόδου βιομηχανικής παραγωγής. Αυτή η μετάβαση δημιουργεί την ανάγκη για νέες θέσεις εργασίας από πιο εξιδεικευμένο προσωπικό. Ακόμα, παρατηρείται η οργάνωση συγκεκριμένων βιομηχανιών, τοποθετημένων σε συγκεκριμένη περιοχή για την παραγωγή συγκεκριμένων προϊόντων (Giddens, 2001, σ. 96-98). “Γεννιούνται” νέες πρακτικές, μέθοδοι παραγωγής και έρευνας, με τη βοήθεια του διαδικτύου και των νέων ανακαλύψεων, δημιουργώντας, έτσι, ένα κλίμα επανάστασης στον τομέα της παραγωγής και της τεχνολογίας. Επιπλέον, όλη αυτή η αναδιαμόρφωση συμβάλει σημαντικά και στην προσαύξηση του Α.Ε.Π. ορισμένων χωρών (Μπιτζένης, 2009, σ. 336).

2.3.2.5. Στρατιωτική Παγκοσμιοποίηση

Η στρατιωτική ισχύς δεν έμεινε ανέγγιχτη από το φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης, καθώς εμφανίζονται νέες μορφές στρατιωτικών εξοπλισμών που δίνουν νέες πολεμικές δυνατότητες, ακόμα, και σε χώρες φαινομενικά αδύναμες. Παράλληλα, διευκολύνεται η δημιουργία στρατιωτικών συμμαχιών, όπως το NATO (Giddens, 2001, σ. 95-96). Οι βιομηχανικές και τεχνολογικές καινοτομίες αυξάνουν τη δημιουργία νέων όπλων μαζικής καταστροφής που χρίζουν επιτακτικής ανάγκης για μία είδους στρατιωτικής τάξης, όπου μέσω του διαλόγου και της σύναψης συμφωνιών θα υπάρχει ένα είδος ελέγχου και περιορισμού για τη διασπορά τους και, φυσικά, για την απαγόρευση της χρήσης τους (Howlett, 2013, σ. 532-540).

2.3.2.6. Παγκοσμιοποίηση του Εγκλήματος/Τρομοκρατία

Το φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης επέφερε πολλές μεταβολές και στον κόσμο του εγκλήματος (Μπιτζένης, 2009, σ. 337). Ο χαρακτήρας των εγκλημάτων έχει διαμορφωθεί πλήρως για να καταφέρει την προσαρμογή του στα νέα δεδομένα της καθημερινότητας. Το διεθνές έγκλημα δεν είναι ένα νέο φαινόμενο. Οι επιδρομές των πειρατών που τρομοκρατούσαν πολυάριθμα κράτη, οι παράνομες εμπορικές δραστηριότητες από κινέζικες εγκληματικές οργανώσεις αλλά και η δραστηριοποίηση της Ιταλικής μαφίας αποτελούν, μόνο, μεριά, χαρακτηριστικά παραδείγματα ύπαρξης του διεθνούς εγκλήματος τον προηγούμενο αιώνα. Στα πλαίσια της Παγκοσμιοποίησης, αυτό που έχει πραγματικά αλλάξει

είναι οι ρυθμοί, η επέκταση, και η ποικιλομορφία σε σχέση με τους εμπλεκόμενους στην εγκληματική δραστηριότητα (Natarajan, 2014, σ. 3).

Η επέκταση της εγκληματικής δραστηριότητας κατέστη δυνατή χάρη στην αύξηση της κυκλοφορίας ανθρώπων και αγαθών, υποβοηθούμενη, σημαντικά, από την τεχνολογική εξέλιξη (United Nations Office on Drugs and Crime, 2022). Ωστόσο, παρόλο που η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών είναι ένα από τα μεγαλύτερα κυκλώματα του διεθνούς εγκλήματος, τα τελευταία χρόνια, έχει παρουσιαστεί άνοδος στο εμπόριο λευκής σαρκός (ανθρώπινη παράνομη διακίνηση για φθινό εργατικό δυναμικό ή για σεξουαλική εκμετάλλευση) και στο λαθρεμπόριο (διακίνηση όπλων, εμπόριο παράνομων προϊόντων, διαμάντια κ.α.) (Naim, 2006, σ. 4-7). Ταυτόχρονα, παρουσιάζεται αύξηση στο ξέπλυμα μαύρου χρήματος εξαιτίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος, επιτρέποντας τη γρήγορη μεταφορά χρημάτων, μέσω τραπεζικών λογαριασμών, σε σύντομο χρονικό διάστημα (Global Witness, 2009, σ. 3-9).

Η παγκόσμια εγκληματική δραστηριότητα έχει διευκολυνθεί από τη δυνατότητα της γρήγορης και ασφαλούς επικοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, το ίντερνετ είναι υπεύθυνο για την εύκολη εξάπλωση υλικού παιδικής πορνογραφίας λόγω της ανώνυμης διανομής μέσω των ισότοπων. Οι ναρκέμπορες και οι λαθρέμπορες μπορούν εύκολα να επικοινωνούν μεταξύ τους με κρυπτογραφημένα μηνύματα, καθιστώντας αδύνατο τον εντοπισμό τους (Natarajan, 2014). Ακόμα, ένα νέο κύμα εγκληματικότητας έχει εμφανιστεί στο διαδίκτυο, πραγματοποιώντας ένα σωρό απάτες σε ανυποψίαστα θύματα, όπως π.χ. κλοπή προσωπικών δεδομένων, παραβίαση καρτών, άδειασμα τραπεζικών λογαριασμών κ.α. (Τσουρμάνης, 2005, σ. 98).

Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να γίνει σύνδεση και με την Παγκοσμιοποίηση της τρομοκρατίας, καθώς η διάδοση των νέων εξοπλισμών μαζικής καταστροφής απαιτούν την υιοθέτηση νέων στρατηγικών ασφαλείας. Είναι ευκολότερη, για τους τρομοκράτες, η διεύρυνση των δραστηριοτήτων τους χάρη στην εύκολη πρόσβασή τους σε σύγχρονα τεχνολογικά μέσα επικοινωνίας και μετακίνησης. Για τα σημερινά κράτη αποτελεί μεγάλη πρόκληση η χρήση νέων όπλων από τρομοκρατικές ομάδες που έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν πολλαπλές επιθέσεις (McGrew, 2013, σ. 32 & Kiras, 2013, σ. 507-508, 516). Επομένως, αναδεικνύεται μία νέα απειλή της ασφάλειας, σημάνοντας συναγερμό για την πρόληψη και την αντιμετώπιση των νέων οργανωμένων τρομοκρατικών ομάδων (Χατζηγιάκης, 2007 σ. 205).

2.3.2.7. Θρησκευτική Παγκοσμιοποίηση

Οι διαπολιτισμικές επαφές φέρνουν σε επαφή τον κόσμο και με διαφορετικές θρησκείες. Στοιχεία που τις αποτελούν διαδίδονται πιο εύκολα, ακόμα, και σε ανθρώπους με διαφορετική θρησκεία (Μπιτζένης, 2009, σ. 335). Με την άφιξη ανθρώπων διαφορετικής θρησκείας δημιουργείται η ανάγκη για μεταβολή των συνειδήσεων με σκοπό την ύπαρξη σεβασμού προς το διαφορετικό. Σε αντίθετη περίπτωση, θα μπορούσε να αποσυντονίσει την κοινωνία, οδηγώντας, ακόμα, και στην εμφάνιση συγκρούσεων (Αλμπάνης, 2003, σ. 86).

2.3.2.8. Παγκοσμιοποίηση Μετανάστευσης

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, σε συνδυασμό με την έλλειψη εμποδίων για ελεύθερη μετακίνηση, δημιούργησε τεράστια κύματα μετανάστευσης για λόγους επαγγελματικούς, προσωπικούς αλλά και σπουδών (Μπιτζένης, 2009, σ. 335). Ο νέος αυτός παγκόσμιος κόσμος καταρρίπτει τα σύνορα και διευκολύνει την ελεύθερη μετακίνηση εργαζομένων χωρίς περιορισμούς. Οι μεταναστευτικές ροές διευρύνουν και την πολυπολιτισμικότητα αλλά και την οικονομική ανάπτυξη (Czaika, 2014).

2.3.2.9. Κοινωνική Παγκοσμιοποίηση

Ο άνθρωπος και η κοινωνία είναι οι πρώτοι αποδέκτες που επηρεάζονται άμεσα από όλες αυτές τις μεταβολές και την εξέλιξη, η οποία παρουσιάζεται από το φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης (Αλμπάνης, 2005, σ. 59). Συγκεκριμένα, τα νέα κυβερνητικά δίκτυα και η ομογενοποίηση προτύπων προκαλούν την τυποποίηση της κοινωνικής πολιτικής διάφορων κρατών σε τομείς, όπως το κράτος πρόνοιας, η κοινωνική ευημερία, ο εκδημοκρατισμός του κράτους και η αντιμετώπιση της φτώχειας (Μπιτζένης, 2009, σ. 336).

2.3.2.10. Περιβαλλοντική Παγκοσμιοποίηση

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αναφορά και στην τεράστια περιβαλλοντική ρύπανση που εμφανίζεται εξαιτίας της Παγκοσμιοποίησης. Η βιομηχανική ανάπτυξη, σε συνδυασμό με την ανεξέλεγκτη χρήση των φυσικών πόρων, έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση διάφορων περιβαλλοντικών προβλημάτων, όπως το φαινόμενο του θερμοκηπίου (υπερθέρμανση του πλανήτη), την τρύπα του όζοντος και την αύξηση της στάθμης του νερού. Όλα αυτά δημιουργούν την άμεση ανάγκη συνεργασίας για την μεθοδική επίλυση του προβλήματος

(Μπιτζένης, 2009, σ. 336). Η αποσταθεροποίηση του παγκόσμιου κλίματος έχει προκαλέσει μία σειρά από επιπτώσεις και στην ανάπτυξη των χωρών, καθώς η παραγωγή και η κατανάλωση της ενέργειας, η βιομηχανία, η γεωργία, οι μεταφορές, ακόμα, και ο τουρισμός επηρεάζονται και πλήττονται άμεσα (Ευθυμίου & Μοδινός, 2002, σ. 269).

Ωστόσο, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η συλλογική δράση των κρατών με διάφορες ΜΚΟ έχει συμβάλει σημαντικά στη δημιουργία μίας περιβαλλοντικής συνείδησης, η οποία βοηθάει όσον αφορά την οργάνωση και τη λήψη νέων μέτρων αντιμετώπισης του προβλήματος (Vogler, 2013, σ. 481, 483).

2.3.2.11. Παγκοσμιοποίηση της Εκπαίδευσης

Μία ακόμη πτυχή, την οποία έχει επηρεάσει η Παγκοσμιοποίηση, είναι αυτή που αφορά την εκπαίδευση. Η εξάπλωση και εφαρμογή παρόμοιων εκπαιδευτικών συστημάτων εκπαίδευσης αποτελεί μέρος της διαδικασίας της Παγκοσμιοποίησης (Spring, 2012, σ. 1). Με τη δυνατότητα της ελεύθερης μετακίνησης και της μετανάστευσης ήταν φυσικό επακόλουθο η πραγματοποίηση αλλαγών και στον τομέα της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, σημαντικές η προσφορά της Παγκοσμιοποίησης στην εκπαίδευση περιλαμβάνει τη δυνατότητα διασυνοριακής εκπαίδευσης σε οποιοδήποτε πανεπιστήμιο του κόσμου και τη διεθνή αναγνώριση πτυχίων πανεπιστημίου. Γι' αυτό το λόγο, δημιουργούνται ευκαιρίες για ταξίδια στο εξωτερικό, με σκοπό την εκμάθηση (Erasmus), για συμμετοχή σε εθελοντικά προγράμματα και για συμμετοχή σε διαπολιτισμικά προγράμματα. Όλα αυτά έχουν στόχο την προσαρμογή των νέων σε ένα νέο περιβάλλον και την παροχή νέων εφοδίων που θα ενδυναμώσουν την προσαρμογή τους στην αγορά εργασίας (Stebbleton, Soria, & Cherney, 2013, σ. 6-8). Επίσης, η τεχνολογική ανάπτυξη πρόσθεσε νέες δυνατότητες στην εργαλειοθήκη της εκπαίδευσης. Η δυνατότητα μάθησης από απόσταση, η δυνατότητα ανάγνωσης βιβλίων σε ηλεκτρονική μορφή και η συμμετοχή σε διάφορα προγράμματα και σεμινάρια, μέσω της χρήσης ενός υπολογιστή είναι μερικά από τα οφέλη στον τομέα αυτό.

Επίσης, η Παγκοσμιοποίηση ενίσχυσε τις προσπάθειες μείωσης του αναλφαριθμητισμού. Εξαιτίας του μεγάλου ανταγωνισμού στην αγορά εργασίας και της δυνατότητας μετακίνησης, αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ώθηση πιέσεων σε ολόκληρο το σύστημα για την απόκτηση ανώτατης εκπαίδευσης, ιδιαίτερα της πανεπιστημιακής (Carnoy, 2005, σ. 4). Ωστόσο, είναι ευδιάκριτο πως τα πιο υποανάπτυκτα κράτη δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες και ευκαιρίες στην εκπαίδευση, μιας και μπορεί να έχουν σημαντικές ελλείψεις σε υποδομές και

υλικοτεχνικά μέσα. Διεθνείς οργανισμοί, όπως η UNESCO, η οποία με διάφορες δράσεις και προγράμματα προσπαθεί για την ενίσχυση της παγκόσμιας εκπαίδευσης, κινούμενη με το πρόσημα της παροχής εκπαίδευσης για όλους τους ανθρώπους ως θεμελιώδες δικαίωμα (UNESCO, 2022).

2.3.2.12. Παγκοσμιοποίηση της Υγείας

Η Παγκοσμιοποίηση επιδρά και στην υγεία. Το προσδόκιμο ζωής έχει σημαντική αύξηση λόγω της επιτάχυνσης της οικονομικής ανάπτυξης και της τεχνολογικής προόδου. Ωστόσο, μερικές από τις επιπτώσεις της Παγκοσμιοποίησης μπορούν να βλάψουν, σημαντικά, τις ανθρώπινες ζωές (Labronte & Tergerson, 2005, σ. 165).

Συγκεκριμένα, εξαιτίας της απελευθέρωσης του εμπορίου και της εκμηδένισης των αποστάσεων, δημιουργήθηκε πρόσφορο έδαφος για τη διευκόλυνση της διεθνούς μεταφοράς των μεταδοτικών ασθενειών (Μπιτζένης, 2009, σ. 336). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ταχύτατη παγκόσμια εξάπλωση του Covid-19, μέσα σε λίγους μήνες. Συγχρόνως, οι νέοι ρυθμοί ζωής που έχει επιφέρει η Παγκοσμιοποίηση αλλά και η ενίσχυση των ανισοτήτων οδήγησαν ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων στην υιοθέτηση ενός ανθυγιεινού τρόπου ζωής (Χαραλάμπους & Τσίτση, 2009, σ. 108 & Our World in Data, 2020). Η οικονομική ανισότητα οδηγεί στην αγορά τροφίμων χαμηλής ποιότητας, γεγονός το οποίο μπορεί να έχει επιπτώσεις που συσχετίζονται με την καρδία, τον καρκίνο και την παχυσαρκία. Παράλληλα, η ελεύθερη πώληση οινοπνευματωδών ποτών και καπνικών ειδών είναι δυνατό να βλάψουν σοβαρά την ανθρώπινη υγεία. Τέλος, επιπτώσεις στην υγεία μπορεί να υπάρξουν και εξαιτίας της περιβαλλοντικής ρύπανσης, όπως για παράδειγμα, η αύξηση του καρκίνου του δέρματος εξαιτίας των κλιματικών αλλαγών (Huynen, Martens, & Hilderink, 2005).

Τέλος, παρόλο που η υγεία επιδοκιμάζεται, σημαντικά, από τις νέες προκλήσεις που παρουσιάζει, καθημερινά, η Παγκοσμιοποίηση, ο ρόλος των διεθνών οργανισμών έχει τη μεγαλύτερη βαρύτητα στην επίλυση θεμάτων, τα οποία είναι πέρα από τις δυνατότητες των εθνικών συστημάτων υγείας. Οργανισμοί όπως, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΕ) και οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελούν το ιδανικό μέσο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων υγείας (Σακελλαρόπουλος, 2001, σ. 110).

2.3.2.13. Παγκοσμιοποίηση της Επιστήμης

Η εξέλιξη της επιστήμης οφείλεται, διαχρονικά, σε σημαντικό βαθμό στην Παγκοσμιοποίηση και στην τεχνολογική εξέλιξη. Η διεθνής επιστημονική συνεργασία αποτελεί τη νέα πραγματικότητα. Έργα μικρής και μεγάλης κλίμακας χάρη στη διεθνή συνεργασία έχουν εκπληκτικά αποτελέσματα (Hess, 1995). Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το Πρόγραμμα Ανθρωπίνου Γονιδιώματος (Human Genome Programme), το οποίο αποκάλυψε ότι υπάρχουν περίπου 20.500 ανθρώπινα γονίδια. Οι πληροφορίες αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη βελτίωση της ανθρώπινης υγείας (New York Academy of Science, 2022).

Ζητήματα, όπως η ανάδειξη των εναλλακτικών πηγών ενέργειας, η καθαριότητα του πόσιμου νερού, η εξέλιξη της ιατρικής, η κατασκευή νέων φαρμάκων και η εξέλιξη της αστροφυσικής δε θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν χωρίς την ανοικτή γνώση, την συνεργασία σε διεθνές επίπεδο από επιστήμονες από όλο τον κόσμο, καθώς και τη συνεργασία για το κοινό καλό (New York Academy of Science, 2022).

2.3.2.14. Παγκοσμιοποίηση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Η δυνατότητα διάδοσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μέσω του διαδικτύου, είναι μία, ακόμη, εξίσου σημαντική διάσταση της Παγκοσμιοποίησης. Περισσότερο από ποτέ, ο οικουμενικός χαρακτήρας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί να φτάσει σε κάθε σημείο του πλανήτη. Ιδιαίτερη σημασία έχει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που παρέχει τη δυνατότητα, ακόμη, και σε ατομικές προσφυγές (Πολυχρονόπουλος, 2014).

Συγχρόνως, οι ΜΚΟ διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο στην εδραίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σήμερα, υπάρχουν χιλιάδες ΜΚΟ, ακόμη, και σε υποανάπτυκτες χώρες, οι οποίες λειτουργούν με συλλογή πληροφοριών για συγκεκριμένα ζητήματα και επείγοντα θέματα, έτσι, ώστε να ασκήσουν τις κατάλληλες πιέσεις στις κυβερνήσεις, τηρώντας τις διεθνείς αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Ganaie, 2018).

Κεφάλαιο 3

Το Φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης

3.1. Ιστορική Επισκόπηση της Παγκοσμιοποίησης

Προηγουμένως, διατυπώθηκε ότι η Παγκοσμιοποίηση είναι μία πολύπλευρη έννοια, την οποία δεν μπορούμε να ορίσουμε αυστηρά. Αφού παρατέθηκαν κάποιοι ενδεικτικοί ορισμοί και μελετήθηκαν κάποιες διαστάσεις της, θα γίνει αναφορά στην ιστορική της πορεία, ζήτημα, εξίσου, αμφιλεγόμενο από τους μελετητές. Είναι φανερό ότι δεν αποτελεί νέο φαινόμενο και προϋπήρχε στην ιστορία σε μικρότερο, βέβαια, βαθμό απ' ότι σήμερα. Η αναζήτηση της απαρχής και της ιστορίας της Παγκοσμιοποίησης έφερε στην επιφάνεια διαφορετικές απόψεις, οι οποίες θα αναλυθούν παρακάτω.

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, ο όρος “Παγκοσμιοποίηση” χρησιμοποιούνταν, ήδη, από οικονομολόγους και κοινωνιολόγους, όπως ο Karl Max και ο Saint Simon. Εμπνευστής του όρου αυτού, σύμφωνα με τον Άτλα των Διεθνών Σχέσεων, υπήρξε ο Theodore Levitt (1983), δίνοντας έμφαση στην οικονομική της διάσταση. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι οι τεχνολογικές καινοτομίες υποβοηθούν την επικοινωνία και τις μετακινήσεις, όπως τα ταξίδια, με αποτέλεσμα τη σύνδεση απομακρυσμένων περιοχών. Τέλος, συμπληρώνει πως αυτή η κατάσταση δημιουργεί μία παγκόσμια αγορά, η οποία καλύπτει τεράστιες καταναλωτικές ανάγκες (Levitt, 1983, σ. 99).

Σύμφωνα με τον Modelski (2003, σ. 55), η αρχή της ανθρώπινης επικοινωνίας και κινητικότητας τοποθετείται από την εποχή που αναπτύχθηκαν οι πολιτισμοί στη Μεσοποταμία. Διάφορες αναπτυγμένες κοινότητες ξεκίνησαν να μετακινούνται και να ασκούν επιρροή στις δίπλα περιοχές. Επιπρόσθετα, η ανάδυση του Αρχαίου Ελληνικού πολιτισμού και ο πολιτισμός των Φοινίκων είχαν ως απότοκο την αύξηση της κινητικότητας που συντέλεσε στη δημιουργία εμπορικών σχέσεων αλλά και τη σύναψη σχέσεων που είχε ως αποτέλεσμα τη διάδοση της γλώσσας και του πολιτισμού τους σε απομακρυσμένες περιοχές (Heywood, 2013, σ. 73-74).

Ο δρόμος του μεταξιού οδήγησε στην ανάδυση της κατάστασης, καθώς τα επόμενα χρόνια παρατηρήθηκαν πολλαπλές εμπορικές σχέσεις. Καθοριστικής σημασίας ήταν οι εμπορικές σχέσεις ανάμεσα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και περιοχών της Κίνας. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια του 1^{ου} αιώνα, εμφανίζονται στην περιοχή αυτή διάφορα μπαχαρικά και μετάξι που προέρχονται από την Κίνα (Vanham, 2019).

Σημαντικό ρόλο στην ανθρώπινη επικοινωνία έπαιξε και η περίοδος 700-1500 μ.χ της Μογγολικής αυτοκρατορίας (Pax Mogolica) που στην πορεία εξελίχθηκε σε Οθωμανική αυτοκρατορία. Επίσης, παρατηρείται η ενοποίηση του αραβικού κόσμου και η διάδοση πρακτικών τους (Modelski, 2003, σ. 55-56). Η διάδοση τους αποτέλεσε σταθμό για την αναγνώριση νέων μορφών οργάνωσης και η επιρροή τους τόσο στον πολιτισμικό όσο και στον πολιτικό τομέα, στις περιοχές της Ευρώπης, ήταν εμφανής. Ορισμένοι μελετητές ενστερνίζονται ότι η εδραίωση της Παγκοσμιοποίησης λαμβάνει χώρα στην προ του 16^{ου} αιώνα εποχή, λόγω της κινητικότητας των Pax Mogolica, των εμπορικών συναναστροφών και τη μετάδοση νέων πρακτικών παραγωγής και εργαλείων στις περιοχές της Ευρώπης, Ευρασίας και Αφρικής (O'Rourke & Williamson, 2000, σ. 1).

Ταυτόχρονα, και η θρησκεία έπαιξε τον ρόλο της, καθώς κάθε ισχυρή αυτοκρατορία, όπως η Βυζαντινή, η Pax Mogolica και, στη συνέχεια, η Οθωμανική αυτοκρατορία είχαν ως στόχο τη διάδοση της θρησκείας τους και των πρακτικών τους. Στόχευαν με πολιτισμικές επιδρομές να διαδώσουν το θρησκευτικό τους δόγμα για να αυξήσουν την επιρροή τους. Ωστόσο, οι αυτοκρατορίες δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν μία ολοκληρωτική οντότητα. Παρόλο που παρατηρείται η θρησκευτική μετάδοση, δεν υπήρχε μία κοινή ταυτότητα και, έτσι, δημιουργήθηκαν ανόμοιες ομάδες. Επίσης, η μετακίνηση των ανθρώπων δεν μπορεί να ταυτιστεί σε καμία περίπτωση με τη μετανάστευση του σήμερα. Στην πρώτη περίπτωση, οι άνθρωποι δεν επέστρεφαν ποτέ στη γενέτειρά τους, ενώ σήμερα η μετανάστευση έχει να κάνει περισσότερο με καλύτερες ευκαιρίες εργασίας (Osterhammel & Petersson, 2005, σ. 32,35).

Οι περισσότεροι μελετητές της Παγκοσμιοποίησης θεωρούν πως το φαινόμενο αυτό εξελίχθηκε σε δύο στάδια. Το πρώτο στάδιο χρονολογείται ανάμεσα στο 1870 και στο 1914, ενώ το δεύτερο μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου έως και σήμερα (Osterhammel & Petersson, 2005, σ. 63). Πιο αναλυτικά, το πρώτο στάδιο της Παγκοσμιοποίησης εξελίχθηκε πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, έχοντας διάρκεια πενήντα χρόνια. Οι ροές των αγαθών και των κεφαλαίων μεταξύ των κρατών ήταν ελεύθερες, ενώ οι αναπτυσσόμενες χώρες βασιζόνταν στην αύξηση των εξαγωγών για την ανάπτυξή τους, γεγονός που το επέτρεπε η

έλλειψη των συναλλαγματικών ελέγχων (O'Rourke & Williamson, 2000). Παράλληλα, η τεχνολογική ανάπτυξη, συνοδευόμενη με τη βελτίωση της επικοινωνίας, την εφεύρεση των ατμόπλοιων, τη δημιουργία του σιδηροδρομικού δικτύου και τη χρήση νέων μορφών ενέργειας, οδήγησε στην εκβιομηχάνιση, επιτρέποντας την ανθρώπινη μετακίνηση (Heywood, 2013 & Hopkins, 2002). Τα αποτελέσματα που επέφεραν ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, η Ρωσική Επανάσταση, η σφοδρή κρίση που ακολούθησε με το Κραχ του 1929, καθώς και η επιστροφή στην πολεμική σύγκρουση στο πλαίσιο του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, οδήγησαν στον περιορισμό τόσο του διεθνούς εμπορίου όσο και της κίνησης κεφαλαίων (Phister, 2012).

Από την άλλη πλευρά, η δεύτερη φάση ξεκινάει από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά. Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ακολούθησε μία μεταβατική περίοδος, κατά την οποία έλαβαν χώρα ουσιαστικές προσπάθειες σύσφιξης των σχέσεων ανάμεσα στις διάφορες χώρες, γεγονός απαραίτητο για την ανάκαμψη του διεθνούς εμπορίου. Έτσι, κατέστη επιτακτική ανάγκη η επανεκκίνηση της οικονομικής δραστηριότητας με την εμφάνιση νέων συνεργατικών σχημάτων για την αντιμετώπιση και πρόληψη αντίστοιχων προβλημάτων. Στο πλαίσιο αυτό, εμφανίζονται νέοι οργανισμοί και σχηματισμοί που εξασφάλιζαν τη συνεργασία και το συντονισμό της οικονομικής και πολιτικής δραστηριότητας. Προς επίτευξη τούτου, συστάθηκε το σύστημα σταθερών ισοτιμιών Bretton Woods, με στόχο τη δημιουργία ενός πλαισίου λειτουργίας του παγκόσμιου εμπορίου και τη διασφάλιση της ελεύθερης οικονομίας (Osterhammel & Patersson, 2003, σ. 122). Παράλληλα, η διαμόρφωση διεθνών οργανισμών και θεσμών, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Παγκόσμια Τράπεζα και η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT) διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο για την επιτήρηση και τη λειτουργία της Παγκοσμιοποίησης που θα ακολουθούσε (Frankel, 2000, σ. 6 και Bordo & Eichengreen, 1993). Επιπλέον, το υφιστάμενο περιβάλλον αντιμετώπισε προκλήσεις εκ νέου με την εμφάνιση της πετρελαϊκής κρίσης του 1973. Ωστόσο, κατάφερε να ανακάμψει τη δεκαετία 80' και να επανέλθει ισχυρότερο με νέα δεδομένα και χαρακτηριστικά. Η τεχνολογική άνοδος, σε συνδυασμό με τη μείωση δασμών αλλά και την κατάργηση των περιορισμών στο διεθνές εμπόριο, ήταν τα στοιχεία εκείνα που δημιούργησαν το νέο περιβάλλον της Παγκοσμιοποίησης (Scholte, 2000, σ. 74-75). Σημαντική ήταν και η ίδρυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) που είχε ρόλο επεμβατικό, καθορίζοντας το ρυθμιστικό πλαίσιο των εμπορικών κανόνων (Cohn, 2009, σ. 339).

Τέλος, η τεχνολογική πρόοδος, σε συνδυασμό με το νέο περιβάλλον, συνέβαλλε στη δημιουργία ενός νέου ανταγωνιστικού παγκόσμιου περιβάλλοντος, ενισχύοντας την οικονομική πρόοδο. Η Παγκοσμιοποίηση αποκτά νέα υπόσταση και διευρύνεται σημαντικά. Το πεδίο δράσης δεν οριοθετείται καθαρά στις εμπορικές συναλλαγές αλλά μετατοπίζεται στην παροχή υπηρεσιών και στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές (Κοτζιάς, 2003, σ. 281). Έτσι, γίνεται φανερό, πως η Παγκοσμιοποίηση δεν αποτελεί ένα νέο φαινόμενο, αλλά, αντιθέτως, πρόκειται για μία καινούρια φάση της που αποκτά, με την πάροδο του χρόνου, νέα χαρακτηριστικά και δυνατότητα επέκτασης σε όλο και περισσότερους τομείς της ανθρώπινης ζωής (Μπιτζένης, 2009 σ. 348-350).

3.2. Προσεγγίσεις Παγκοσμιοποίησης

3.2.1. Η Ρεαλιστική Θέση

Τα κράτη ως ανεξάρτητες οντότητες ως προς ένα άναρχο διεθνές σύστημα, το οποίο χαρακτηρίζεται από έντονη ανταγωνιστικότητα, προσπαθούν να συγκεντρώσουν όση περισσότερη ισχύ γίνεται για να διασφαλίσουν τα συμφέροντα και την ασφάλεια τους (Κουσκουβέλης, 2007, σ. 59-62). Οι ρεαλιστές αντιμετωπίζουν την Παγκοσμιοποίηση ως τη μέθοδο που χρησιμοποιούν τα ισχυρά κράτη για να υιοθετήσουν νέες τακτικές διεύρυνσης των δραστηριοτήτων τους, με απώτερο σκοπό τη διασφάλιση των συμφερόντων τους στο διεθνές σύστημα και να εξασφαλίσουν ως επι το πλείστον την οικονομική και πολιτική τους ακεραιότητα (Cohn, 2009, σ. 104-107). Το κράτος παραμένει ως ο μοχλός κίνησης του διεθνούς συστήματος, ενώ η κυριαρχία του δεν περιορίζεται. Αντίθετα, οι παγκόσμιες οικονομικές αγορές προσφέρουν νέες στρατηγικές για την επίλυση διάφορων ζητημάτων (Krasner, 2001).

Ταυτόχρονα, οι διεθνείς οργανισμοί και οι συμμαχίες που “γεννήθηκαν”, υπό το πρίσμα της Παγκοσμιοποίησης, αντιμετωπίζονται ως μονάδες που προασπίζουν τα εθνικά συμφέροντα, διατηρώντας τα συμφέροντα των ισχυρών κρατών (Κουσκουβέλης, 1995, σ. 103). Στο πλαίσιο αυτό, θεωρείται ότι η έμφαση που κατανέμεται στα κράτη και στην ισχύ συνδέεται με τη θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας, καθώς τα ισχυρά κράτη μπορούν να καθορίσουν την κινητικότητα της Παγκοσμιοποίησης, ενώ οφείλουν να διαφυλάσσουν τη συνεργασία και να διατηρούν το συντονισμό των διάφορων δρώντων (Μακρής, 2017, σ. 889).

Παρόλο που υπάρχει ένα είδος διασύνδεσης στον κοινωνικό και οικονομικό τομέα, τα κράτη παραμένουν κυρίαρχα, με την έννοια της ισορροπίας ισχύος να έχει καθοριστική θέση, διότι υπάρχει ο κίνδυνος της χρήσης βίας (Baylis, Owens & Smith, 2013, σ. 10).

3.2.2. Η Φιλελεύθερη Θέση

Η φιλελεύθερη θέση χαρακτηρίζεται από μία αρμονία συμφερόντων, όπου τα κράτη έχουν κοινά συμφέροντα, και γι' αυτό το λόγο έρχονται σε στενή επικοινωνία και συνεργασία για τη διασφάλιση της ειρήνης και της προόδου. Οι διεθνείς οργανισμοί συμβάλλουν στη συλλογική οικονομική αύξηση και ωφελούν όλα τα κράτη. Ως αποτέλεσμα της επικοινωνίας και της συνεργασίας επέρχεται τεχνολογική ανάπτυξη και μετακίνηση ανθρώπων, γνώσεων, πληροφορίας, αλλά και αγαθών που δεν περιορίζονται στα εθνικά σύνορα. (Μακρής, 2007).

Οι λόγοι για τους οποίους αναπτύσσεται ραγδαία η Παγκοσμιοποίηση περιλαμβάνουν την τεχνολογική ανάπτυξη, τη νέα οικονομική οργάνωση και την εμφάνιση των διεθνών οργανισμών, όπως και των θεσμών που ξεπροβάλλουν. Η συνεργασία μεταξύ των κρατών οδηγεί στην ευημερία, καθώς τα ζητήματα επιλύονται με διάλογο και όχι με τη χρήση βίας, κάτι που ενισχύει τη δημοκρατία (Μακρής, 2007).

Πρόκειται για τη δύναμη που προσφέρει διάφορες προοπτικές και συνδέει τα κράτη με δεσμούς αλληλεξάρτησης, όπου οι αλλαγές σε μια μεριά του κόσμου μπορεί να επιφέρουν επιπτώσεις μέχρι και στο πιο απομακρυσμένο σημείο του πλανήτη. Είναι σημαντικό η Παγκοσμιοποίηση να εξελίσσεται με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις χώρες για να μην υπάρχει επιβολή των ισχυρών εναντίων των ασθενέστερων (Μακρής, 2007).

Ωστόσο, το κράτος τείνει να γίνει η απόλυτη μονάδα ανάλυσης, καθώς η άσκηση πολιτικής σε παγκόσμιο επίπεδο δυσχεραίνει την εσωτερική πολιτική, με αποτέλεσμα να υποβαθμίζεται η εθνική κυριαρχία.

3.2.3. Η Μαρξιστική Θέση

Σύμφωνα με τους Μαρξιστές, η Παγκοσμιοποίηση είναι το αρνητικό τμήμα του καπιταλιστικού συστήματος. Ο νέος κόσμος που έχει δημιουργηθεί είναι το αποτέλεσμα της ανταγωνιστικότητας μεταξύ των ισχυρών κρατών για τη διεκδίκηση αγορών και την αύξηση της επιρροής τους. Τα βασικότερα χαρακτηριστικά της Παγκοσμιοποίησης, σύμφωνα με τους

οπαδούς της μαρξιστικής θεωρίας, είναι η δημιουργία νέων μηχανισμών ρύθμισης της οικονομίας και η δημιουργία διεθνών οργανισμών (Μακρής, 2007, σ. 361).

Παράλληλα, αυτό το νέο περιβάλλον δημιουργεί προβλήματα, όπως σχέσεις εξάρτησης των αδύναμων χωρών. Συγκεκριμένα, δεν αναπτύσσονται όλες οι χώρες με τους ίδιους ρυθμούς, με αποτέλεσμα οι πιο αδύναμες χώρες να εξαρτιούνται από τις ισχυρότερες. Πρόκειται, απλά, για τη συνέχεια του καπιταλιστικού συστήματος και, πολύ απλά, η Παγκοσμιοποίηση προσπαθεί να προωθήσει το δυτικό τρόπο σκέψης (Baylis, Owens & Smith, 2013, σ. 11).

3.3. Τα Αίτια της Παγκοσμιοποίησης

Όπως προαναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, οι διάφορες σχολές σκέψης προσπαθούν να ορίσουν το περιεχόμενο και τα αίτια της Παγκοσμιοποίησης. Έτσι, δημιουργείται η ανάγκη για εμβάθυνση των αιτίων που κινούν το φαινόμενο αυτό, καθώς υπάρχουν ερευνητές και ακαδημαϊκοί που υποστηρίζουν ότι η εξάπλωσή της βασίζεται στην τεχνολογική καινοτομία, άλλοι πιστεύουν στην οικονομική ένωση, ενώ, τέλος, υπάρχουν και αυτοί που θεωρούν ότι το φαινόμενο οφείλεται στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται διαφορετικές προσεγγίσεις σχετικά με τα αίτια της Παγκοσμιοποίησης.

Σύμφωνα με τον Heywood (2013), η ρεαλιστική θέση θέτει την Παγκοσμιοποίηση ως προϊόν της πολιτικής βούλησης των κρατών για την επέκταση και διασφάλιση των συμφερόντων τους. Πραγματικά, οι Η.Π.Α. χρησιμοποιούν εργαλεία για την οικονομική και πολιτική κυριαρχία τους, προσφερόμενα της Παγκοσμιοποίησης. Χαρακτηριστική είναι η επιρροή των Η.Π.Α., οι οποίες μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης ήταν ο σημαντικότερος “παίκτης”, καθώς είχε την “ηγεμονική” θέση σε συνεργασίες και διαλόγους, με αποτέλεσμα την οικονομική κερδοφορία αλλά και την επέκταση της αμερικάνικης ισχύος (Heywood, 2013, σ. 180).

Συμπληρωματικά, και ο Puchin θεωρεί ότι πρόκειται για την προσπάθεια εδραίωσης της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας και την υποβάθμιση του κράτους πρόνοιας (Σακελλαρόπουλος, 2004, σ. 252-255). Θεωρείται πως πηγή της Παγκοσμιοποίησης είναι η επιθυμία των ισχυρών κρατών της δύσης να προωθήσουν μία παγκόσμια συνείδηση, προσπαθώντας να αλλοιώσουν την εθνική ταυτότητα. Η δημιουργία όμοιας ταυτότητας, σε συνδυασμό με την οικονομική εξάρτηση, δίνει τη δυνατότητα εκμετάλλευσης και χειραγώγησης (Akoḥ, 2010).

Ο Μπιτζένης (2009) αναφέρει τρία αίτια της Παγκοσμιοποίησης α) την αύξηση της κίνησης κεφαλαίων και του διεθνούς εμπορίου, β) την αυξημένη μετανάστευση ανθρώπων και γ) την ενοποίηση του χρηματοπιστωτικού και τραπεζικού συστήματος. Παράλληλα, συμπληρώνει πως η εμφάνιση των πολυεθνικών, ο περιορισμός των εμποδίων και η τεχνολογική ανάπτυξη έπαιξαν το ρόλο τους για την εξάπλωση της Παγκοσμιοποίησης. Πράγματι, η τεχνολογική ανάπτυξη έχει μεγάλη σημασία για την εδραίωση της Παγκοσμιοποίησης, και αυτό είναι εμφανές και ιστορικά, όπως παρατηρείται, η αύξηση των μεταφορών με την ανακάλυψη του ατμόπλοιου και της πυξίδας, ενώ στις μέρες μας σημαντική κινητήρια δύναμη είναι το διαδίκτυο που αυξάνει την δυνατότητα επικοινωνίας και πληροφόρησης. Το ίδιο κύμα συλλογισμού ασπάζεται και η φιλελεύθερη σκέψη, όπου οι υποστηρικτές της παραθέτουν ως αιτία της εξέλιξης της Παγκοσμιοποίησης τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, η οποία πρόσφερε νέες δυνατότητες επικοινωνίας, κάτι το οποίο με τη σειρά του οδήγησε στην αύξηση παραγωγής αλλά και στην ταχύτερη διανομή αγαθών (Μπιτζένης, 2009, σ. 337).

Οι σημερινές καινοτομίες, όπως το Ίντερνετ, είναι απαραίτητες για τη δραστηριοποίηση και την επικοινωνία στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, καθώς τη δύναμη του φαινομένου αυτού αποτελεί η ραγδαία άνθηση και η διάδοση της πληροφορίας, η οποία από κοινού με τις νέες παραγωγικές δυνατότητες των επιχειρήσεων, ως απόρροια της τεχνολογικής ανάπτυξης, καθιστούν εφικτές νέες μεθόδους στρατηγικής και ανάπτυξης παγκόσμιων δικτύων (Korbin 1997, σ. 147-148). Την τεχνολογική καινοτομία ως θεμέλιο λίθο της εξέλιξης της Παγκοσμιοποίησης ακολουθεί και η φιλελεύθερη σκέψη, καθώς επέτρεψε τη βελτίωση της επικοινωνίας και την αύξηση της παραγωγής και διανομής (Heywood, 2013, σ. 180).

Τα αίτια της Παγκοσμιοποίησης μπορούν να αποδοθούν σε διαφορετικούς παράγοντες. Σύμφωνα με τον Scholte, μία ολοκληρωμένη και επιστημονική μελέτη της Παγκοσμιοποίησης οφείλει να συνδυάζει τους διάφορους παράγοντες που την ενισχύουν. Και γι' αυτό το λόγο αναφέρεται σε τέσσερις επιμέρους παράγοντες (Scholte, 2000, σ. 106-107). Πρώτον, την εμφάνιση του ορθολογισμού, ο οποίος διαμορφώνει τις γνώσεις με επιστημονικό τρόπο και επικεντρώνεται στην ανθρώπινη φύση και όχι σε μεταφυσικές δυνάμεις, οι οποίες καθορίζουν την πορεία του κόσμου. Ο ορθολογισμός πρόσφερε νέες δυνατότητες στην κατανόηση του κόσμου (Scholte, 2000, σ. 93-95). Δεύτερον, στο Καπιταλιστικό σύστημα που δημιουργεί ένα παραγωγικό σύστημα, το οποίο βασίζεται στη συγκέντρωση κεφαλαίων και πλεονασμάτων. Ο καπιταλισμός συνέβαλλε στην

Παγκοσμιοποίηση με την ανταγωνιστική λογική που καθορίζει τις επιχειρήσεις, τις οδηγεί σε επεκτατικές πολιτικές και σε αναζήτηση νέων αγορών. Παράλληλα, οι καινοτομίες στην παραγωγή μειώνουν το κόστος των αγαθών, δημιουργώντας τη δυνατότητα διάδοσης των αγαθών, ακόμη, και σε απομακρυσμένες περιοχές (Scholte, 2000, σ. 96, 97, 106). Τρίτον, η Παγκοσμιοποίηση δε θα ήταν εφικτή χωρίς το συνδυασμό της τεχνολογίας και της επικοινωνίας, χάρη στα οποία διευκολύνεται η μεταφορά και η επεξεργασία πληροφοριών (Scholte, 2000, σ. 99, 106). Η τεχνολογική άνοδος συμβάλει στη μεταβολή του χωροχρόνου, η οποία θέτει τις βάσεις για τη συγκρότηση του νέου θεσμικού πλαισίου και το σχεδιασμό των οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων (Κοτζιάς, 2003, σ. 54-55).

Τέλος, την ανάδυση ρυθμιστικών και κανονιστικών πλαισίων, τα οποία προωθούν συλλογικές δράσεις και ενιαίες συμπεριφορές, καθώς οι υπερεδαφικές σχέσεις και συνδέσεις που συντελούνται πρέπει να ρυθμίζονται από ένα ενιαίο πλαίσιο κανόνων και πρακτικών. Συγκεκριμένα, εννοείται η ανάδυση των διεθνών οργανισμών, η σύσταση και η εδραίωση της αυτορρυθμιζόμενης παγκόσμιας αγοράς που βασίζεται στο άνοιγμα των αγορών και στο μηδενισμό των εμποδίων (Scholte, 2000, σ. 101-103, 106).

3.4. Θετικές Συνέπειες της Παγκοσμιοποίησης

Ως το σημαντικότερο αποτέλεσμα της Παγκοσμιοποίησης θεωρείται η οικονομική άνοδος, την οποία απολαμβάνουν χώρες που συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες του φαινομένου. Οι χώρες αυτές, παρουσιάζουν σημαντική οικονομική άνθηση και τείνουν να αναπτύσσονται ταχύτερα σε σχέση με χώρες που αποκλίνουν (Dreher, 2013, σ. 7, 14).

Σημαντική είναι και η αύξηση των ΞΑΕ, όπου αναπτύσσουν ένα νέο εθνικό οικονομικό περιβάλλον, το οποίο προσφέρει νέες επαγγελματικές ιδιότητες. Επίσης, αλλάζει και το κόστος παραγωγής, ενώ η ποιότητα των αγαθών βελτιώνεται, και όλα αυτά σε ένα χώρο παραγωγής που έχει την τάση να αναδιαμορφώνεται (Erixon, 2018, σ. 3). Η ενίσχυση της οικονομίας, σε συνδυασμό με τις κινήσεις κεφαλαίων, οδηγούν στην εγκατάσταση πολυεθνικών επιχειρήσεων σε πολλές χώρες. Οι νέες αυτές επιχειρήσεις έχουν ως αποτέλεσμα, με τη σειρά τους, τη δημιουργία νέων επαγγελματικών ευκαιριών, συνεισφέροντας στην ανάπτυξη της τεχνολογίας και στη μείωση των ποσοστών ανεργίας. Επιπλέον, η τεχνογνωσία που διαθέτουν οι επιχειρήσεις συμβάλλει στη μείωση του κόστους

παραγωγής και τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων. Τέλος, σημειώνεται άνοδος στα κέρδη των επιχειρήσεων (Μελλάς & Πολλαλής, 2005, σ. 119, 330-331).

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την ταχύτητα της πληροφόρησης και της γνώσης, οργανώνουν την παραγωγική διαδικασία, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός ανταγωνιστικού χώρου που οδηγεί στην αναζήτηση νέων μεθόδων παραγωγής, βελτιώνοντας, έτσι, την οικονομία. Οι κατευθύνσεις των εταιριών στοχεύουν στην αύξηση του κέρδους, όπου αυτό επιταχύνεται από κοινού με τις εξαγωγές και την τεχνολογική άνοδο, δημιουργώντας, έτσι, καινοτομίες στον κόσμο της παραγωγικής εξέλιξης. Όλα αυτά, δίνουν νέες δυνατότητες, ακόμη, και σε μικρότερες επιχειρήσεις οι οποίες αν κινηθούν μεθοδικά, θα έχουν ευκαιρίες ανάπτυξης, όπως τις έχουν και εταιρίες μεγαλύτερης ισχύος (Cusmano, Mancusi, Morrison, 2010, σ. 5 & Erixon, 2018, σ. 8-9).

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέρθηκε ότι η τεχνολογική πρόοδος και η διαχείριση της πληροφορίας μειώνουν το κόστος μετακίνησης και μεταφοράς των προϊόντων (Cohn, 2009, σ. 136-137), με αποτέλεσμα τη διανομή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών σε ευρύτερη κλίμακα. Οι άνθρωποι ολόκληρου του πλανήτη, λόγω του έντονου ανταγωνισμού μπορούν να ενημερώνονται και να προμηθεύονται προϊόντα εύκολα, γρήγορα και σε πιο προσιτές τιμές (Levitt, 1983).

Η εξειδίκευση σε τεχνολογικούς τομείς στους οποίους επικεντρώνονται οι μεγάλες πολυεθνικές προσφέρει κατάρτιση και επαγγελματικές θέσεις (Μελλάς & Πολλαλής, 2005, σ. 335-336). Παράλληλα, ενισχύεται η εργατική κινητικότητα, μέσω των δικτύων επικοινωνίας και επαφών που αναπτύσσονται, με σκοπό τη διαμόρφωση μίας διεθνούς εργατικής δύναμης. Άτομα από όλο τον κόσμο μετακινούνται προς αναζήτηση νέων επαγγελματικών ευκαιριών, ενώ παράλληλα η αποκέντρωση της παραγωγής προσφέρει νέες θέσεις εργασίας και σε χώρες της περιφέρειας (Mitelman, 2000, σ. 38-39). Η παροχή αυξημένης ποιότητας αγαθών και υπηρεσιών από κοινού με τη διεύρυνση των επαγγελματικών προοπτικών συμβάλλει, παράλληλα, στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου (Erixon, 2018, σ. 10).

Ωστόσο, η οικονομική άνοδος που παρατηρήθηκε, κυρίως, στις δυτικές χώρες και τα κράτη μέλη του ΟΟΣΑ, καθώς και η φιλελευθεροποίηση του εμπορίου και οι τεχνολογικές καινοτομίες ευνόησαν σημαντικά και τις υπόλοιπες περιοχές του πλανήτη. Η αποκέντρωση της παραγωγής, σε συνδυασμό με τις ξένες άμεσες επενδύσεις, προσφέρουν σημαντικό έναυσμα για οικονομική ανάπτυξη σε λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές του πλανήτη (World

Bank, 2002, σ. 3-8). Έτσι, δημιουργείται μία σχέση συμφέροντος ανάμεσα στις αναπτυγμένες και τις υπό ανάπτυξη περιοχές, με τις σχέσεις τους να ενδυναμώνονται συνεχώς (Hamdi, 2013, σ. 142), δημιουργώντας ένα κλίμα αλληλεξάρτησης, καθώς οι πιο αδύναμες χώρες έχουν τις ροές κεφαλαίων και τεχνολογίας από τις ισχυρές, ενώ, παράλληλα, ο φυσικός πλούτος και το εργατικό δυναμικό των πιο ασθενέστερων χωρών είναι απαραίτητός για την τροφοδότηση της βιομηχανικής παραγωγής (Thirwall, 2003, σ. 13). Παρόλο που πολλές υποανάπτυκτες περιοχές παραμένουν σε πολύ χαμηλά επίπεδα μπορούν να συμμετάσχουν στο διεθνές εμπόριο, καθώς βρίσκονται σε μια περίοδο αυξημένης παραγωγικής ικανότητας (Μελλάς & Πολλαλής, 2005, σ. 62-63).

Οι θετικές συνέπειες της Παγκοσμιοποίησης δεν αφορούν μόνο την οικονομική διάσταση της. Χάρη στη βελτίωση της επικοινωνίας αυξάνονται και οι διαπολιτισμικές επαφές που υποβοηθούν την επαφή ανάμεσα στις διάφορες κουλτούρες του πλανήτη, καλλιεργώντας, έτσι, ένα κλίμα συνεργασίας, σεβασμού και διαφύλαξης της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Wise, 2008, σ. 30). Μία χαρακτηριστική θετική συνέπεια αποτελεί η εξοικείωση με τη διαφορετικότητα που διαμορφώνεται μέσω επαφών των σύγχρονων δικτύων επικοινωνίας και της εύκολης μετακίνησης. Όλα αυτά συμβάλλουν στην ανταλλαγή αξιών, με αποτέλεσμα την αναγνώριση και την κατανόηση του διαφορετικού, συμβάλλοντας στη δημιουργία μίας κοινής συνείδησης (Δεμερτζής, 1996, σ. 317-318 και Albrow & King, 1990, σ. 233).

Με θετικό τρόπο συμβάλλουν οι κοινές αξίες και πεποιθήσεις και σε άλλους τομείς, όπως στη διαμόρφωση δικτύων συνεργασίας, διαβουλεύσεων και επικοινωνίας, με περιεχόμενο τον κοινωνικό εκσυγχρονισμό και την προστασία της ανθρώπινης υπόστασης. Προωθώντας, με τον τρόπο αυτό τα ιδεώδη της κοινωνικής δικαιοσύνης, η οποία θέτει ως στόχο το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ισονομίας και της ισότητας (Heywood, 2013, σ. 267). Από την άλλη πλευρά, οι επιχειρήσεις που εγκαθίστανται σε διάφορες χώρες προσπαθούν και αυτές για τη διαφύλαξη της ισότητας μεταξύ των δύο φύλων. Έχοντας ως στόχο τη μείωση του κόστους παραγωγής και την αύξηση της ποιότητά της, προσπαθούν με οποιοδήποτε τρόπο για την απαλλαγή της διάκρισης φύλων και για την αξιολόγηση του εργατικού δυναμικού με βάση τις δεξιότητές τους (Erixon, 2018, σ. 10).

Σημαντικότερη εξέλιξη αποτελεί η εμφάνιση συμβάσεων και νομικών κειμένων που προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και η ενιαία δράση επιβολής κυρώσεων σε κράτη που τείνουν να παραβιάζουν τις συνθήκες. Οι συμβάσεις αυτές, έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για όσα κράτη της διεθνούς κοινότητας έχουν δεσμευθεί να τις τηρούν,

στηρίζοντας, έτσι, το σεβασμό της ανθρώπινης φύσης και την αποδοχή του διαφορετικού. Η υιοθέτηση του διεθνούς δικαίου συμβάλλει στη “διαμόρφωση μίας οικουμενικής δημόσιας τάξης”, ενός ενιαίου, δηλαδή, πλαισίου κοινών αξιών και αποδεκτών πρακτικών που διασφαλίζουν το σεβασμό της ανθρώπινης φύσης και την προάσπιση των δικαιωμάτων (Καστανάς, 1999, σ. 239-240).

Εξίσου σημαντική είναι και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου που δημιουργεί την ανάγκη βελτίωσης των συστημάτων εκπαίδευσης και υγείας των διάφορων κρατών. Με την άνοδο της Παγκοσμιοποίησης σημειώθηκε βελτίωση στο εκπαιδευτικό σύστημα πολλών χωρών. Οι ανάγκες των νέων εργασιακών απαιτήσεων από κοινού με την ανάγκη υψηλού επιπέδου κατάρτισης και εκπαίδευσης αναβαθμίζουν, σημαντικά, το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών συστημάτων, αναδεικνύοντας νέα εργαλεία και τεχνικές διδασκαλίας, τα οποία καθίστανται εφικτά μέσω της Παγκοσμιοποίησης (Spring, 2008).

Η επιστημονική αναβάθμιση, ως συνέπεια της Παγκοσμιοποίησης, συνοδεύεται από διάφορες μορφές συνεργασίας ακαδημαϊκών ιδρυμάτων ανά τον κόσμο. Με διάφορες δράσεις και προγράμματα προσφέρουν κίνητρα για τη φοίτηση στο εξωτερικό και για τη συμμετοχή σε προγράμματα ανταλλαγής μαθητών. Επιπλέον, οι δράσεις οργανισμών, όπως της UNESCO, συμβάλλουν σημαντικά στην αναβάθμιση της εκπαίδευσης σε υποανάπτυκτες χώρες, μειώνοντας τον αναλφαβητισμό (Jackson, 2016).

Ταυτόχρονα με την εκπαίδευση, αξιοσημείωτη είναι η βελτίωση και στο υγειονομικό σύστημα. Οι νέες ανακαλύψεις, μέσω της έρευνας και της επιστήμης από κοινού με τις κεφαλαιουχικές ροές αναβάθμισαν, σημαντικά, τον τομέα της υγείας. Θεμέλιο λίθο της αύξησης του παγκόσμιου προσδόκιμου ζωής αποτελεί η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου σε πολλές περιοχές και η βελτίωση ποιότητας της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης (Hamdi, 2013, σ. 143).

Η διασφάλιση και διατήρηση της δημοκρατίας συνιστά σημαντική προϋπόθεση για την πρόοδο στους παραπάνω τομείς. Πράγματι, η απελευθέρωση και φιλελευθεροποίηση των αγορών, η αύξηση των μετακινήσεων και η διάδοση ιδεών και αξιών προωθούν τις δημοκρατικές αρχές, καθώς στο νέο συνεργατικό περιβάλλον η χρήση μη δημοκρατικών πρακτικών αποτελεί αίτιο αποδοκιμασίας της διεθνούς κοινότητας (Giddens, 2003, σ. 73-75). Παράλληλα, η υπερβολική συγκέντρωση εξουσίας και οι ακραίες πρακτικές δεν μπορούν να εφαρμοστούν, καθώς οι υπερεδαφικές σχέσεις και το σύστημα πολύ-επίπεδης διακυβέρνησης

δεν το επιτρέπουν, καθώς θα επιφέρουν την οικονομική απομόνωση των κρατών αυτών (Scholte, 2000, σ. 208, 281).

Τέλος, πέρα από τις μεγάλες υλικές ζημιές που μπορεί να επιφέρει ένας πόλεμος, εξαιτίας της ανάπτυξης νέων όπλων μαζικής καταστροφής, αποτελεί, παράλληλα, και ένα εγχείρημα με μεγάλο οικονομικό κόστος. Όλα αυτά οδηγούν τα κράτη προς την αναζήτηση διαφορετικών τρόπων επίλυσης των διαφορών τους (Friedman, 1999, σ. 250-251).

3.5. Αρνητικές Συνέπειες της Παγκοσμιοποίησης

Παρόλο που η Παγκοσμιοποίηση επιδρά σε πολλούς τομείς της καθημερινότητας, δεν είναι όλες οι επιδράσεις τις κατά κύριο λόγο θετικές. Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν οι αντιλήψεις που υποστηρίζουν οι πολέμιοι του φαινομένου.

Πιο αναλυτικά, οι χώρες που δε διαθέτουν τα κατάλληλα μοντέλα οργάνωσης και πόρους, στις ανοιχτές ανταγωνιστικές αγορές επιδεινώνουν την οικονομική τους κατάσταση, καθώς δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν σε ένα τόσο ανταγωνιστικό πλαίσιο. Η συγκέντρωση των επενδύσεων, των κεφαλαιουχικών ροών και των τεχνολογικών καινοτομιών, σε συγκεκριμένες περιοχές του πλανήτη, δε συνέβαλλαν στην ισομερή οικονομική ανάπτυξη, με αποτέλεσμα πολλές περιοχές να παραμείνουν στάσιμες (Ρουμελιώτης, 2002, σ. 221, 300). Αυτή η ανισομερής οικονομική δραστηριότητα έδωσε τη δυνατότητα σε χώρες τις Ανατολικής Ασίας να αναπτυχθούν οικονομικά. Στον αντίποδα, βρέθηκαν περιοχές με χαρακτήρα αποικιοκρατικό, όπως η Αφρική που δεν κατόρθωσαν να αναπτυχθούν με τους ίδιους γοργούς ρυθμούς, έχοντας την τάση να είναι τα θύματα των αναπτυσσόμενων χωρών, καθώς για χάρη της κερδοφορίας τους, εκμεταλλεύονται τις πρώτες ύλες και το εργατικό δυναμικό που είναι χαμηλότερου κόστους (Gilpin, 1987, σ. 301 & Δελιβάνη, 2001, σ. 92-93). Η κατάσταση αυτή είναι εφικτή χάρη στην έλλειψη παρέμβασης, η οποία υποβοηθάει την ανισομερή ανάπτυξη εις βάρος των ασθενέστερων χωρών, με παραβίαση, πολλές φορές, των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αναγκάζοντας, δηλαδή, τους ανθρώπους να εργάζονται σε άθλιες εργασιακές συνθήκες, με έλλειψη ασφάλειας, παράνομη παιδική εργασία, μέχρι και παράνομη διακίνηση προσώπων (Taguieff, 2002, σ. 13 & Collins, 2015).

Έντονη κριτική έχει δεχτεί και η ανάπτυξη της πληροφορικής, του διαδικτύου αλλά και η διευκόλυνση μεταφοράς ανθρώπων και προϊόντων, τα οποία μεταβάλλουν τα εθνικά σύνορα και αλλοιώνουν τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες με τη διάδοση νέων αξιών. Η δημιουργία νέων πολιτισμικών ταυτοτήτων, σε συνδυασμό με την προώθηση προϊόντων, οδηγούν σε μία νέα ανάγκη του κόσμου προς την κατανάλωση. Συγκεκριμένα, η προώθηση και η κατανάλωση τυποποιημένων καταναλωτικών και πολιτισμικών αγαθών καλλιεργεί ένα αίσθημα καταναλωτισμού, άρρηκτά συνδεδεμένο με τη συναισθηματική προσκόλληση των ανθρώπων με τα αντικείμενα (Heywood, 2013, σ. 259-263). Αυτοσκοπός, πλέον, είναι η κατανάλωση, πράγμα που ωθεί το άτομο στην απομόνωση και την ατομικότητα, αλλοιώνοντας τις αξίες, τις ελευθερίες και τα ιδεώδη του και αντικαθιστώντας τα από προσωπικές φιλοδοξίες και κερδοφορία, με αποτέλεσμα τη νοθεία της έννοιας της δημοκρατίας (Taguieff, 2002, σ. 37).

Η ανάγκη των πολυεθνικών για υψηλό κέρδος, σε συνδυασμό με τον υψηλό ανταγωνισμό της αγοράς, ωθεί τις μεγάλες επιχειρήσεις στη μείωση της ποιότητας των προϊόντων, με στόχο την επίτευξη πιο ανταγωνιστικών τιμών για τα προϊόντα τους (Labronte, 2005, σ. 165). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι μεγάλες αλυσίδες τροφίμων, οι οποίες παρέχουν γρήγορο φαγητό χαμηλής ποιότητας, σε πολύ ανταγωνιστικές τιμές. Παράλληλα, με την Παγκοσμιοποίηση, καθιερώθηκε ο ανθυγιεινός τρόπος ζωής που περιλαμβάνει τη μετατόπιση των πληθυσμών από τα παραδοσιακά μέσα διαβίωσης και την αστικοποίηση, έχοντας ως επακόλουθο την ανεργία, την υποδεέστερη κατοίκηση, τα χαμηλά εισοδήματα που δεν αρκούν για την αγορά τροφής, την αγορά και την κατανάλωση φθηνών προϊόντων διατροφής. Από την μία πλευρά, η Παγκοσμιοποίηση κατάφερε έως ένα βαθμό τον περιορισμό της πείνας. Ωστόσο, από την άλλη, οδήγησε στη μείωση της ποιότητας της διατροφής, με αποτέλεσμα την ύπαρξη σοβαρών επιπτώσεων στην υγεία του ανθρώπου. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, ένα ευρύ φάσμα ασθενειών σχετίζεται με την ποιότητα της διατροφής, ενώ ανησυχητική είναι και η αύξηση της παχυσαρκίας στα παγκοσμιοποιημένα κράτη (Χαραλάμπους, Τσίτση, 2010, σ. 108).

Βέβαια, υπάρχει και η αντίληψη ότι οι επαφές των πολιτισμών και η σύνδεση ανάμεσα στους πολίτες και τις κουλτούρες μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την αναζωπύρωση των σχέσεων μεταξύ τους αλλά και την εμφάνιση κρίσης ταυτοτήτων, η οποία καθιστά αδύνατη τη συγκρότηση μίας παγκόσμιας κοινής ταυτότητας (Huntington, 1993, σ. 22-25, 39-41). Όλη αυτή η διαρροή των αξιών και της πληροφορίας αλλοιώνει, σημαντικά, τα εθνικά και τοπικά στοιχεία, έχοντας αντίκτυπο στον εργασιακό τομέα. Ειδικά, τα μεταναστευτικά κύματα από

τις υποανάπτυκτες χώρες προς τις πιο αναπτυγμένες περιοχές προκαλούν δημογραφική ανισότητα. Πολλές φορές, αντιμετωπίζονται από τους ντόπιους με αρνητικό τρόπο, αντιμετωπίζοντας τους με εχθρότητα, με αποτέλεσμα την περιθωριοποίησή τους, διότι προκαλούν ένα νέο ανταγωνιστικό κλίμα σε ζητήματα θέσεων εργασίας, ενώ παράλληλα είναι πιθανή και η μεταβολή της αγοράς εργασίας, αλλά και οι μεταβολές στους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης τόσο στα επίπεδα πληθωρισμού όσο και στη δομή του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας της χώρας (Μελλάς & Πολλαλής, 2005, σ. 134, 137).

Επιπλέον, ο έντονος ανταγωνισμός σε παγκόσμιο επίπεδο διαφοροποιεί σημαντικά και την εργασιακή δραστηριότητα. Το εργασιακό περιβάλλον έχει πλήρως αναδιοργανωθεί εξαιτίας των νέων επιχειρηματικών και παραγωγικών μοντέλων. Εμφανείς είναι οι μεταβολές στους μισθούς, ενώ οι εργαζόμενοι, λόγω του υψηλότερου ανταγωνισμού, οφείλουν για την απόκτηση ολοένα και περισσότερων νέες δεξιοτήτων, με σκοπό την προσαρμογή ή/αι την πρόσληψή τους σε νέο επαγγελματικό περιβάλλον (Δελιβάνη, 2001).

Η δραστηριοποίηση των πολυεθνικών εταιριών περιορίζει την εκπροσώπηση των οργανωμένων εργατικών συμφερόντων και αποσταθεροποιεί το εργασιακό περιβάλλον. Αυτό οφείλεται στη νέα δυναμική χάραξη πολιτικής, την οποία διαθέτουν οι εταιρίες, σε συνδυασμό με τις καινοτομίες στη διαδικασία παραγωγής, η οποία τους επιτρέπει, με απόλυτη ευκολία, την αντικατάσταση των εργαζομένων από νέα τεχνολογικά μηχανήματα (Hirst & Thompson, 1996, σ. 13). Οι τεράστιες δυνατότητες των πολυεθνικών εταιριών, στα πλαίσια του ανταγωνισμού, οδηγούν σε περιορισμό των μικρότερων επιχειρήσεων, καθώς αυτές δεν είναι σε θέση να ανταγωνιστούν τις πρώτες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό μικρών επιχειρήσεων και την εξαφάνιση επαγγελμαμάτων (Μελλάς & Πολλαλής, 2005, σ. 119-120).

Οι μεταβολές στο κοινωνικό και το εργασιακό περιβάλλον φέρνουν στην επιφάνεια προβλήματα και νέες προκλήσεις σχετικά με την κρατική λειτουργία. Πλέον, δημιουργείται η ανάγκη του κράτους να έρχεται σε επαφή με εξωτερικούς παράγοντες, όπως με τις πολυεθνικές εταιρίες και τους διεθνείς οργανισμούς, χάνοντας, έτσι, τη δυνατότητα της απόλυτης κυριαρχίας (Γιαννίτσης, 2003, σ. 148). Ειδικότερα, η επέκταση των πολυεθνικών τους επιτρέπει να επηρεάζουν και διαμορφώνουν τη λήψη αποφάσεων, καθώς τα κράτη δεν καθίστανται ικανά να απαγκιστρωθούν πλήρως από τα διάφορα οικονομικά συμφέροντα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η λήψη φορολογικών και άλλων μέτρων, τα οποία προσαρμόζονται με βάση τα συμφέροντα των επιχειρήσεων (Collins, 2015).

Είναι φανερό πως η εύρυθμη λειτουργία της πολιτικής ζωής ενός κράτους είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη νομιμοποίηση του κράτους στο εσωτερικό του (Γιαννίτσης, 2003, σ. 148). Παρόλο που τα κράτη διατηρούν την ισχύ τους, δυσκολεύονται να αποκτήσουν νομιμοποίηση στο εσωτερικό τους εξαιτίας των δράσεων των πολυεθνικών επιχειρήσεων αλλά και της ίδρυσης των διεθνών οργανισμών, οι οποίοι ασκούν πιέσεις στα κράτη, δημιουργώντας μία ανακατανομή της ισχύος στο διεθνές σύστημα (Hirst & Thompson, 1996, σ. 13). Η εμφάνιση νέων μορφών πίεσης περιορίζει τη δυνατότητα των κρατών να διαχειριστούν, μεμονωμένα, τα κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα που εμπίπτουν (Ρουμελιώτης, 2002, σ. 300).

Η ίδρυση οργανισμών, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Ευρωπαϊκή Ένωση, αναδιαμορφώνει το διεθνές περιβάλλον και θίγει τα εθνικά συμφέροντα των κρατών. Τα προωθημένα πολιτικά και οικονομικά μέτρα μπορούν να προκαλέσουν προβλήματα στο εσωτερικό των κρατών, καθώς είναι δυνατό να μην ανταποκρίνονται στις αναπτυξιακές δυνατότητες αυτών (Βεργόπουλος, 1999, σ. 298).

Η χρηματιστηριακή ενοποίηση και το νεοφιλελεύθερο σύστημα οργάνωσης της οικονομίας δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τις ποικίλες οικονομικές υφέσεις και κρίσεις που προκαλούνται (Βεργόπουλος, 1999, σ. 299). Ορισμένα στοιχεία της Παγκοσμιοποίησης, όπως η διασύνδεση των εθνικών οικονομιών, καθιστούν εφικτή την εξάπλωση μίας κρίσης προς ένα μεγάλο αριθμό κρατών, μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα (Lane, 2013). Δυστυχώς, οι μικρότερες χώρες είναι αυτές που δέχονται άμεσα τις επιπτώσεις αυτές, καθώς οι δυνάμεις που διαθέτουν δεν τους επιτρέπουν να ανταπεξέλθουν σε γοργούς ρυθμούς (Βεργόπουλος, 1999, σ. 298).

Επιπλέον, η τεχνολογική ανάπτυξη φέρνει τα δικά της αρνητικά αποτελέσματα. Όσο χρήσιμη και κερδοσκοπική είναι η εμφάνιση νέων τεχνολογιών άλλο τόσο επικίνδυνη και επιβλαβής μπορεί να γίνει. Με άλλα λόγια, προκαλείται ένα αίσθημα φόβου και αβεβαιότητας, καθώς με την ανάδυση νέων τεχνολογιών “γεννιούνται” νέες πολεμικές συρράξεις μεγαλύτερης κλίμακας (Scholte, 2000, σ. 232-233). Επίφοβη είναι η τεχνολογική ανάπτυξη στην πολεμική βιομηχανία, όπου σε συνδυασμό με τα νέα μέσα μεταφοράς και την αύξηση κινητικότητας ανθρώπων και ιδεών δίνει νέες δυνατότητες στην οργάνωση τρομοκρατικών ομάδων, οι οποίες μόνο κερδισμένες βγαίνουν από το φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης. Επίσης, η πολιτισμική επέκταση των δυτικών αξιών που κάνει επιδρομή σε ορισμένες κοινωνίες, μπορεί να προκαλέσει την έξαρση και την ίδρυση τρομοκρατικών οργανώσεων ως αντίδραση ως προς την αλλοίωση της κουλτούρας που προκαλεί η Παγκοσμιοποίηση (Heywood, 2013, σ. 486).

Σύμφωνα με τον Scholte (2000), η στενή διασυνοριακή διασύνδεση ανάμεσα στις χώρες μπορεί να προκαλέσει ένα σημαντικό αριθμό αρνητικών συνεπειών, όπως οι πολεμικές συρράξεις και η κοινωνική κρίση, εξαιτίας της επιβολής συγκεκριμένων προτύπων συμπεριφοράς (Scholte, 2000, σ. 232-233).

Τέλος, τα ποικίλα περιβαλλοντικά προβλήματα που προκαλεί η αυξημένη βιομηχανική δραστηριότητα δεν πρέπει να προσπεραστούν. Η ατμοσφαιρική ρύπανση και το φαινόμενο του θερμοκηπίου είναι μερικά, μόνο, από τα χαρακτηριστικά της περιβαλλοντικής ρύπανσης. Επίσης, παρατηρείται το φαινόμενο ευκολότερης μετάδοσης πολλών ασθενειών (Aids, Covid-19), όπου διευκολύνεται η διασπορά μικροβίων, μέσω των ποικίλων αεροπορικών μεταφορών, του τουρισμού και του ελεύθερου εμπορίου (Collins, 2015).

3.6. Δείκτες Παγκοσμιοποίησης – Θεωρητικές Όψεις των Μεθόδων “Μέτρησης” της Παγκοσμιοποίησης

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η έννοια της Παγκοσμιοποίησης είναι μία πολύπλοκη έννοια για να μπορέσει κανείς να την ορίσει ολοκληρωτικά. Ωστόσο, αυτό που είναι φανερό από όσα αναφερθήκαν, είναι ότι πρόκειται για μία πολυδιάστατη έννοια που επηρεάζει την ανθρώπινη ζωή σε πολλαπλούς τομείς. Όπως και άλλες διαδικασίες, έτσι, και η Παγκοσμιοποίηση μπορεί να αξιολογηθεί με ποιοτικούς αλλά και με ποσοτικούς δείκτες. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι χρησιμοποιούνται ευρέως οι ποσοτικοί δείκτες, οι προσπάθειες να εκφραστεί η ανάπτυξη της Παγκοσμιοποίησης, με έναν ενιαίο ολοκληρωμένο δείκτη, αποτελεί ένα νέο ανεξερεύνητο φαινόμενο (Μποζίνης, 2006, σ. 51-52). Σύμφωνα με τους ο Samimi et al. (2011), οι δείκτες Παγκοσμιοποίησης μπορούν να χωριστούν σε δείκτες μίας διάστασης και σε συνθετικούς (πολυδιάστατους) δείκτες (Samimi et al., 2011).

Οι δείκτες μίας διάστασης αντιπροσωπεύουν μία πτυχή και μπορούν να υπολογιστούν με τη χρήση μίας ή δύο μεταβλητών. Οι κύριοι αυτοί δείκτες Παγκοσμιοποίησης προέρχονται από διαστάσεις, όπως το διεθνές εμπόριο, τα αγαθά και οι υπηρεσίες, οι χρηματοοικονομικές δραστηριότητες και η συναλλαγματική δραστηριότητα. Κατά κύριο λόγο, βασίζονται, δηλαδή, σε οικονομικές πτυχές της Παγκοσμιοποίησης. Από την άλλη πλευρά, οι σύνθετοι δείκτες αποτελούνται από διάφορες κύριες διαστάσεις και στόχος τους είναι να αντικατοπτρίσουν την Παγκοσμιοποίηση στο έπακρο σε διάφορους τομείς της ανάπτυξης της (Samimi, Lim & Buang, 2011, σ. 1).

Με την πάροδο του χρόνου έχουν γίνει προσπάθειες για την ανάδυση ενός επιστημονικά αποδεκτού δείκτη που θα συμπεριλαμβάνει τόσο τις ποιοτικές όσο και τις ποσοτικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο της Παγκοσμιοποίησης. Οι δύο πιο γνωστοί και συχνότερα αναφερόμενοι δείκτες της Παγκοσμιοποίησης είναι: Ο δείκτης Παγκοσμιοποίησης του Kearney (KFP) που δημοσιεύθηκε στο αμερικανικό περιοδικό Foreign Policy και ο δείκτης Παγκοσμιοποίησης του Dreher (KOF) (Caselli, 2012, σ. 139).

Στην περίπτωση των απλών δεικτών, οι οποίοι θεωρούν την Παγκοσμιοποίηση μόνο ως οικονομική, οι “μετρήσεις” δεν είναι ολοκληρωμένες και δεν αντικατοπτρίζουν με ακρίβεια τον πραγματικό βαθμό εμπορικού ή χρηματοπιστωτικού ανοίγματος μίας οικονομίας στις διεθνείς αγορές. Σε αντίθεση, οι σύνθετοι δείκτες είναι ένα ισχυρό εργαλείο για τη συλλογή και τη “μέτρηση” σύνθετων εννοιών που επιτρέπουν την παρακολούθηση σύνθετων συστημάτων, με την πάροδο του χρόνου και την απόδοση σχετικών βαθμολογιών και συγκρίσεων (Figge & Martens, 2014). Στο Πίνακα 1 παρουσιάζονται οι μονοδιάστατοι και οι σύνθετοι δείκτες της Παγκοσμιοποίησης.

Πίνακας 1. Μονοδιάστατοι και σύνθετοι δείκτες της Παγκοσμιοποίησης.

ΣΥΝΘΕΤΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ	ΜΟΝΟΔΙΑΣΤΑΤΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ	
A. T. KEARNEY	ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ
KOF	ΑΝΟΙΧΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ ΔΝΤ
CSGR	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΔΑΣΜΩΝ	ΞΑΕ
MASTRICHT INDEX GLOBALIZATION		ΧΡΕΟΣ
NEW INDEX GLOBALIZATION		ΑΕΠ

Πηγή: Samimi, P., Lim, G. C., and Buang, A. A. (2011).

Για κάποιους μελετητές, η μελέτη και η καταμέτρηση της οικονομικής διάστασης της Παγκοσμιοποίησης αποτελεί τον μόνο αποδεκτό τρόπο “μέτρησης”, παραμελώντας τις υπόλοιπες διαστάσεις της Παγκοσμιοποίησης. Γι’ αυτό το λόγο, εφευρέθηκαν οι σύνθετοι δείκτες της Παγκοσμιοποίησης που έχουν ως στόχο τον εντοπισμό των διαδικασιών της

Παγκοσμιοποίησης, σύμφωνα με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές της διαστάσεις (Caselli and Gemelli, 2008). Παρακάτω, αναλύονται οι σύνθετοι δείκτες Παγκοσμιοποίησης.

3.6.1. Δείκτης Παγκοσμιοποίησης A.T. Kearney /Foreign Policy Globalization

Ο δείκτης A. T. Kearney (2002, 2003) αποτελεί την πρώτη προσπάθεια εισαγωγής ενός πολυδιάστατου δείκτη. Πιο συγκεκριμένα, εκτός από την οικονομική ολοκλήρωση καταμετρά και την τεχνολογική συνδεσιμότητα, την προσωπική επαφή και την πολιτική διάσταση. Αυτός ο δείκτης Παγκοσμιοποίησης υπολογίζεται μόνο για 62 χώρες σε όλο τον κόσμο, εξετάζοντας 84 πόλεις από όλες τις ηπείρους (δείκτης των παγκόσμιων πόλεων). Ο τρόπος με τον οποίο πραγματώνεται η “μέτρηση” είναι βάσει 26 δεικτών που αφορούν πέντε κύριες διαστάσεις, όπως την επιχειρηματική δραστηριότητα, το ανθρώπινο κεφάλαιο, την ανταλλαγή πληροφοριών, την πολιτιστική εμπειρία και την πολιτική συμμετοχή. Με την ανάλυση του επιπέδου της επιχειρηματικής δραστηριότητας αναλύονται οι αριθμοί των κεντρικών γραφείων και των εταιρειών που περιλαμβάνονται στον κατάλογο των 500 μεγαλύτερων εταιρειών στον κόσμο (Fortune Global 500), αναλύεται το μέγεθος των αγορών αποθεμάτων και εμπορευμάτων, ο αριθμός των προσφερόμενων επιχειρηματικών υπηρεσιών, ο όγκος των εξωτερικών εμπορικών ροών αγαθών, μέσω της πόλης, αλλά και ο αριθμός των βιομηχανικών και οικονομικών διασκέψεων που πραγματοποιούνται στην πόλη (Caselli and Gemelli, 2008).

Στο ανθρώπινο κεφάλαιο, συμπεριλαμβάνεται ο αριθμός των πανεπιστημίων της πόλης που ανήκουν στα κορυφαία πανεπιστήμια του κόσμου, ο αριθμός ξένων φοιτητών που φοιτούν σε πανεπιστήμια, αλλά και ο αριθμός διεθνών δημοτικών και δευτεροβάθμιων σχολών, καθώς και το ποσοστό του πληθυσμού με ανώτερη εκπαίδευση και του πληθυσμού ξένης προέλευσης (Lockwood, 2001).

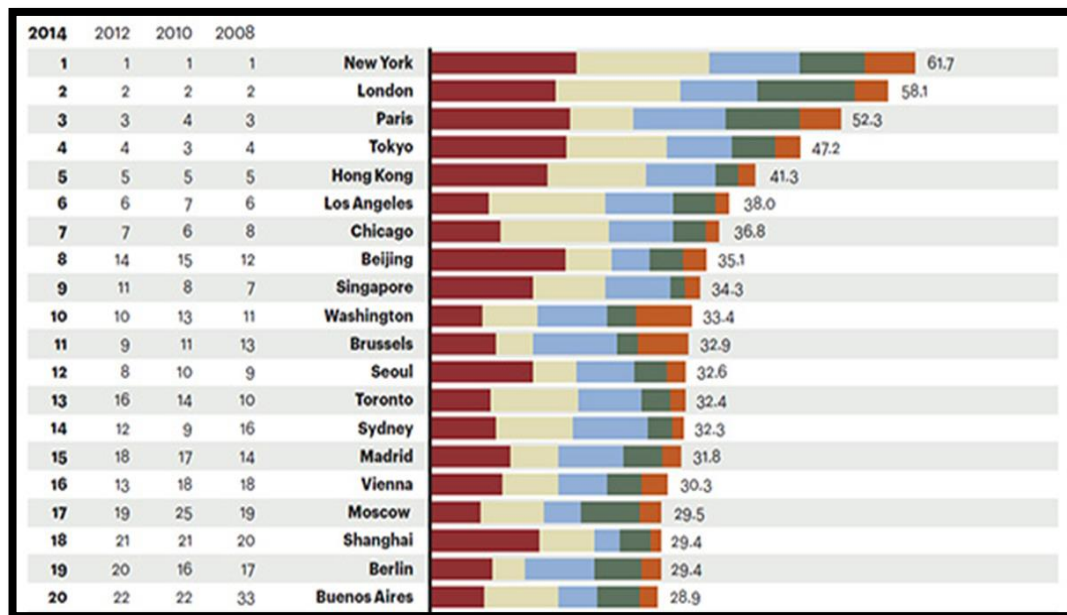
Το κομμάτι που αναφέρεται στην ανταλλαγή πληροφοριών αφορά τον αριθμό των ανταποκριτών μέσω μαζικής ενημέρωσης παγκόσμιας σημασίας, τα οποία βασίζονται σε μία συγκεκριμένη πόλη. Ο όγκος διεθνών ειδήσεων σε κορυφαία τοπικά μέσα ενημέρωσης, η υποδομή πληροφοριών και επικοινωνιών, η ευρυζωνική διείσδυση και ούτω καθεξής.

Ταυτόχρονα, στο πολιτιστικό επίπεδο καταγράφεται ο αριθμός των ξένων τουριστών που επισκέπτονται μία πόλη, ο αριθμός των μουσείων που υπάρχουν, των θεάτρων, των

χώρων συναυλιών και των εκθέσεων, καθώς και άλλων πολιτιστικών ιδρυμάτων παγκόσμιας κλάσης (Kearney, 2014, 2022).

Τέλος, στο πολιτικό βάρος αναλύονται οι αριθμοί ξένων πρεσβειών και προξενείων, αντιπροσωπειών διεθνών οργανισμών, ο αριθμός των διεθνών διασκέψεων που πραγματοποιήθηκαν στην πόλη, αλλά και ο αριθμός των πολιτικών επιστημών παγκόσμιας εμβέλειας, αξιολογώντας τη συμμετοχή της πόλης στη διεθνή πολιτική σφαίρα, μέσω διαφόρων μηχανισμών. Ο τρόπος εκτίμησης του δείκτη ανανεώνεται διαρκώς προκειμένου να ανταποκρίνεται καλύτερα στις αναδυόμενες τάσεις, την εξέλιξη των πόλεων, καθώς και στη διατύπωση συμπερασμάτων του κατά πόσο μία πόλη μπορεί να γίνει παγκόσμια (Kearney, 2014, 2022).

Στην Εικόνα 1 παρουσιάζονται οι πιο παγκοσμιοποιημένες πόλεις, σύμφωνα με το δείκτη A. T. Kearney για τα έτη 2008, 2010, 2012 και 2014. Στην πρώτη θέση (1) βρίσκεται η Νέα Υόρκη, ενώ η Μόσχα βρίσκεται στη δέκατη εβδόμη (17) θέση.

Εικόνα 1. Οι πιο παγκοσμιοποιημένες πόλεις, σύμφωνα με το δείκτη A. T. Kearney για τα έτη 2008, 2010, 2012 και 2014 (Πηγή: consutancy.uk).

3.6.2. Δείκτης Παγκοσμιοποίησης ΚΟΦ

Ο δείκτης αυτός εισήχθη από τον Dreher (2002), με τα διαθέσιμα δεδομένα να αφορούν την περίοδο από το 1970 έως και το 2008. Με βάση αυτόν τον δείκτη, η Παγκοσμιοποίηση ορίζεται ως μία διαδικασία που φθείρει τα εθνικά σύνορα και ενσωματώνει

τις οικονομίες, την πολιτική, τις τεχνολογίες, καθώς και τις πολιτιστικές και διευκολυντικές ροές ανθρώπων, αγαθών, κεφαλαίων και ιδεών. Με απλά λόγια, ο δείκτης ΚΟΦ καλύπτει τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις της Παγκοσμιοποίησης. Για τον υπολογισμό της βαρύτητας των μεταβλητών χρησιμοποιείται η ανάλυση κύριων συνιστωσών. Ο δείκτης ΚΟΦ είναι ο δείκτης που αναλύει και καταγράφει τις τρεις βασικές διαστάσεις της Παγκοσμιοποίησης, για κάθε χώρα ξεχωριστά. Πιο συγκεκριμένα, αναλύει την οικονομική, η οποία χαρακτηρίζεται από ροές εμπορευμάτων, κεφαλαίων και υπηρεσιών, οι οποίες, με τη σειρά τους, καλύπτουν μεγάλες αποστάσεις, καθώς και τις σχετικές πληροφορίες και αντιλήψεις που συνοδεύουν τις ανταλλαγές της αγοράς (Dreher, 2002).

Επιπλέον, καταγράφει την πολιτική, η οποία χαρακτηρίζεται από τη διάχυση των κυβερνητικών πολιτικών και, τέλος, την κοινωνική, που εκφράζεται ως η εξάπλωση των ιδεών, των πληροφοριών, των εικόνων και των ανθρώπων. Σημειώνεται ότι ο δείκτης ΚΟΦ δεν προσαρμόζεται στα γεωγραφικά χαρακτηριστικά των χωρών (Samimi et al., 2011, σ. 9).

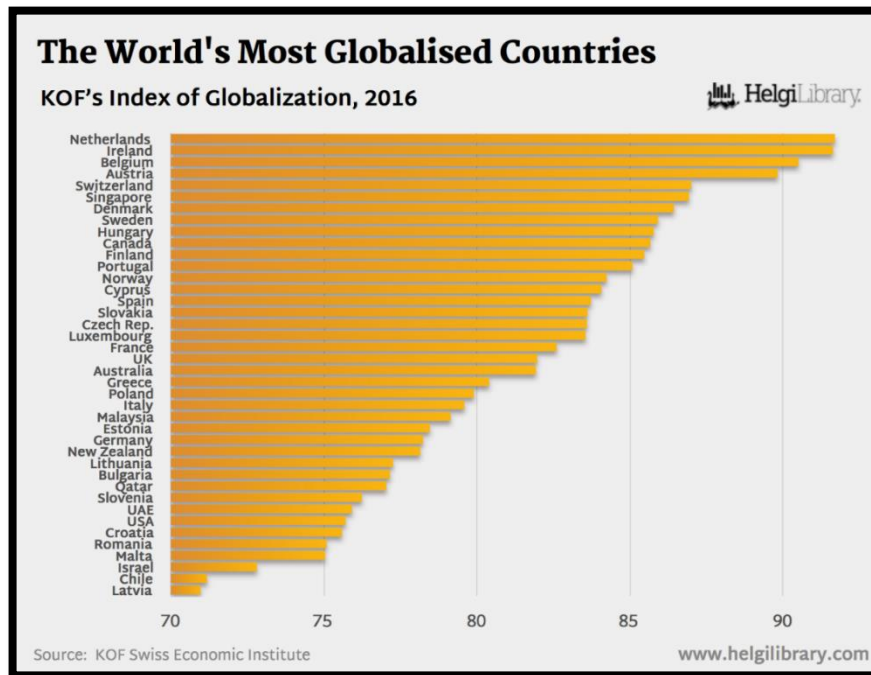
Ο δείκτης ΚΟΦ αφορά συνολικά 180 χώρες και εισάγει μία ενημερωμένη έκδοση του αρχικού δείκτη, χρησιμοποιώντας πιο πρόσφατα στοιχεία και όχι όσα ήταν διαθέσιμα στο παρελθόν. Ειδικότερα, η οικονομική πτυχή του ΚΟΦ εξετάζει τους όγκους εμπορίου και τις ροές επενδύσεων που δέχεται μία χώρα αλλά και η ανάμιξη μίας χώρας. Εξετάζει, δηλαδή, και τις εισροές και τις εκροές επενδύσεων, αλλά και τις εισαγωγές και εξαγωγές εμπορίου (προϊόντων και υπηρεσιών και μετακίνηση κεφαλαίου). Επομένως, αναλύει και τους εμπορικούς περιορισμούς στην κίνηση κεφαλαίου που, πιθανόν, υπάρχουν. Επιπλέον, αντανakλά, την αντίληψη που υπάρχει για τα χρηματιστήρια. Επομένως, συνάγονται συμπεράσματα αναφορικά με τα μέτρα προστατευτισμού της εγχώριας οικονομίας με όρους εμπορίου και κίνησης κεφαλαίου που, ενδεχομένως, υφίστανται για κάθε μία χώρα ξεχωριστά (Μπιτζένης, 2014, σ. 261-262).

Όσον αφορά την πολιτική πτυχή της Παγκοσμιοποίησης, για την εκτίμησή της, λαμβάνεται υπόψιν ο αριθμός των ξένων πρεσβειών σε μία χώρα, ο αριθμός των διεθνών οργανισμών, στους οποίους μία χώρα είναι μέλος, αλλά και ο αριθμός των ειρηνευτικών αποστολών του Ο.Η.Ε., στους οποίους συμμετείχε μία χώρα (Μπιτζένης, 2014, σ. 261-262).

Παραπέρα, η κοινωνική πτυχή του δείκτη αντανakλά το μέγεθος των ιδεών και της πληροφόρησης που ανταλλάσσονται σε κοινωνικό επίπεδο μεταξύ δύο ή παραπάνω χωρών, μετρώντας το εύρος εξάπλωσης των ιδεών, της πληροφόρησης, των εικόνων και των ανθρώπων. Από την άλλη πλευρά, η πολιτική πτυχή του δείκτη αντανakλά το βαθμό πολιτικής συνεργασίας μεταξύ δύο ή παραπάνω χωρών, καθώς και τη διεύρυνση των

κυβερνητικών πολιτικών. Τέλος, ο γενικός δείκτης “μέτρησης” της Παγκοσμιοποίησης του KOF αναλύεται σε μία κλίμακα από το 1 έως το 10, ως αποτέλεσμα μίας έκφρασης της ανάλυσης των 23 μεταβλητών, πάντοτε, σταθμισμένες με ειδικό βάρος η κάθε μία (Μπιτζένης, 2014, σ. 261-262).

Στην Εικόνα 2 παρουσιάζεται, σύμφωνα με το δείκτη KOF, η κατάταξη των πιο παγκοσμιοποιημένων κρατών για το έτος 2016. Στην πρώτη θέση (1) βρίσκεται η Ολλανδία, ενώ στην αμέσως επόμενη θέση (2) κατατάσσεται η Ιρλανδία.

Εικόνα 2. Κατάταξη των πιο παγκοσμιοποιημένων κρατών για το έτος 2016, σύμφωνα με το δείκτη KOF (Πηγή: KOF Swiss Economic Institute, 2016).

3.6.3. Δείκτης Παγκοσμιοποίησης Ernst & Young

Ο δείκτης Παγκοσμιοποίησης Ernst & Young αναπτύσσεται από την ομάδα πληροφοριών του περιοδικού Economist για λογαριασμό της Ernst & Young. Ernst & Young ονομάζεται η “Επιτυχία σε πολυπολικό κόσμο” (Winning in a Polycentric World) και είναι αφιερωμένη στην ανάλυση των αντιφάσεων μεταξύ της εξομάλυνσης της Παγκοσμιοποίησης και των σημαντικών διαφορών στην ανάπτυξη των περιφερειακών οικονομιών. Στόχος είναι η ταξινόμηση των 60 μεγαλύτερων χωρών με βάση το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) ως προς το βαθμό συμμετοχής τους στη διαδικασία της Παγκοσμιοποίησης. Δημιουργήθηκε για πρώτη φορά το 2009 και βασίζεται στην ανάδειξη, κατανόηση και εκτίμηση των βασικών

συνιστωσών της Παγκοσμιοποίησης πάνω σε πέντε κύριες διαστάσεις συμμετοχής των κρατών του φαινομένου, όπως το βαθμό ανοίγματος του εμπορίου, τις ροές κεφαλαίων, την ανταλλαγή ιδεών και τεχνολογικών καινοτομιών, τις μετακινήσεις ανθρώπινου δυναμικού και την πολιτιστική ενσωμάτωση (Ernst & Young, 2013).

Το 2012, ο δείκτης δέχτηκε τροποποίηση στον τρόπο ανάλυσης υπολογισμού της συμμετοχής της κάθε χώρας στη διαδικασία της Παγκοσμιοποίησης. Ο λόγος για τον οποίο αναδιαμορφώθηκαν οι μεταβλητές στο δείκτη αυτό εντοπίζεται, καθαρά, στην προσπάθεια σχετικά με τη μεγαλύτερη ακρίβεια εξέτασης. Έτσι, πλέον, λαμβάνεται υπόψιν το μερίδιο των βασικών εμπορικών εταιριών της κάθε χώρας στο συνολικό παγκόσμιο εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του Α.Ε.Π., το εμπόριο στον τομέα της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών ως ποσοστό του Α.Ε.Π, το απόθεμα των ξένων επενδύσεων και ο συνολικός όγκος της Διεθνούς τηλεφωνικής δραστηριότητας (Ernst & Young, 2013).

3.6.4. Δείκτης Παγκοσμιοποίησης Maastricht Globalization Index

Ένας, ακόμη, σύνθετος δείκτης που αναπτύχθηκε από τους Martens & Raza (2009), τους Martens & Zywietz (2006) και Rennen & Martens (2003), και στην πορεία εφαρμόστηκε από τους Martens & Amelung (2010) και Martens & Raza (2010) είναι ο Maastricht Globalization Index (MGI). Ο δείκτης αυτός αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο, για την κάλυψη όλων των διαστάσεων της Παγκοσμιοποίησης, καθώς εφαρμόζει επτά ομάδες μεταβλητών στις οποίες συμπεριλαμβάνονται διαστάσεις, όπως η παγκόσμια πολιτική, το οργανωμένο έγκλημα, το παγκόσμιο εμπόριο και τα χρηματοοικονομικά, η κοινωνικο-πολιτιστική διάσταση, η τεχνολογία και το περιβάλλον. Σε σχέση με άλλους δείκτες είναι ο μόνος που καταγράφει την περιβαλλοντική κατάσταση ως διάσταση της Παγκοσμιοποίησης. Επίσης, συμπεριλαμβάνει και τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά (Dreher, 2008).

Οι παράμετροι του δείκτη αυτού, σχετικά με την πολιτική διάσταση, έχει να κάνει σχετικά με τον αριθμό των πρεσβειών που διαθέτει η χώρα, καθώς αποτελεί μεγάλο αντίκτυπο στην επικοινωνία των διεθνών σχέσεων. Η οικονομική διάσταση περιλαμβάνει το εμπόριο ως ποσοστό του Α.Ε.Π., γεγονός που βοηθάει στην καλύτερη εικόνα για το κατά πόσο το εμπόριο μίας χώρας συμμετέχει σε παγκόσμιες συνδιαλλαγές. Όσον αφορά για το πόσο κοινωνικά είναι παγκοσμιοποιημένη μία χώρα, καταγράφονται οι μεταναστευτικές ροές που κατάφεραν να ενσωματωθούν στην κοινωνία. Παράλληλα, ένας σημαντικός υποδείκτης “μέτρησης” της

Παγκοσμιοποίησης είναι η τεχνολογική άνοδος που εξαιτίας της έλλειψης δεδομένων, ο δείκτης MGI περιορίζεται στη μελέτη του (Dreher, 2008).

Είναι φανερό πως οι πολυδιάστατοι δείκτες παρουσιάζουν ελλείψεις σχετικά με τη μελέτη του περιβαλλοντικού τομέα. Σύμφωνα με το δείκτη MGI, το “Οικολογικό Αποτύπωμα” αποτελεί σημαντικό υποδείκτη στον υπολογισμό της Παγκοσμιοποίησης των χωρών και πρέπει να θεωρείται συμπληρωματικός του εμπορίου. Το “οικολογικό αποτύπωμα”, το οποίο αντικατέστησε το “οικολογικό έλλειμμα” συνιστά ένα εργαλείο που μετρά το κατά πόσο μία περιοχή της βιολογικά παραγωγικής γης απαιτεί από μία οικονομική μονάδα ή δραστηριότητα να παράγει όλους τους πόρους που καταναλώνει και να απορροφά τα απόβλητα που παράγει, χρησιμοποιώντας μεθόδους και πρακτικές της σύγχρονης τεχνολογίας και της διαχείρισης των φυσικών πόρων (Held, 1999).

3.6.5. Δείκτης παγκοσμιοποίησης CSGR Globalization Index

Ο δείκτης αυτός μετρά τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις της Παγκοσμιοποίησης την περίοδο 1982-2004 για 62 χώρες. Ο δείκτης είναι συμπληρωματικός του δείκτη KOF, καθώς χρησιμοποιείται συμπληρωματικά για την επίτευξη βέλτιστης στατιστικής στάθμησης και ελέγχου. Η διαδικασία λειτουργίας του δείκτη είναι αντίστοιχη με τον δείκτη KOF (Caselli and Gemelli, 2008, σ. 383-404).

Ο δείκτης, όπως και οι διαστάσεις του, είναι κατασκευασμένος για να είναι όσο το δυνατόν πιο συνεπής για το χρόνο που μελετά και από χώρα σε χώρα που αναλύεται. Χάρη στο συγκεκριμένο δείκτη είναι δυνατή η μελέτη και η αναζήτηση του αν μία συγκεκριμένη χώρα είναι πιο παγκοσμιοποιημένη από μία άλλη και του κατά πόσο παγκοσμιοποιημένη είναι από ό,τι ήταν είκοσι ή τριάντα χρόνια πριν. Αυτή η σύγκριση επιτρέπει να διερευνηθεί η σχέση μεταξύ Παγκοσμιοποίησης και βασικών οικονομικών μεταβλητών, όπως η οικονομική ανάπτυξη, η ανισότητα και οι δημόσιες δαπάνες (Scholte, 2003, σ. 6-8).

3.6.6. Δείκτης Παγκοσμιοποίησης New globalization Index

Το 2009, ο Vujakovic ανέπτυξε ένα δείκτη πέντε νέων μεταβλητών “μέτρησης” της Παγκοσμιοποίησης. Οι μεταβλητές αυτές είναι οι αιτήσεις εμπορικών σημάτων από μη κατοίκους, το απόθεμα επενδύσεων χαρτοφυλακίου, οι αιτήσεις διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας από μη κατοίκους και οι περιβαλλοντικές συμφωνίες (Vujakovic, 2009, σ. 237).

Με βάση αυτόν το δείκτη, η Παγκοσμιοποίηση ορίζεται ως μία διαδικασία που αυξάνει την αλληλεπίδραση και την αλληλεξάρτηση μεταξύ οικονομιών, κοινωνιών και εθνών πέρα από μεγάλες αποστάσεις. Έχει χρησιμοποιήσει μία παράμετρο για τον έλεγχο των γεωγραφικών αποστάσεων μεταξύ των χωρών. Για την κατασκευή των διαστάσεων της Παγκοσμιοποίησης και των μεταβλητών βαρών χρησιμοποιείται η ανάλυση κύριων συνιστωσών. Διαστάσεις και βάρη που κατασκευάστηκαν αντικατοπτρίζουν τα στατιστικά χαρακτηριστικά του συνόλου δεδομένων (Atlantic Economic Journal, 2010).

Κεφάλαιο 4

Παγκοσμιοποίηση: Η Περίπτωση της Ρωσίας

4.1. Η Δημιουργία του Ρωσικού Κράτους – Ιστορική Εξέλιξη

Στην ενότητα αυτή επιχειρείται η παρουσίαση της ιστορικής εξέλιξης της Ρωσίας, από την αρχική περίοδο της συγκρότησης του κράτους της μέχρι και τη σημερινή της μορφή, με αναφορές στο ιστορικό παρελθόν της χώρας, η οποία ήρθε αντιμέτωπη με ένα μέγιστο αριθμό αλλαγών, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Αξίζει να αναφερθεί ότι πρόκειται για ένα πολυεθνικό κράτος που ανέκαθεν κατοικούνταν και από άλλους λαούς πέρα των Ρώσων.

Η βασικότερη πηγή της ιστοριογραφίας που παρουσιάζει την έναρξη εμφάνισης της ρωσικής φυλής είναι το “Χρονικό του Νέστωρος”, το οποίο εξιστορεί την ιστορία των ανατολικών Σλάβων, πριν τη συγκρότηση του ρωσικού κράτους. Με βάση αυτήν την πηγή, η ιστορική έρευνα διχοτομείται σε δύο αντίθετες ιστορικές απόψεις, σχετικά με το ρόλο της σκανδιναβικής προέλευσης στην αναδόμηση της ρωσικής ταυτότητας (Νορμανική-Αντινορμανική θεωρία) (Μαλιγκούδη, 2013).

Στη “Νορμανική θεωρία” δίδεται η άποψη της Σκανδιναβικής επιρροής ως προς το σημαντικότερο παράγοντα διαμόρφωσης της πολιτικής ζωής της Ρωσίας. Από την άλλη πλευρά, η “Αντινορμανική θεωρία” υποστηρίζει ότι πρόκειται για μία αυτόνομη εξέλιξη των ανατολικών Σλάβων. Δυο αιώνες διήρκεσε αυτή η ιστορική διαμάχη, όπου στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, ύστερα από ένα σωρό πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις, η επιστημονική κοινότητα κατέληξε σε μία πιο αντικειμενική άποψη, αναγνωρίζοντας πως η κοινωνική, οικονομική και πολιτειακή σύσταση των ανατολικών Σλάβων δε θα ήταν εφικτή χωρίς τη Σκανδιναβική κυριαρχία για τη δημιουργία ενός κράτους σε μία μεγάλη γεωγραφική έκταση. Υποστηρίζεται πως η σύσταση ενός κράτους από τους Σλάβους, χωρίς τις σκανδιναβικές εισροές, θα ήταν εφικτή αλλά με μεγάλη χρονική καθυστέρηση (Μαλιγκούδη, 2013, σ. 29).

Την περίοδο 750-830 μ.χ. χρονολογούνται οι πρώτες επαφές των ανατολικών Σλάβων με τους Σκανδιναβούς στον ευρωπαϊκό Βορρά, στη Βαλτική θάλασσα αλλά και στις υδάτινες αρτηρίες του Βόλγα και του Δνεύπερου, όπου ανασυγκροτείται ο εποικισμός των σλαβικών

φύλλων. Την περίοδο του 860-890 μ.χ. διαμορφώνεται ένα σλαβο-φιννο-σκανδιναβικό πολιτικό μόρφωμα, με ένα σκανδιναβικό ηγέτη με το όνομα Ριούρικ. Ο πρώτος ιστορικά επιβεβαιωμένος ηγεμόνας θεωρείται ο σκανδιναβικής προέλευσης Ολέγκ (σκανδιναβικά Helgi), ο οποίος μετακινήθηκε και εγκαταστάθηκε από το Βορρά προς το Νότο, στο Κίεβο, θέτοντας προς εκμετάλλευση την υδάτινη οδό που ένωνε τη Βαλτική θάλασσα με τον Εύξεινο Πόντο (Μαλιγκούδη, 2013, σ. 31-38).

Γεωγραφικά, το Κίεβο βρισκόταν κοντά στο Βυζάντιο, στην Κωνσταντινούπολη, γνωστή για τον πλούτο της, αλλά και πλησίον το αραβικού κόσμου. Η τότε Ρωσία και το Βυζάντιο ανέπτυξαν εμπορικές σχέσεις, με τη δημιουργία συνθηκών που ρύθμιζαν τις σχέσεις αυτές, οδηγώντας, τελικά, τον Ολέγκ στη λεηλάτηση των περιχώρων της Βασιλεύουσας, εξαναγκάζοντας, έτσι, τους Βυζαντινούς σε διαπραγματεύσεις (Galeotti, 2020, σ. 150).

Με επιθετική στάση, απέναντι στην Κωνσταντινούπολη, κινήθηκε και ο διάδοχος του Ολέγκ, ο Ιγκόρ (σκανδιναβικά Ingvar), διάδοχος του θρόνου του Κιέβου (941). Ωστόσο, ο ίδιος αποτυγχάνει και περιορίζεται η θέση των Ρως στην Πόλη. Τελικά, ο Ιγκορ δολοφονείται από μία σλαβική φυλή και τη διακυβέρνηση αναλαμβάνει η γυναικά του Όλγα (σκανδιναβικά Helga), στη θέση του ανήλικου παιδιού τους (Obolensky, 1991).

Η διακυβέρνηση της Όλγας χρίζει σημαντικής σημασίας, καθώς αναδιαμορφώνεται η κρατική δομή και λαμβάνονται διοικητικά μέτρα, με τα πολιτικά της σχέδια να συμπεριλαμβάνουν τη βάπτισή της στην Κωνσταντινούπολη ως χριστιανή, ανακηρύσσοντας το χριστιανικό δόγμα ως την επίσημη θρησκεία της Ρωσίας. Την εξέλιξη αυτή τερμάτισε ο ενήλικος, πλέον, γιός της Σβιατοσλάβος, υπερμάχος της ειδωλολατρίας, ο οποίος με τις εκστρατείες του επέκτεινε εδαφικά το κράτος με πρωτεύουσα το Κίεβο. Στράφηκε κατά των Βουλγάρων, όπου και κατάφερε να αιχμαλωτίσει τον ηγεμόνα τους, επιδιώκοντας να στραφεί εναντίον της Θράκης (Obolensky, 1991).

Ωστόσο, οι στόχοι αυτοί δε βρήκαν ανταπόκριση, καθώς βυζαντινές δυνάμεις κατάφεραν να μπουν στη Βουλγαρία και να διώξουν τους Ρώσους, επιτρέποντας, όμως, στον Σβιατοσλάβο να επιστρέψει στο Κίεβο. Το ταξίδι της επιστροφής του δεν ήταν ευοίωνο, καθώς δολοφονήθηκε από τους Πετσενέγκους (τουρκική φυλή). Έτσι, η κρατική κυριαρχία πέρασε στα χέρια των τριών γιών του, όπου ο μεγαλύτερος, Ιαροπόλκ, θα κυριαρχούσε στο Κίεβο, ο δεύτερος γιος του ο Ολίεγκ θα κυβερνούσε σε μία φυλή των Δρεβλιάνων και ο μικρότερος, Βλαδίμηρος, θα ήταν τοποτηρητής στην πόλη Νόβγκοροντ. Οι προσωπικές προσδοκίες τους κατάφεραν να τους φέρουν σε διαμάχη, καθώς ο Ιαροπόλκ δολοφονείται

από τον Ολίεγκ, ο οποίος καταλαμβάνει το Κίεβο, κίνηση η οποία θα τρομοκρατήσει τον Βλαδίμηρο, κατευθύνοντας τον στην απόφαση να φυγαδευτεί στη Σουηδία, για την προσωπική του ασφάλεια. Επέστρεψε, όμως, γρήγορα, απομακρύνοντας τον αδερφό του και διεκδικώντας το Νόβγκοροντ, ενώ στην πορεία το Κίεβο, θέτοντας τον εαυτό του ως τον μοναδικό ηγεμόνα της Ρωσίας (Λουξεμπουργκ, 1980).

Υπό την ηγεσία του Βλαδίμηρου, εκχριστιανίστηκαν οι Ρώσοι, οι οποίοι, ήδη, είχαν έρθει σε επαφή με το χριστιανικό δόγμα, κατά την περίοδο που είχε αναλάβει την ηγεσία η Όλγα. Οι λόγοι για τους οποίους οδήγησαν προς αυτή την εξέλιξη περιλαμβάνουν την ανάγκη για συγκρότηση της κοινωνίας, καθώς και την ανάγκη που υπήρχε τότε στο Βυζάντιο.

4.1.1. Από την Τσαρική Ηγεμονία μέχρι και τη Ρωσική Επανάσταση

Στην ιστορική πορεία του ρωσικού κράτους, η περίοδος της αυτοκρατορίας διαρκεί περίπου τριακόσια χρόνια. Η έναρξη αυτής της περιόδου ξεκινάει από την εξουσία του δυναστικού οίκου των Ρομανώφ, ενώ τερματίζεται με την Οκτωβριανή επανάσταση (1613-1917). Το σημαντικότερο γεγονός για τη Ρωσία αυτής της περιόδου αποτελεί η εδαφική επέκταση. Η προσάρτηση εδαφών του πολωνο-λιθουανικού βασιλείου έδωσε την ευκαιρία στη Ρωσία να ασκήσει ευρωπαϊκή πολιτική, κατέχοντας κυριαρχική θέση. Παράλληλα, οι αναμετρήσεις με την Οθωμανική αυτοκρατορία έδωσαν ευκαιρίες προς τα Βαλκάνια και τη Μαύρη θάλασσα, ενώ, ταυτόχρονα, ακολούθησαν αποικιακή πολιτική, αντίστοιχη με αυτή άλλων ευρωπαϊκών χωρών, σε περιοχές που είχαν κατακτήσει στην κεντρική Ασία και την Άπω Ανατολή. Στους τρεις αιώνες της αυτοκρατορικής περιόδου διακρίνονται τρεις ενδιάμεσοι σταθμοί (Μαλιγκούδη, 2008, σ. 57-65).

Τον πρώτο σταθμό αποτελεί ο 17^{ος} αιώνας (1613-1689), ο οποίος σηματοδοτείται από την πρώτη εκλογή των Ρομανώφ αλλά και το τέλος μίας περιόδου γεμάτη ταραχές. Η κρατική υπόσταση της χώρας είχε κινδυνεύσει εξαιτίας των Σουηδικών και Πολωνικών εισβολών, με τη ρωσική κοινωνία να διανύει μία εσωτερική κρίση και τη γαλήνη να είναι αυτή που επιζητούσε ο λαός. Επιπλέον, επηρεασμένοι από δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα, ήταν αναγκασμένοι να τα υιοθετήσουν για την ομαλότερη λειτουργία του κράτους στους εσωτερικούς αλλά και εξωτερικούς τομείς της πολιτικής και του τεχνο-στρατιωτικού και διπλωματικού τομέα, χωρίς, ωστόσο, ανάπτυξη στον πνευματικό τομέα. Την ίδια περίοδο, καταγράφονται αγροτικές εξεγέρσεις με, κυρίως, οικονομικά αιτήματα, ενώ παρουσιάζονται

και διαμάχες στο θρησκευτικό κόσμο, ο οποίος οδηγήθηκε, τελικά, σε αναμέτρηση της εκκλησίας με το Κράτος, λαμβάνοντας τέλος με την υποταγή της εκκλησίας στο Κράτος (Obolensky, 1991).

Ο δεύτερος σταθμός της αυτοκρατορικής περιόδου διαρκεί από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έως και τον Κριμαϊκό πόλεμο (1689-1856), όπου την εξουσία καταλαμβάνει ο Μεγάλος Πέτρος, καθοδηγώντας τη Ρωσία προς την εξευρωπαϊστική και την εκδυτικοποίηση της σε όλους τους τομείς. Δημιουργείται στόλος, γίνονται στρατιωτικές και διοικητικές μεταρρυθμίσεις, ενώ, παράλληλα, παρουσιάζονται εξελίξεις και στον πνευματικό τομέα, με την προώθηση της επιστήμης και της μόρφωσης. Εξελίχθηκε, ακόμη, και ο τρόπος ενδυμασίας, διασκέδασης, με περιορισμό της χρήση της ρωσικής γλώσσας και ανάδειξη και χρήση της γαλλικής γλώσσας, γεγονός που έφερε σε σύγκρουση τη ρωσική κοινωνία, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού συνέχιζε να ζει με τον παραδοσιακό τρόπο.

Η πορεία της περιόδου αυτής, συνεχίζεται με τη διακυβέρνηση της Αικατερίνης Β΄, η οποία εξουδετέρωσε το Χανάτο της Κριμαίας και κατέφυγε στο μοίρασμα του πολωνο-λιθουανικού βασιλείου μεταξύ των μεγάλων γειτονικών μοναρχιών της Αυστρίας και της Πρωσίας. Μία κίνηση θεσμός, καθώς αυτή η πολιτική κίνηση στην πορεία έδωσε την ευκαιρία στον εγγόνο της να έρθει σε συμφωνία με αυτές τις μοναρχίες αλλά και να κινηθεί εναντίον των επεκτατικών κινήσεων του Ναπολέοντα (Μαλιγκούδη, 2003, σ. 126-150).

Τελευταία είναι η περίοδος από τον Κριμαϊκό πόλεμο μέχρι και την Οκτωβριανή επανάσταση (1856-1917). Χαρακτηριστικό μεγάλης εμβέλειας της περιόδου αυτής είναι η τρομερή ανάπτυξη της βιομηχανίας και η κατάργηση της δουλοπαροικίας. Η ήττα της Ρωσίας στα εδάφη της, στον Κριμαϊκό πόλεμο, προσγείωσε απότομα τη Ρωσία, η οποία μέχρι τότε θεωρούσε τον εαυτό της ως μία ευρωπαϊκή υπερδύναμη. Παράλληλα, με την εκβιομηχάνιση και την έλλειψη ελάττωσης του απολυταρχισμού του τσάρου, διέρρεαν ιδεολογίες του φιλελεύθερου και ουτοπικού σοσιαλισμού δυτικής προέλευσης (Μαλιγκούδη, 2003).

Η ρωσική διάνοηση, δημιουργία της ρωσικής ελίτ, διέδιδε και αποδέχονταν τις σοσιαλιστικές ιδέες. Το ίδιο διάστημα, υπήρξαν αντιδράσεις από εθνικιστικούς κύκλους, κυρίως, από γαιοκτήμονες, οι οποίοι υπέστησαν οικονομική δυσχέρεια λόγω της κατάργησης της δουλοπαροικίας. Παράλληλα, οι σλαβόφιλοι και ένα σημαντικό ποσοστό της διάνοησης εναντιωνόταν στην υιοθέτηση δυτικών προτύπων και του καπιταλιστικού συστήματος. Η ηγεσία, θέλοντας να απαλύνει αυτή την κοινωνική κρίση στο εσωτερικό της, θεώρησε πως στρέφοντας την προσοχή του λαού σε μία πολεμική νίκη εναντίον της Ιαπωνίας θα έφερνε

την ευημερία. Ωστόσο, η στρατηγική αυτή δε βρήκε εύπορο έδαφος, καθώς η ήττα της Ρωσίας έφερε, ακόμη, μεγαλύτερη δυσανασχέτηση του λαού, η οποία μεγάλωνε όλο και περισσότερο, με αποτέλεσμα τη πρόκληση απεργιών. Η δυσαρέσκεια των εργατών και των πρώην αγροτών αυξανόταν συνεχώς, κινώντας τους στη δημιουργία οργάνων αυτοοργάνωσης, τα σοβιέτ.

Η κατάσταση επιδεινώθηκε με την έναρξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, αφού η Ρωσία δεν ήταν έτοιμη ούτε στρατιωτικά ούτε οικονομικά για να ανταπεξέλθει σε έναν τόσο μεγάλο πόλεμο. Η συμμετοχή της στο πόλεμο έφερε ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της οικονομίας, επιβαρύνοντας για, ακόμη, μία φορά τα λαϊκά στρώματα, γεγονός που οδήγησε στην επανάσταση του Φεβρουαρίου το 1917, η οποία είχε ως συνέπεια την παραίτηση του τσάρου, με την εξουσία να περνά στην προσωρινή κυβέρνηση, την οποία μοιραζόταν σε συνδυασμό με τα σοβιέτ. Η κυβέρνηση αυτή αναγνώρισε ορισμένα ατομικά δικαιώματα και προέβη σε νομιμοποίηση των σοβιέτ, αρνούμενη, ωστόσο, να επικυρώσει αιτήματα των λαϊκών στρωμάτων και την απόσυρση του στρατού από τον πόλεμο (Μαλιγκούδη, 2012).

Το γεγονός αυτό, γι' ακόμη μία φορά έφερε στο προσκήνιο την αντίδραση των μπολσεβίκων, Ρώσων κομμουνιστών, με την καθοδήγηση τον Βλαντίμιρ Ιλίτς Ουλιάνοφ (Λένιν), ο οποίος επέμενε στην κατάργηση της προσωρινής κυβέρνησης, την αναδιανομή του πλούτου και την απόσυρση του στρατού από τον πόλεμο. Αμέσως μετά, ακολούθησε η Οκτωβριανή επανάσταση, γεγονός θεσμός στην ιστορία της Ρωσίας, που πραγματοποιήθηκε στην Πετρούπολη το 1917, έχοντας ως κατάληξη τη δημιουργία μίας νέας επαναστατικής κυβέρνησης με αρχηγό τον Λένιν, ο οποίος σύλλεξε όλη την οικονομική εξουσία στα χέρια του και ανάθεσε τη διοίκηση των εργοστασίων στα σοβιέτ. Παράλληλα, απέσυρε το στρατό από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, υπογράφοντας συνθήκη ειρήνης με τη Γερμανία (Μπρέστ-Λιτόφσκ), παραχωρώντας, έτσι, πολλά εδάφη σε αυτή (Μαλιγκούδη, 2012, σ. 12-13).

4.2. Η Σύγχρονη Ρωσία και η Παγκοσμιοποίηση

Ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ ορίστηκε Γενικός Γραμματέας της ΕΣΣΔ, το Μάρτιο του 1985, περίοδος που, ήδη, άρχισε να παρακμάζει οικονομικά και κοινωνικά, καθώς διέθετε ευνοϊκή γεωγραφική θέση στην Ευρασία, παραμένοντας ως ο κύριος πολιτικό-ιδεολογικός αντίπαλος της Δύσης και διαθέτοντας πολλές πλουτοπαραγωγικές πηγές και βιομηχανία. Ωστόσο, η ΕΣΣΔ χαρακτηριζόταν από κακή διαχείριση και μεγάλη έλλειψη μηχανολογικού εξοπλισμού, δυσχεραίνοντας, με τον τρόπο αυτό, την κατάσταση της χώρας και

δημιουργώντας ένα χάσμα σε σχέση με τη δύση. Κατά την περίοδο της ηγεσίας του, ο Γκορμπατσόφ, προσπάθησε να αναδιαμορφώσει την εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ, θέτοντας ως στόχο τον εκσυγχρονισμό. Έτσι, επεδίωξε τη συνύπαρξη του καπιταλιστικού συστήματος με τη Σοβιετική ένωση, με την εισαγωγή στοιχείων ελεύθερης οικονομίας και τη βελτίωση της παραγωγής (Κίσιντζερ, 1995, σ. 851). Ο Γκορμπατσόφ αποτέλεσε για τη Δύση το πρόσωπο κλειδί όσον αφορά την προσπάθεια αναδιαμόρφωσης της Σοβιετικής Ένωσης. Όμως, το μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα δε λειτούργησε εξαιτίας των αντιδράσεων στελεχών της δημόσιας διοίκησης, σε συνδυασμό με δυσμενή γεγονότα που συνέβησαν εκείνη την περίοδο (πυρηνικό ατύχημα στο Τσερνομπίλ, καταστροφικός σεισμός στην Αρμενία, πτώση των τιμών του πετρελαίου) (Calvocoressi, 2004, σ. 126).

Την ίδια χρονική περίοδο αναδεικνύεται μία νέα πολιτική φυσιογνωμία, ο Γιέλτσιν, ο οποίος διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην πολιτική σκηνή της μετασοβιετικής περιόδου της Ρωσίας. Το 1985, διορίστηκε ως πρώτος γραμματέας της Κομματικής Επιτροπής της Μόσχας. Παραίτηθηκε, όμως, σε σύντομο χρονικό διάστημα, αποδίδοντας την αιτία της παραίτησής του στην καθυστερημένη λειτουργία των οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Το Μάιο του 1990 εκλέχθηκε για τη θέση του προέδρου του ρωσικού Ανώτατου Σοβιέτ από το Κογκρέσο των Λαϊκών Αντιπροσωπιών της Ρωσικής Σοβιετικής Ομοσπονδιακής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας (ΡΣΟΣΔ). Η εκλογή του δημιούργησε ένα νέο πολιτικό κλίμα και, σε αντίθεση με τον Γκορμπατσόφ, είχε μεγαλύτερη νομιμοποίηση εξαιτίας της εκλογής του από το λαό.

Οι δύο πολιτικές προσωπικότητες, ερχόμενες σε διαμάχη, αποκλιμάκωσαν τη σταθερότητα στο εσωτερικό του κράτους, προχωρώντας στην υιοθέτηση του προγράμματος των πεντακοσίων ημερών, το οποίο είχε ως κύριο στόχο τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων μεταξύ των σοβιετικών δημοκρατιών. Αργότερα, όμως, με πραξικόπημα, την 18^η Αυγούστου του 1991, ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ τέθηκε σε περιορισμό που τελικά τον οδήγησε, λίγες μέρες αργότερα, στην παραίτησή του από τη θέση του Γενικού Γραμματέα και σε παρότρυνση της διάλυσης του κόμματος. Αυτό είχε ως επακόλουθο την ανακήρυξη της ανεξαρτητοποίησης των τριών βαλτικών δημοκρατιών από την ΕΣΣΔ και την παραίτηση του Γκορμπατσόφ από τη θέση του προέδρου της Σοβιετικής Ένωσης, γεγονός που ακολουθήθηκε με τη διάλυση του σοβιετικού κράτους (Κίσιντζερ, 1995, σ. 876).

4.3. Παγκοσμιοποίηση και Ρωσία

Μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, η υιοθέτηση της Παγκοσμιοποίησης αποτέλεσε μονόδρομο, παρόλο, που ολόκληρη, σχεδόν, η Δύση είχε προχωρήσει σε επιταχυνόμενους ρυθμούς ανάπτυξης του φαινομένου. Η Ρωσία, ακόμη, προσπαθούσε να ορθοποδήσει εξαιτίας σοβαρών προβλημάτων ταυτότητας που αντιμετώπιζε στα εδάφη της, γεγονός που δικαιολογείται από τη διαμονή μεγάλου πολυπολιτισμικού πληθυσμού στην έκταση της. Ως βασικότερο στόχο είχε την ανταπόκριση στις ανάγκες του διεθνούς συστήματος και τη νομιμοποίηση της θέσης της σε άλλες χώρες. Η Μόσχα αδυνατούσε να αντιληφθεί φαινόμενα της Παγκοσμιοποίησης, καθώς βίωνε τις χαοτικές εξελίξεις που έφεραν στην επιφάνεια οι πολιτικοί και οι οικονομικοί μετασχηματισμοί. Η εμπειρία της Ρωσίας με την Παγκοσμιοποίηση, ξεκινώντας από τη Δύση, ήταν ιδιόμορφη (Horvath, 2011).

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η επιλογή του Μπόρις Γιέλτσιν ήταν καθαρά φιλοδυτική, με τον ίδιο να επιδιώκει την ενσωμάτωση της Ρωσίας στους δυτικούς θεσμούς. Ωστόσο, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η Ρωσία έθεσε διαφορετικές προτεραιότητες και ακολούθησε μία πιο επιφυλακτική στάση. Στις οικονομικές και πολιτικές υποθέσεις, το Κρεμλίνο επέμεινε στη διατήρηση της κρατικής κυριαρχίας και του δικαιώματος της υπεράσπισης του εαυτού της έναντι των εξωτερικών επιρροών, καθώς και της προώθησης του δικού της οράματος Παγκοσμιοποίησης. Από φιλοδυτικό χαρακτήρα, η Ρωσία κράτησε μία πιο επικριτική στάση απέναντι στη Δύση και επεδίωξε την επέκταση της παρουσίας της στις παγκόσμιες αγορές αλλά και την ένταξή της στους παγκόσμιους θεσμούς, προσπαθώντας, παράλληλα, να μετασχηματίσει τους θεσμούς αυτούς προς όφελος της (Smith, 2000).

Τελικά, η Μόσχα στράφηκε προς την Παγκοσμιοποίηση, με υιοθέτηση της δυτικής πορείας μετασχηματισμών, η οποία συνάντησε μία θετική αντίδραση από την πλευρά της Δύσης. Σε αντίθεση με την ΕΣΣΔ, άρχισε να δημιουργεί εντατικές επαφές με πολλές ευρωπαϊκές χώρες και οργανώσεις. Στην πραγματικότητα, η επέκταση του NATO και της Ε.Ε., προς τα ανατολικά, έφερε τη Δύση πιο κοντά στη Ρωσία.

4.3.1. Η Ρωσία στη Σύγχρονη Παγκόσμια Πολιτική

Ύστερα από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσία μετατράπηκε από υπερδύναμη σε μία περιφερειακή μεσαία δύναμη, έχοντας περιορισμένα γεωγραφικά συμφέροντα και αποδυναμωμένη επιρροή στη διεθνή πολιτική σκηνή. Ο περιορισμός της

άσκησης εξωτερικής πολιτικής οφειλόταν στην παρακμάζουσα οικονομική κατάσταση και την κοινωνική κρίση που βίωνε η Ρωσία. Η πρόσβαση των προϊόντων της στις διεθνείς αγορές εξαρτιόταν άμεσα από τις γειτονικές χώρες, καθώς μετρούσε απώλειες στα σημαντικά λιμάνια της Βαλτικής και του Εύξεινου Πόντου (Τσαρδανίδης, 1999, σ. 97).

Δύο σχολές σκέψεις επικρατούσαν στη Ρωσία το 1991 σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα έπρεπε να κινηθεί η χώρα στην εξωτερική πολιτική της. Πρώτοι, οι λεγόμενοι “Ατλαντιστές” και δεύτεροι, οι “Ευρασιανιστές”. Η φύση των πρώτων ήταν φιλοδυτική και κατατάσσονταν υπέρ της πολιτικής συνεργασίας με τις Η.Π.Α.-Δύση. Ήταν υπέρμαχοι της συμμετοχής σε διεθνούς οργανισμούς για τη στήριξη του εκδημοκρατισμού και της οικονομικής μεταρρύθμισης. Προτεραιότητα τους αποτελούσε η ενίσχυση της ευρωπαϊκής ταυτότητας και η ενσωμάτωση στην ευρωπαϊκή κοινότητα (Petro and Rubinstein, 1997).

Σε αντίθεση με τους “Ατλαντιστές”, οι “Ευρασιανιστές” ήταν αντίθετοι με τη δυτικοποίηση, καθώς θεωρούσαν πως η εξάρτηση από τη Δύση θα αποδυνάμωνε τη Ρωσία. Βασικότερος στόχος τους ήταν να αναλάβει ξανά η Ρωσία τη θέση της στο διεθνές σύστημα σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ρωσική εξωτερική πολιτική δεν έπρεπε να είναι μονοδιάστατη, αλλά ευρωπαϊκή και ασιατική που θα εξυπηρετεί τα συμφέροντα της και στις δύο ηπείρους (Petro and Rubinstein, 1997, σ. 238 -240). Η ύπαρξη του πολιτικού κινήματος του Ευρασιανισμού οφείλεται στη γεωγραφική θέση της Ρωσίας κατά τη Σοβιετική περίοδο, καθώς και στην παρουσία φιννο-ουγγρικών αλλά και τουρκικών λαών στα εδάφη της. Η πολιτική ιδεολογία του κινήματος αυτού απορρίπτει τη σύνδεση της Ρωσίας με πολιτισμικούς και ιστορικούς δεσμούς με την Ευρώπη αλλά και την Ασία, υποστηρίζοντας πως πρόκειται για μία εντελώς ανεξάρτητη οντότητα (Tsygankov, 2008, σ. 763-765).

Οι δύο απόψεις δεν είναι και τόσο ασύμβατες μεταξύ τους διότι αντιπροσωπεύουν την περίπλοκη φύση του ρωσικού κράτους. Ενδεχομένως, να είναι αντίθετες σε κάποια σημεία. Στην ουσία, όμως, αλληλοσυμπληρώνονται. Είναι σημαντικό να σημειωθεί από πολιτισμικής απόψεως πρόκειται για μία ξεχωριστή πολιτισμική οντότητα, με ευρωπαϊκά και ανατολικά στοιχεία. Αυτό το χαρακτηριστικό δεν αποκλείει το ενδεχόμενο μίας επιτυχημένης αλληλεπίδρασής με τις ευρωπαϊκές και τις ασιατικές χώρες.

Από το 1993, η εξωτερική πολιτική αναπροσαρμόζεται με χαρακτήρα λιγότερο φιλοδυτικό. Στην κορυφή των προτεραιοτήτων τοποθετείται η προώθηση και η ενίσχυση των ρωσικών συμφερόντων στον πρώην σοβιετικό χώρο. Επιδίωξή της είναι η σταδιακή ένταξη στη ρωσική σφαίρα επιρροής όλων των κρατών της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών

(ΚΑΚ), θεσπίζοντας όρια και απαγορεύσεις σε ανταγωνιστικές ως προς τη Ρωσία σχέσεις (ΝΑΤΟ, Ε.Ε.). Η Ρωσία εκμεταλλεύτηκε την ύπαρξη ρωσικών μειονοτήτων στις υπόλοιπες 14 πρώην σοβιετικές δημοκρατίες ή τις εθνοτικές συγκρούσεις σε κάποιες από αυτές, για την άσκηση παρεμβατικής πολιτικής και την προώθηση των εθνικών της συμφερόντων, όπως στις περιπτώσεις της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσσετίας στη Γεωργία, και της Υπερδνειστερίας στη Μολδαβία (MacKinnon, 2003).

Η εκλογή του Πούτιν ως Προέδρου της Ρωσίας, το 2000, σηματοδοτεί την περίοδο των ραγδαίων αλλαγών. Η αύξηση των προεδρικών εξουσιών και η εξάλειψη της παρεμβατικότητας της επιχειρηματικής ολιγαρχίας στην πολιτική σκηνή της Ρωσίας ήταν από τις βασικότερες προτεραιότητες της πολιτικής ατζέντας. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η πετρελαϊκή εταιρεία Yukos, όπου ο πρόεδρος της, Μιχαήλ Χοντορκόφσκι, καταδικάστηκε για απάτη και φοροδιαφυγή το 2005 (Καραγιάννης, 2010, σ. 30).

Μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), σύμφωνα με τη Δύση συνιστούν βασικό εργαλείο στήριξης της κοινωνίας, διότι κατέχουν το δικαίωμα συμμετοχής σε συζητήσεις και τη δυνατότητα επίλυσης ζητημάτων οικονομικού και κοινωνικού περιεχομένου. Η Ρωσία δεν ενστερνίζεται την αντίληψη της δύσης σχετικά με τις ΜΚΟ (Volk, 2006). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο νόμος του 2005 για τις ΜΚΟ ο οποίος περιορίζει τις δραστηριότητές τους στον τομέα των πολιτικών ελευθεριών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η δράση των ΜΚΟ στις επαναστάσεις της Γεωργίας και της Ουκρανίας ήταν παράγοντας που ώθησε το Κρεμλίνο στον περιορισμό της δράσης τους (Heritage Foundation, 2006). Η λογική, πίσω από τον περιορισμό, βρίσκεται στην επιδίωξη της εγκαθίδρυσης μίας κυβερνητικής δομής, με άξονα τη διατήρηση της σταθερότητας, της εξουσίας και την αυστηρή επιτήρηση όσων βλάπτουν το κρατικό συμφέρον (Lokshina, 2006).

Κατά την πρώτη περίοδο της θητείας του, ο Πούτιν επιδίωξε τη συνεργασία με τις Η.Π.Α. και την Κίνα, την ανάπτυξη διμερών σχέσεων με τα ευρωπαϊκά κράτη, ενώ συμμετείχε στην ομάδα G8 (φόρουμ των οκτώ μεγαλύτερων εθνικών οικονομιών παγκοσμίως), διαπραγματευόμενος την ένταξη στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ). Το Κρεμλίνο με τη στάση του αυτή διαχωρίζει τις τρομοκρατικές ισλαμικές, συμμετέχοντας στον αγώνα κατά της καταπολέμησης της παγκόσμιας τρομοκρατίας (Bahgat, 2004, σ. 139 & Mingst, 2019).

Βασικότεροι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας είναι, πρώτον, η διατήρηση της πυρηνικής της δύναμης. Η μεγέθυνση του ΝΑΤΟ και η προσχώρηση περισσότερων

κρατών στην στρατιωτική αμυντική συμμαχία, αποδυνάμωσε τη Ρωσία ως πυρηνική υπερδύναμη. Δεύτερον, η παραμονή της στην πολιτική σκηνή των κρατών της πρώην ΕΣΣΔ. Προσπαθεί να σταματήσει την εισχώρηση του NATO στην Ανατολική Ευρώπη και να συγκρατήσει τα γειτονικά κράτη στην ανάπτυξη σχέσεων με την Ε.Ε. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η πολιτική της απέναντι στην Ουκρανία, τη Γεωργία και τη Λευκορωσία. Για την υλοποίηση αυτού του στόχου, προχώρησε στη δημιουργία του Οργανισμού της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας (ΟΣΣΑ) και την Ευρασιατική Οικονομική Ένωση. Συγκεκριμένα, ο Οργανισμός της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας επανατοποθετεί την επιθυμία πως οι συμμετέχοντες δε θα μπορούν να συμμετέχουν σε άλλη στρατιωτική συμμαχία, ενώ αντιγράφει το άρθρο 5 του NATO περί συλλογικής ασφάλειας (επίθεση έναντι ενός ισούται με επίθεση έναντι όλων).

Η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση (Ε.Ο.Ε./Αγγλικά: EAEU) ήταν εμπνευσμένη από την Κοινωνία Ανεξάρτητων Κρατών. Βασικότερο στόχο της ένωσης αποτελεί η προώθηση των συμφερόντων της Ρωσίας, καθώς πρόκειται για μία τελωνειακή ένωση που στοχεύει στην οικονομική εναρμόνιση (CSTO, 2002-2021). Πιο συγκεκριμένα, η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση είναι στενά συνδεδεμένη με την ιδεολογία του ευρασιανισμού, αποτελώντας ένα διακρατικό οικονομικό οργανισμό, ο οποίος απαρτίζεται από τη Ρωσική Ομοσπονδία, το Καζακστάν, τη Λευκορωσία, την Αρμενία και το Κυργιστάν. Μέσω του ευρασιανισμού, η Ρωσία προσπαθεί να διασφαλίσει την επιρροή και υπεροχή της στις παραπάνω περιοχές, αναπτύσσοντας δυνατούς οικονομικούς δεσμούς. Επιπλέον, η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση συνιστά ένα σημαντικό “εργαλείο” για τη Ρωσία, καθώς την αναβαθμίζει σε ηγετική θέση στις εξωτερικές της υποθέσεις (Mikelis, 2018, σ. 96-97).

Ωστόσο, παρόλο που η Ε.Ο.Ε. δημιουργήθηκε σε μεγάλο βαθμό ως μία αντιγραφή της Ε.Ε., υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δυο εγχειρημάτων (Entin & Voynikov, 2019, σ. 156). Μία από τις σημαντικότερες διαφορές τους εντοπίζεται στον πυρήνα λειτουργίας τους. Έτσι, η Ε.Ο.Ε. έχει καθαρά οικονομικό χαρακτήρα, ενώ η Ε.Ε. στρέφεται και στην κοινωνικό - πολιτική πρόοδο, πέρα από την οικονομική ολοκλήρωση. Ακόμα, η Ε.Ο.Ε. δε φιλοδοξεί να προωθήσει τις αρχές της στον υπόλοιπο κόσμο, ενώ, αντίθετα, η Ε.Ε. έχει, ήδη, αναπτύξει την πολιτική πτυχή της ολοκλήρωσης, τοποθετείται ως ένα παγκόσμιο έργο, ενώ προσπαθεί να προωθήσει και την ατζέντα της στα υπόλοιπα κράτη (Yeliseyev, 2014, σ. 4). Για τη Ρωσία, η ύπαρξη της Ε.Ο.Ε. δεν έχει καθαρά οικονομικό χαρακτήρα, καθώς η ίδια τη χρησιμοποιεί και ως “πολιτικό εργαλείο”, προσπαθώντας να διασφαλίσει την

περιφερειακή ασφάλεια και να δημιουργήσει ευκαιρίες για την ενίσχυση της επιρροής της αλλά και τον έλεγχο στην περιοχή (Mikelis, 2018, σ. 97-98).

Τέλος, τρίτος στόχος της Ρωσίας είναι η διατήρηση της ενεργειακής της δύναμης για την περαιτέρω επίτευξη πολιτικών σκοπών. Χάρη στα ενεργειακά της αποθέματα προσπαθεί να δημιουργήσει μία στρατηγική συνεργασίας με την Κίνα (ανερχόμενη δύναμη και μόνιμο μέλος στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε.) και το Ιράν (συγκέντρωση μεγάλου ποσοστού φυσικού αερίου). Όσον αφορά την ενεργειακή της στρατηγική θα υπάρξει περαιτέρω έρευνα σε επόμενο κεφάλαιο (Christian Science Monitor, 2006).

4.3.2. Οικονομία

Η οικονομική κατάσταση της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης ήταν εξασθενημένη και ένας δύσκολος αγώνας ξεκινούσε για τη Ρωσία, η οποία θα έπρεπε να μετασχηματίσει το οικονομικό της σύστημα. Βασικότερος στόχος της ήταν η προσπέραση της αναπτυξιακής καθυστέρησης που υπέστη, σε σχέση με άλλες πιο αναπτυγμένες βιομηχανικές οικονομίες. Η γεωγραφική θέση της Ρωσίας είναι προνομιακή και αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες πλουτοπαραγωγικές περιοχές του κόσμου. Ωστόσο, οι διαρθρωτικές αλλαγές στο οικονομικό σύστημα επιβάρυναν την οικονομία, κατατάσσοντας τη Ρωσική Ομοσπονδία στη 67^η θέση της παγκόσμιας οικονομίας, ανάμεσα σε 175 χώρες, ενώ επί Σοβιετικής Ένωσης καταλάμβανε τη 11^η θέση.

Το Α.Ε.Π. της ΡΟ έφτανε το 1994 τα 662 δις δολάρια, παρατηρώντας μία πτώση στην κατανομή προϊόντος ανά κλάδο. Συγκεκριμένα, η βιομηχανία από 35% έπεσε στο 25% και η αγροτική οικονομία από 9% σε 6%. Μόνο ο κλάδος της παροχής υπηρεσιών ήταν αυτός που παρουσίασε άνοδο, όπου το 1990 καταλάμβανε το 34%, ενώ το 1995 παρουσίασε άνοδο προς το 56%, διότι οι περισσότερες κρατικές επιχειρήσεις που ιδιωτικοποιήθηκαν αφορούσαν την παροχή υπηρεσιών μέχρι το 1996 (Κοτσιώνης, 2006, σ. 140).

Ο τρόπος με τον οποίον η ΡΟ από κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία μετατράπηκε σε ελεύθερη οικονομία, επιχειρώντας τη δημιουργία μετοχικών επιχειρήσεων ανοικτού τύπου, ήταν η παραχώρηση δυνατότητας σε επιχειρήσεις, οι οποίες απασχολούσαν ένα σημαντικό αριθμό εργαζομένων (1000 άτομο) και διέθετε κεφάλαια (πάνω από 50 εκ. ρούβλια). Η προώθηση της ιδιωτικοποίησης των κρατικών επιχειρήσεων ήταν αρκετά ιδιόμορφη, καθώς

διανεμήθηκαν κουπόνια μικρότερου κόστους στους πολίτες σε σχέση με την πραγματική τους αξία, η οποία, φυσικά, ήταν και μεγαλύτερη (Κοτσιώνης, 2006).

Με αυτόν τον τρόπο, πολίτες, και σε αρκετές περιπτώσεις, άτομα που, ήδη, κατείχαν κάποια θέση στην κρατική διοίκηση, προσπαθούσαν να αγοράσουν όσα περισσότερα κουπόνια μπορούσαν, μέσω δανείων που τους παρείχε η τράπεζα, αγοράζοντας, ουσιαστικά, μετοχές χαμηλότερης τιμής. Ο τρόπος αυτός οδήγησε στη ραγδαία ιδιωτικοποίηση ενός σημαντικού αριθμού δημόσιων επιχειρήσεων, με την εξέλιξη αυτή να πραγματοποιείται σε σύντομο χρονικό διάστημα (Κοτσιώνης, 2006, σ. 140 & Κυρκιλή, 2010, σ. 84-87).

Κατέχοντας το μεγαλύτερο ποσοστό πλουτοπαραγωγικών πηγών, η βιομηχανία δε χαρακτηριζόταν από κάποια εξέλιξη στις αλλαγές που σημειώθηκαν, γεγονός που οφείλεται στην κακή ποιότητα των προϊόντων, τα οποία δεν είχαν τη δυνατότητα να ανταγωνιστούν τις εξωτερικές αγορές. Η παραγωγή της ενέργειας συνέχισε να καλύπτει το μεγαλύτερο ποσοστό των εξαγωγών της χώρας, παρουσιάζοντας μεγάλη πτώση και καλύπτοντας μόνο το 20% των δαπανών του κράτους. Αυτή η ραγδαία πτώση αποτέλεσε παράγοντα αύξησης της ανεργίας, αυξάνοντας τον πληθωρισμό στο ρωσικό ρούβλι (Κοτσιώνης, 2006, σ. 140-145).

Οι συνεχείς μεταβολές και η δυσκολία υιοθέτησης μίας σταθερής πολιτικής προώθησης των μεταρρυθμίσεων οδήγησαν, γρήγορα, σε μία νομισματική κρίση το 1998, καθώς δεν υπήρξαν υποστηρικτικοί θεσμοί της οικονομίας, επιχειρηματικός ανασχηματισμός αλλά και αναδιάρθρωση τραπεζικού συστήματος. Η οικονομική αναποτελεσματικότητα είχε ως συνέπεια την πτώση του εθνικού προϊόντος, την αύξηση του πληθωρισμού και τη δημιουργία δημοσιονομικού ελλείματος, με αποτέλεσμα, στη συνέχεια, τη δημιουργία εξωτερικού και εσωτερικού χρέους μεγάλης εμβέλειας (Κυρκιλή, 2010, σ. 91-95).

Η νομισματική κρίση που υπέστη η Ρωσία έφερε στο προσκήνιο και την οικονομική αναστροφή στα έως τότε δεδομένα της ρωσικής οικονομικής κατάστασης. Ακολούθησε αύξηση στις εξαγωγικές ροές, ενώ τα ρωσικά προϊόντα κατάφεραν να γίνουν ανταγωνιστικά. Η οικονομική αναδόμηση οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στους ενεργειακούς πόρους που κατείχε το κράτος, αποτελώντας τη σημαντικότερη πηγή εσόδων που τροφοδότησε τη ζήτηση και αναδιαμόρφωση της ανοδικής πορείας του Α.Ε.Π. (Κοτσιώνης, 2006, σ. 140-145).

Σήμερα, η Ρωσία αντιλαμβάνεται την ηγετική θέση, την οποία κατέχουν σε παγκόσμια κλίμακα οι Η.Π.Α. και η Ε.Ε., ως απειλή έναντι της οικονομικής τους ευημερίας. Σε οικονομικό επίπεδο υπάρχει, κυρίως, το αίσθημα απειλής από το φιλελευθερισμό, ο οποίος βασίζει την οικονομική πρόοδο στην ελεύθερη αγορά, εξαλείφοντας τα εμπόδια στο εμπόριο

και προωθώντας την αύξηση των χρηματοοικονομικών ανταλλαγών μεταξύ των κρατών. Βασικό στοιχείο, όμως, είναι ο περιορισμός της κυριαρχίας των κρατών, παραχωρώντας τον έλεγχο σε δυνάμεις της αγοράς, όπως π.χ. στις πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Έτσι, για να φέρει σε ισορροπία την ισχύ της με τις Η.Π.Α. και την Ε.Ε., προχώρησε σε έναν επίπονο αγώνα δημιουργίας περιφερειακών οικονομικών οργανισμών με στόχο την εξασφάλιση διαπραγματεύσεων λήψης αποφάσεων σε παγκόσμιο επίπεδο, τη διασφάλιση οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και τη δημιουργία ισορροπιών μεταξύ των αναγκών και της ελεύθερης αγοράς (Primakov, 2004, σ. 49). Ωστόσο, όμως, ο πραγματικός στόχος της Ρωσίας πίσω από αυτή την προσπάθεια είναι η καταπολέμηση της πίεσης που δεχόταν από την Παγκοσμιοποίηση.

Αρχικά, εκτός από τη ραγδαία ιδιωτικοποίηση, σημειώθηκαν και άλλες σημαντικές αλλαγές, όπως ο μετασχηματισμός της νομοθεσίας, σύμφωνα με τον οποίο παραχωρήθηκε το δικαίωμα στην περιουσία και τον καθορισμό των τιμών των εγχώριων και των εισαγόμενων προϊόντων, με βάση την ελεύθερη αγορά, παράλληλα, με τη δημιουργία ενός φιλικού περιβάλλοντος για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων (Bahgat, 2004). Στοχεύοντας στη δημιουργία μίας ανταγωνιστικής οικονομίας προωθούσε στις επιχειρήσεις την προσπάθεια εισχώρησής τους στις ξένες αγορές.

Σε πρώτο στάδιο, ο πρόεδρος Πούτιν ήταν αυτός που ενθάρρυνε την παρουσία των ρωσικών επιχειρήσεων στο εξωτερικό, προχωρώντας σε σύναψη συμφωνιών για την αύξηση των επενδυτικών ροών και του διεθνούς εμπορίου. Πιο συγκεκριμένα, στον τομέα της ενέργειας, μέσω της κρατικής εταιρίας Gazprom, σύναψε συμφωνίες με τη Γερμανία και την Ιταλία. Στη πορεία, όμως, με την επανεκλογή του Πούτιν, η βασικότερη παγκόσμια οικονομική στρατηγική της Ρωσίας είχε ως απώτερο στόχο το κράτος να έχει τον κυρίαρχο ρόλο, ενισχύοντας, με αυτόν τον τρόπο, μόνο τις κρατικές επιχειρήσεις, με μείωση των ξένων επενδύσεων (Fredholm, 2005, σ. 3).

Η οπτική της Ρωσίας προς το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα είναι αρκετά ιδιόμορφη, καθώς το Κρεμλίνο απορρίπτει το φιλελεύθερο χαρακτήρα της Παγκοσμιοποίησης, στοχεύοντας στην εδραίωση του κρατικού καπιταλισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η εκδίωξη δυτικών εταιριών (Royal Dutch Shell, Exxon Mobil, BP) από τις πηγές ενέργειας και η εκλογή νόμου που απαγορεύει σε ξένους επενδυτές να κατέχουν το 50% των κεφαλαίων. Από την ίδια στρατηγική, διακατέχεται και στις εξωτερικές οικονομικές σχέσεις, όπου

συνάπτει συμφωνίες με άλλες κρατικές επιχειρήσεις και σε καμία περίπτωση με πολυεθνικές (Boussena and Locatelli, 2008).

4.3.3. Κοινωνία

Η Σοβιετική Ένωση ήταν η μοναδική χώρα στον κόσμο που μπορούσε να εγγυηθεί την απασχόληση, την αμοιβή για εργασία, τη δωρεάν εκπαίδευση και την παροχή υγείας στους πολίτες της ως θεμελιώδη συνταγματικά δικαιώματα. Μέχρι το 1930, κατάφερε να επιλύσει το χρόνιο πρόβλημα της ανεργίας. Στη δεκαετία του 1980, οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση, ως ποσοστό του Α.Ε.Π., σημείωσαν άνοδο έως και 7.3-8.2%, έναντι του 5.1% που αφορούσε άλλες βιομηχανικές οικονομίες (National Center for Education Statistics, 1995). Μέχρι το 1990, η χώρα είχε περισσότερους γιατρούς από οποιοδήποτε άλλο έθνος στον κόσμο. Οι άδειες όπως οι άδειες μητρότητας στη Σοβιετική Ένωση ήταν στο ίδιο επίπεδο με τα πιο γενναιόδωρα δυτικοευρωπαϊκά κράτη (Association of American Physicians and Surgeons, 1990).

Με την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, σημειώθηκε άνοδος του ατομικισμού και του καταναλωτισμού της ρωσικής ελίτ, με αποτέλεσμα, εκτός από την απώλεια του πολιτικού οικοδομήματος και των κρατικών ιδρυμάτων, την απώλεια και της ρωσικής ταυτότητας. Με την απώλεια αυτή, δεν ήταν δυνατόν να αποτραπεί η πτώση της οικονομίας και η μείωση του βιοτικού επιπέδου της χώρας. Η κρίση που πέρασε η Ρωσική Ομοσπονδία την οδήγησε, τελικά, σε οικονομική ανάπτυξη με την εκλογή του Προέδρου Βλαδίμηρου Πούτιν (προηγούμενη ενότητα), ο οποίος με το φιλόδοξο σχέδιό του στόχευσε στην αύξηση του Α.Ε.Π. της χώρας. Ωστόσο, η αύξηση του προϋπολογισμού δε σημειώνεται αυτόματα με τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης για την κοινωνία (Holmstrom and Smith, 2000, σ. 5-6).

Με βάση το δείκτη ανισοτήτων (Gini index), η Ρωσία είναι στην ίδια θέση με τις Φιλιππίνες και την Ακτή Ελεφαντοστού. Καμία άλλη χώρα στην Ευρώπη δεν έχει τόσο μεγάλη διαφορά στην κατανομή εισοδήματος. Οι Η.Π.Α. που αποτελούν φάρο του καπιταλιστικού συστήματος έχει πιο ισόνομη κατανομή εισοδήματος σε σχέση με τη Ρωσία (The World Bank, 2018). Αναφορικά με το προσδόκιμο ζωής, η Ρωσία έχει σημειώσει μείωση στα 66,7 έτη, με τις δαπάνες για την υγεία να έχουν εξίσου κατηφορική πορεία, κατατάσσοντας την σύμφωνα με το δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης (Index of Human

development) σε αντίστοιχη θέση με την Ουρουγουάη, το Κατάρ και την Κούβα (UN Human Development Reports, 2005).

Φλέγον ζήτημα, είναι αυτό της ανάπτυξης του εκπαιδευτικού συστήματος της Ρωσίας, το οποίο ευνοείται από την τεχνολογική ανάπτυξη. Η διαδικασία της Παγκοσμιοποίησης έχει βοηθήσει σε μεγάλη κλίμακα τον τομέα της εκπαίδευσης. Η μεγαλύτερη, όμως, καινοτομία βρίσκεται στην απόκτηση εκπαίδευσης σε άλλη χώρα, κάτι που παλαιότερα ήταν σχεδόν απίθανο να συμβεί. Το 2012, ο Πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας ανέθεσε στην κυβέρνηση την εξασφάλιση της εισαγωγής, τουλάχιστον, πέντε ρωσικών πανεπιστημίων στα πρώτα εκατό κορυφαία πανεπιστήμια του κόσμου μέχρι το 2020 (Zajda,2013).

Επί του παρόντος, έχουν αναπτυχθεί και τεθεί σε ισχύ ρυθμίσεις για τον καθορισμό της αντιστοιχίας μεταξύ των ρωσικών και άλλων εκπαιδευτικών συστημάτων, την εισαγωγή νέων επιπέδων και προσόντων, την καθιέρωση ακαδημαϊκών τίτλων, την ανάπτυξη διαδικασιών εξειδίκευσης, την ανάπτυξη και έγκριση νέων καταλόγων τομέων κατάρτισης, τα οποία είναι σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα. Ορισμένα πανεπιστήμια βρίσκονται στη διαδικασία διεθνούς διαπίστευσης και μεγάλος αριθμός εργατικού δυναμικού προέρχεται από το εξωτερικό. Ωστόσο, δεν πρέπει να ξεχνιέται το γεγονός ότι υπάρχουν πολλά εμπόδια, τα οποία περιπλέκουν, σημαντικά, την ένταξη στον παγκόσμιο εκπαιδευτικό χώρο. Μεταξύ αυτών, είναι το γλωσσικό εμπόδιο που αφορά πολλούς Ρώσους φοιτητές και δεν τους επιτρέπει τη συμμετοχή τους σε συνέδρια σε ξένη γλώσσα αλλά και τη δημοσίευση εγγράφων (Zajda,2013).

Χαρακτηριστικό πρόβλημα στον κλάδο της εκπαίδευσης είναι η μεγάλη έκτασή της, η οποία τη βελτίωση της εκπαίδευσης σε αγροτικές και μικρότερες περιφέρειες, στρέφοντας την προσοχή της μόνο σε πανεπιστήμια της Μόσχας και της Αγίας Πετρούπολης (πόλη με μεγάλη έκταση στη Ρωσία). Παράλληλα, η έλλειψη ελεύθερης πρόσβασης στο διαδίκτυο σε αγροτικούς οικισμούς ή σε σταθερές επικοινωνίες υψηλής ποιότητας ή μερικές φορές, ακόμη, και η πρόσβαση σε υπολογιστή αποτελούν, ακόμη, μία ανεπάρκεια. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το χαμηλό επίπεδο γνώσης υπολογιστών, την κακή γνώση λογισμικού και δυνατοτήτων των υπολογιστών χρήση (π.χ. προγράμματα Word, Excel, κτλ.), το οποίο μπορεί να χαρακτηρίζει ένα Ρώσο φοιτητή ή και, ακόμη, ένα δάσκαλο, (Sanesenko, 2013).

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το INDEM foundation (Satarov, 2005), αναφορικά με τη διαφθορά που υπάρχει στη Ρωσία, καταγράφονται οι δωροδοκίες που πληρώνουν οι επιχειρήσεις και οι πληρωμές απλών πολιτών για τη διεκπεραίωση ασήμαντων

υποθέσεων. Τα μεγαλύτερα, όμως, κρούσματα διαφθοράς αφορούν την αποφυγή της στρατιωτικής θητείας και την εισαγωγή σε πανεπιστήμια (Moscow News, 2008). Αναφορικά με τη διαφθορά, σύμφωνα με τον οργανισμό Transparency International, η Ρωσία έχει την 90^η θέση (ανάμεσα σε 145 κράτη) των πιο διεφθαρμένων κρατών. Επίσης, σύμφωνα με άλλη έρευνα, σχετική με το πιο εγκληματικό επάγγελμα, στην πρώτη θέση κατατάσσεται το επάγγελμα του αστυνομικού, στη δεύτερη αυτό του κρατικού αξιωματικού και, μόλις, στην τρίτη θέση αυτό των εμπόρων ναρκωτικών (Φραγκονικόπουλος, 2010, σ. 238).

Έχοντας ως βασική προτεραιότητα την οικονομική ανασυγκρότηση και την κοινωνική συνοχή της χώρας, το Κρεμλίνο ακολουθεί μία κατεύθυνση αναγέννησης του πατριωτισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό του κρατικού τηλεοπτικού σταθμού Zvezda, ο οποίος επικεντρώνεται στην προβολή σοβιετικών ταινιών, αλλά και ντοκιμαντέρ στρατιωτικού περιεχομένου. Με αυτόν τον τρόπο προσπαθεί να υμνήσει τον πατριωτισμό και τα εθνικά ιδανικά στην κοινωνία. Παράλληλα, 22 υπουργεία εμπλέκονται στον αγώνα αντιμετώπισης της αμφισβήτησης των πατριωτικών ιδεολογιών στα Μ.Μ.Ε., στη λογοτεχνία και την τέχνη. Τέλος, χρηματοδοτούνται εκπαιδευτικοί, καλλιτέχνες, δημοσιογράφοι και επιστήμονες της τεχνολογίας για να υμνήσουν με το κοινωνικό τους έργο την εθνική υπερηφάνεια (Christian Science Monitor, 2005).

4.4. Παγκοσμιοποίηση και Ρωσία με βάση τους Δείκτες Παγκοσμιοποίησης

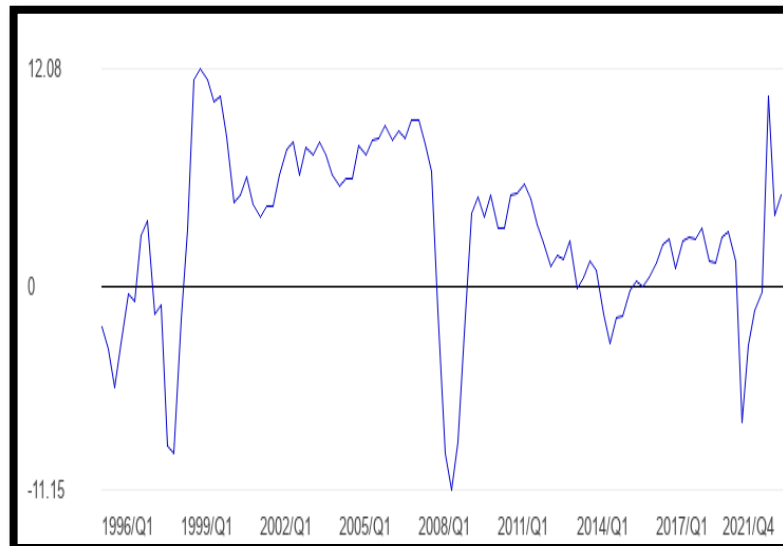
4.4.1. Οικονομική Παγκοσμιοποίηση

Στην ενότητα αυτή, για την προσπάθεια εντοπισμού των διαδικασιών της οικονομικής Παγκοσμιοποίησης στη Ρωσία, θα γίνει παρουσίαση των μονοδιάστατων και των σύνθετων οικονομικών δεικτών. Σύμφωνα με τους μονοδιάστατους οικονομικούς δείκτες, θα γίνει καταγραφή της εμπορικής και της οικονομικής Παγκοσμιοποίησης, με στόχο τον εντοπισμό του πόσο παγκόσμια μπορεί να θεωρηθεί η οικονομία της Ρωσίας.

Όπως σε άλλες χώρες, έτσι, και στη Ρωσία, η οικονομική ανάπτυξη υπολογίζεται με βάση την ποσοστιαία μεταβολή του Α.Ε.Π. ανά έτος. Στην Εικόνα 3 παρουσιάζεται η οικονομική Παγκοσμιοποίηση ως προς το Α.Ε.Π. για το 1996 έως το 2021.

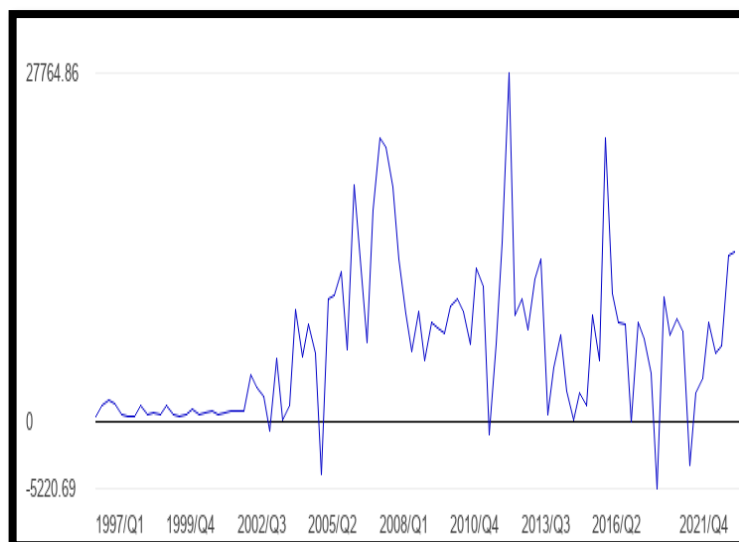
Σύμφωνα με την Εικόνα 3, παρατηρείται ότι τη δεκαετία του 90' το Α.Ε.Π. της Ρωσίας βρισκόταν σε ένα αρκετά χαμηλό επίπεδο, ενώ από το 2000 και έπειτα ακολούθησε ανοδική πορεία, γεγονός το οποίο οφείλεται στην ανασυγκρότηση του Ρωσικού κράτους ύστερα από

τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, με αποτέλεσμα τη μεταβολή του πολιτικού συστήματος της χώρας. Από το 2000 έως και το 2007 υπάρχει σχετικά σταθερή πορεία με ελάχιστες μεταβολές, ενώ το 2008 έχουμε μία απότομη πτώση προς τα κάτω. Παράλληλα, το 2015, σημειώνεται εκ νέου πτώση, μικρότερης κλίμακας σε σχέση με το 2008. Από το 2008 και ύστερα, η Ρωσία δεν έχει καταφέρει να φτάσει στα ίδια επίπεδα με το 2000, έχοντας, αντιθέτως, πτωτική πορεία.

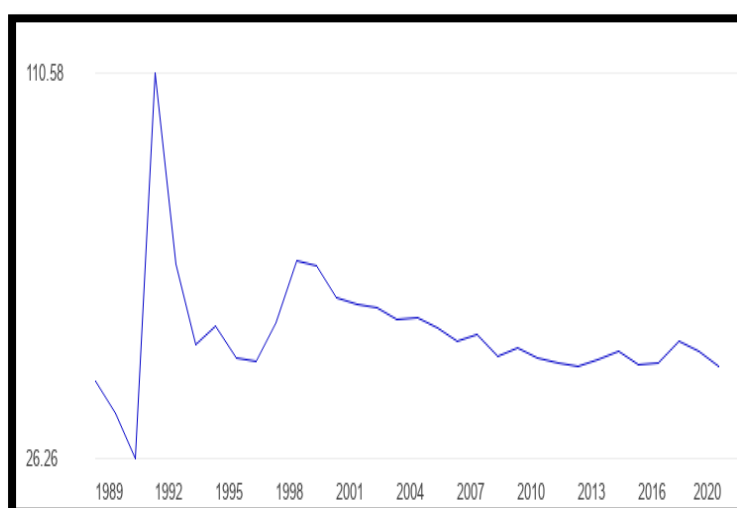
Εικόνα 3. Οικονομική ανάπτυξη της Ρωσίας με βάση το Α.Ε.Π. (Πηγή: The Global Economy, 2022).

Από την άλλη πλευρά, η Εικόνα 4 αναδεικνύει τις Ξένες Άμεσες Επενδύσεις στη Ρωσία από το 1997 έως και τις αρχές του 2021. Ο μέσος όρος της Ρωσίας για αυτή την περίοδο κυμαίνεται στα 6033.93 εκατ. δολάρια Η.Π.Α. Με ελάχιστο τα -5220,69 εκατομμύρια δολάρια Η.Π.Α. παρουσιάζεται το 4^ο τρίμηνο του 2018 και ως μέγιστο τα 27764,86 εκατομμύρια δολάρια Η.Π.Α. το 1^ο τρίμηνο του 2013. Τα χαμηλότερα ποσοστά βρίσκονται στο 2005 και στο 2018 (Trading Economy, 2022).

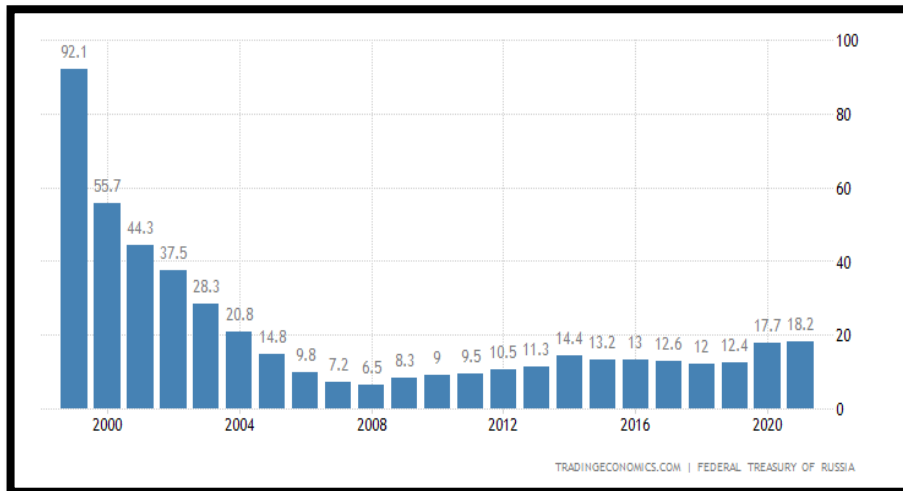
Εικόνα 4. Ξένες Άμεσες Επενδύσεις στη Ρωσία από το 1997 έως και τις αρχές του 2021 (Πηγή: The Central Bank of the Russian Federation).

Αναφορικά με το ανοιχτό εμπόριο, η Εικόνα 5 παρουσιάζει το εμπορικό άνοιγμα της Ρωσίας, μέσω μετρήσεων των εξαγωγών και των εισαγωγών ως ποσοστό του Α.Ε.Π., για τη χρονική περίοδο από το 1989 έως το 2020. Ο μέσος όρος των εξαγωγών και των εισαγωγών για τη Ρωσία την περίοδο αυτή είναι 53.44%, με ελάχιστο το 26.26% το 1991 και με υψηλότερο το 110.58% το 1992. Ο παγκόσμιος μέσος όρος το 2020, με βάση 157 χώρες είναι 82.68 %. Η Ρωσία για το 2020 βρίσκεται σε ποσοστό 46.08% (The Global Economy, 2022).

Εικόνα 5. Ανοιχτό Εμπόριο της Ρωσίας από το 1989 έως και το 2020 (Πηγή: The Global Economy, 2022).

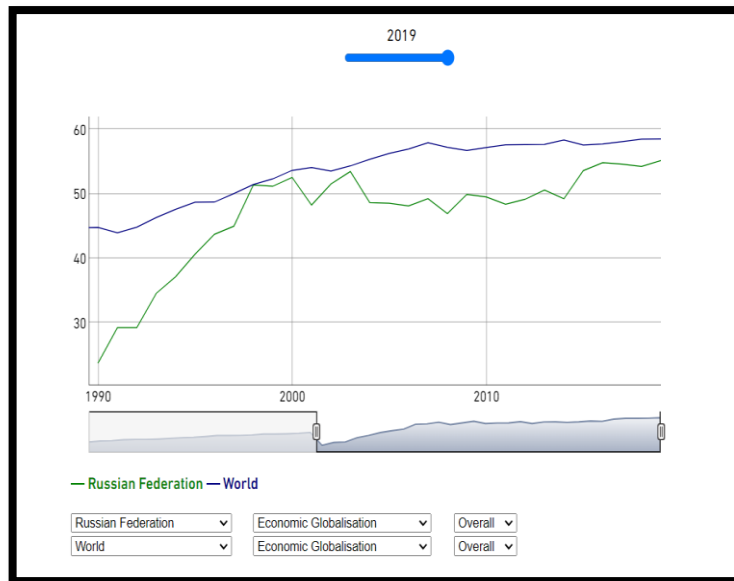
Αντίστοιχα, στην Εικόνα 6 παρουσιάζεται το ποσοστό του δημόσιου χρέους με βάση το Α.Ε.Π. Από τα τέλη του 90', εμφανίζεται η μεγαλύτερη αύξηση του δημόσιου χρέους διαχρονικά. Από το 2000 και έπειτα παρατηρείται μία εξομάλυνση στο ποσοστό του χρέους, με μία πιο σταθερή πορεία. Το χαμηλότερο ποσοστό χρέους εντοπίζεται το 2008 στο 6.5%.

Εικόνα 6. Ποσοστό Δημοσίου Χρέους της Ρωσίας με βάση το ΑΕΠ (Πηγή: Trading Economics).

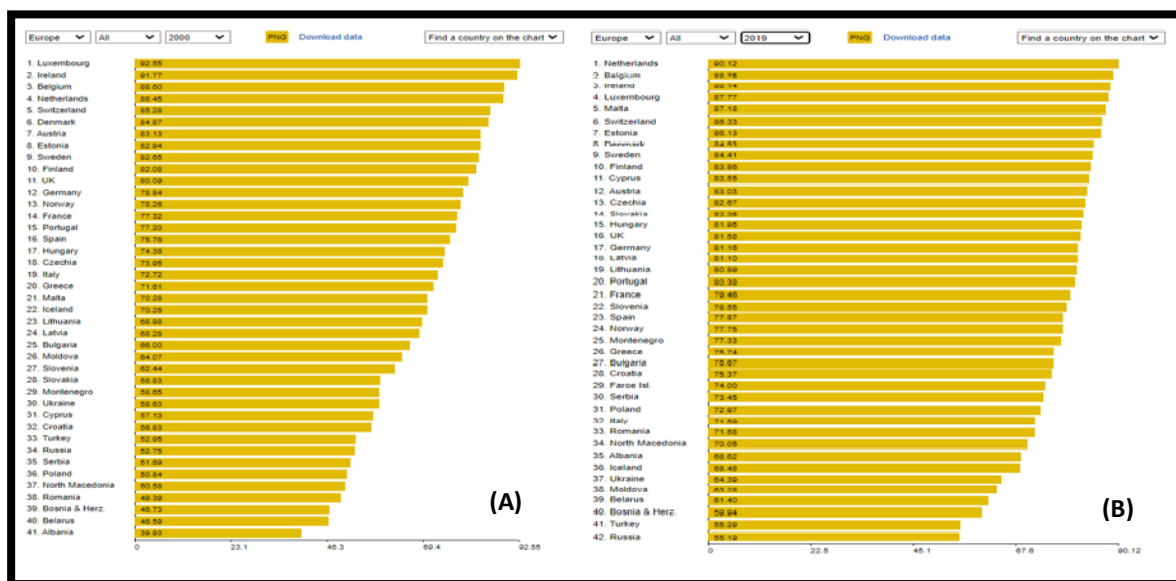
Στη συνέχεια, εμφανίζεται η οικονομική διάσταση της Ρωσίας, με βάση τον πολυδιάστατο δείκτη ΚΟΦ. Η οικονομική διάσταση του δείκτη αυτού προσμετρά τις οικονομικές ροές μεταξύ της Ρωσίας και του υπόλοιπου κόσμου, με βάση το διεθνές εμπόριο και τις διεθνείς επενδύσεις. Παράλληλα, “μετρά” τους περιορισμούς στο εμπόριο και στις επενδύσεις, όπως π.χ. τους δασμούς και τον έλεγχο των κεφαλαίων (Dreher, 2006). Στην Εικόνα 7 παρατίθεται η οικονομική διάσταση του δείκτη σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη (The Global Economy, 2022).

Στην Εικόνα 7, η οικονομική Παγκοσμιοποίηση της Ρωσίας, συγκριτικά με τα υπόλοιπα κράτη, βρίσκεται σε χαμηλότερο ποσοστό. Επίσης, σε αυτή αναδεικνύεται η χαμηλή οικονομική κατάσταση της χώρας για τη δεκαετία του 90', ενώ, παράλληλα, είναι φανερή η ταχύτατη ανάπτυξη που παρουσίασε από το 2000 και ύστερα.

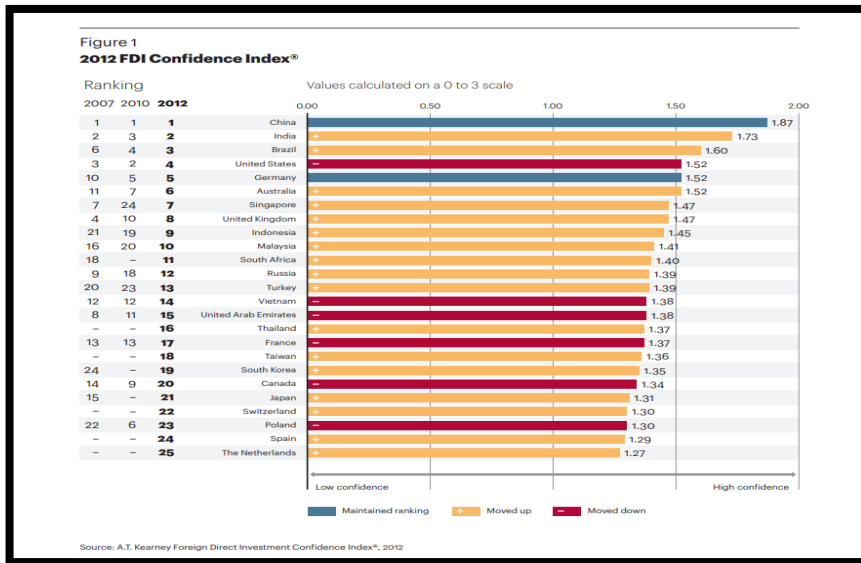
Εικόνα 7. Οικονομική Παγκοσμιοποίηση της Ρωσίας σε σχέση με το σύνολο του κόσμου (Πηγή: KOF Swiss Economic Institute).

Σύμφωνα με την Εικόνα 8Α του δείκτη KOF, η Ρωσία για το έτος 2000 βρίσκεται 34^η θέση, συγκριτικά με τα κράτη της Ευρώπης, ενώ το 2019 κατατάσσεται στη 42^η θέση, όπως αποδεικνύεται και από την Εικόνα 8Β. Το 2000, το Λουξεμβούργο κατείχε την 1^η θέση, ενώ το 2019 την 4^η, με την 1^η θέση να καταλαμβάνεται από την Ολλανδία, η οποία το 2000 βρισκόταν στην 4^η θέση.

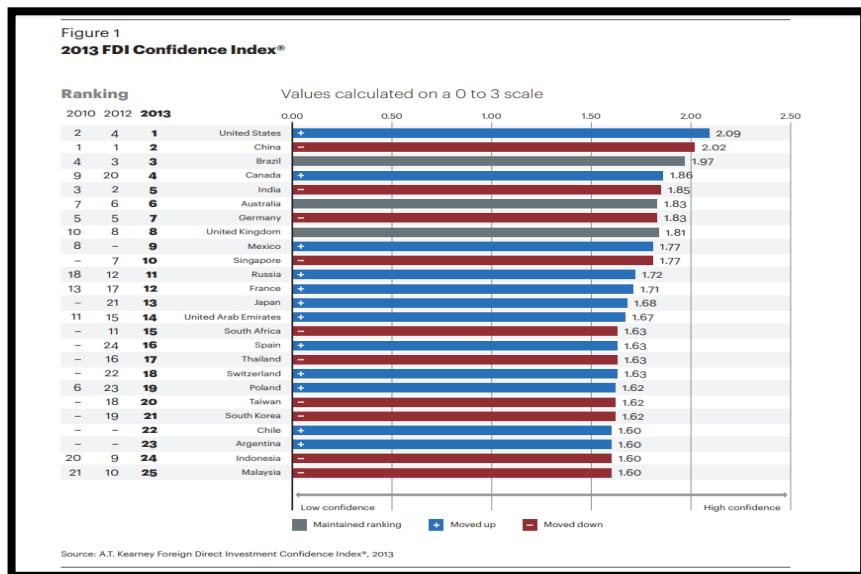

Εικόνα 8. Δείκτης KOF - Οικονομική διάσταση για τις χώρες της Ευρώπης για Α) το 2000 και Β) το 2019 (Πηγή: The Global Economy & KOF Swiss Economic Institute).

Η μελέτη του δείκτη Παγκοσμιοποίησης “A.T. Kearney FDI Index of Confidence” αποτελεί μία ετήσια έρευνα στελεχών επιχειρήσεων, παγκοσμίως, η οποία κατατάσσει τις αγορές που είναι πιθανό να προσελκύσουν τις περισσότερες επενδύσεις, μέσα τα επόμενα τρία χρόνια (Kearney, 2012, 2013). Σύμφωνα με το δείκτη αυτό, η Ρωσία για το έτος 2012 εντοπίζεται στη 12^η θέση, για το έτος 2013 στην 11^η θέση, ενώ το 2010 βρισκόταν στη 18^η θέση. Μόλις στην 7^η θέση βρισκόταν το 2007, γεγονός που αποδεικνύει μία πτώση για την Ρωσία τα επόμενα χρόνια, καθώς δεν κατατάσσεται στις πρώτες 10 χώρες.

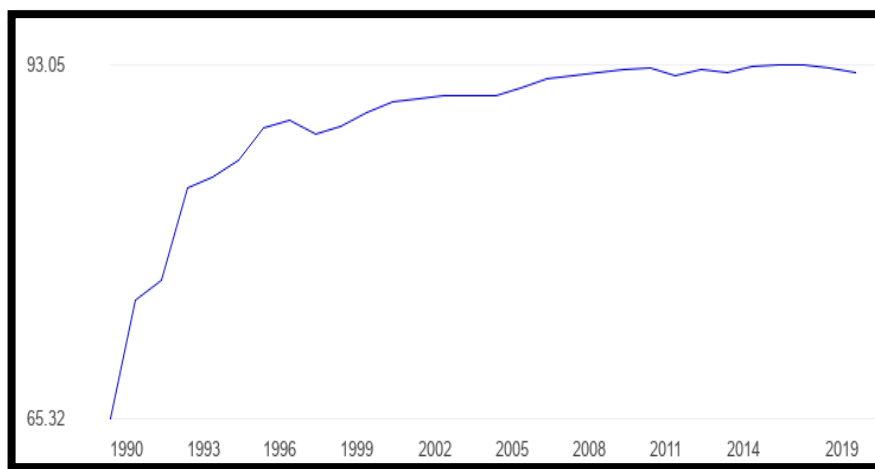
Εικόνα 9. FDI Confidence Index για το έτος 2012 (Πηγή: Kearney, 2012).

Εικόνα 10. FDI Confidence Index για το έτος 2013 (Πηγή: Kearney, 2013).

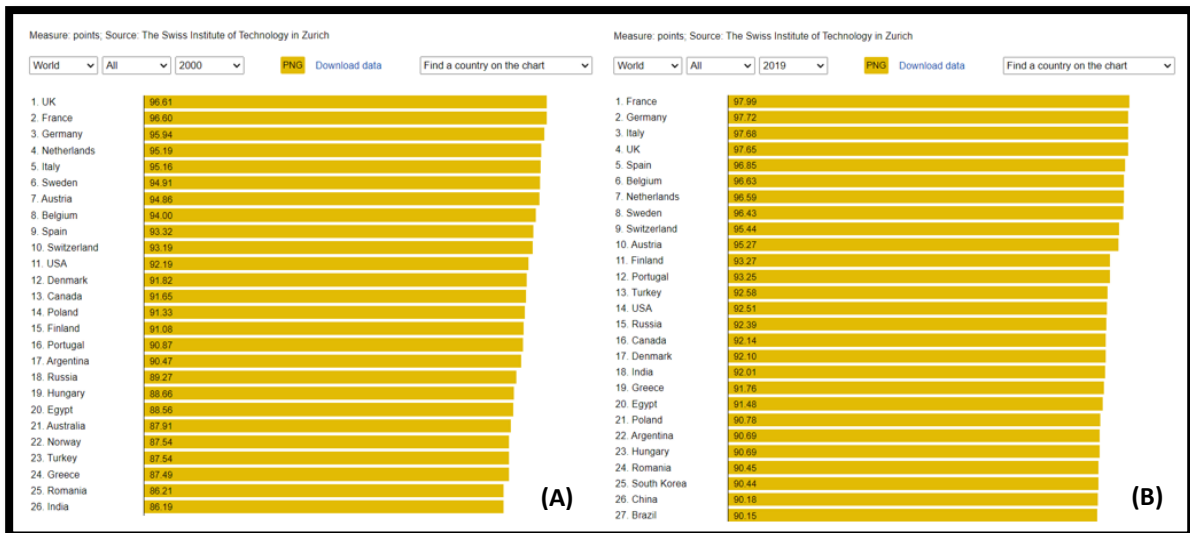
4.4.2. Πολιτική Παγκοσμιοποίηση

Η πολιτική διάσταση του δείκτη Παγκοσμιοποίησης KOF “μετρά” τον αριθμό των πρεσβειών, των διεθνών οργανισμών, στους οποίους είναι μέλος, αλλά και τον αριθμό των ειρηνευτικών αποστολών του Ο.Η.Ε., στις οποίες συμμετέχει η Ρωσία. Συμπεριλαμβάνεται, επίσης, ο αριθμός των συνθηκών που έχουν υπογραφεί μεταξύ της Ρωσίας και άλλων χωρών. Με βάση την Εικόνα 11, αναδεικνύεται η πολιτική διάσταση του δείκτη KOF. Σύμφωνα με το δείκτη αυτό, οι μετρήσεις για τη Ρωσία κυμαίνονται από το 1990 έως το 2019. Οι χαμηλότερες μονάδες κατατάσσονται το 1990 με 65.32%, ενώ οι υψηλότερες μονάδες είναι το 2017, με 93.05%.

Εικόνα 11. Πολιτική Παγκοσμιοποίηση της Ρωσίας με βάση το Δείκτη Παγκοσμιοποίησης KOF (Πηγή: The Global Economy & KOF Swiss Economic Institute).

Σύμφωνα με μελέτες του Ελβετικού Ινστιτούτου Τεχνολογίας της Ζυρίχης, η Ρωσία για το έτος 2000 κατατάσσεται στη 18^η θέση με βάση 188 χώρες (Εικόνα 12A). Την 1^η θέση για το έτος 2000 έχει το Ηνωμένο Βασίλειο. Αντίστοιχα, στην Εικόνα 12B, για το έτος 2019, η Ρωσία ανεβαίνει στην κατάταξη, φτάνοντας τη 15^η θέση. Είναι φανερό πως, για τη Ρωσία, η πολιτική διάσταση της Παγκοσμιοποίησης βρίσκεται σε μία σταθερή πορεία.

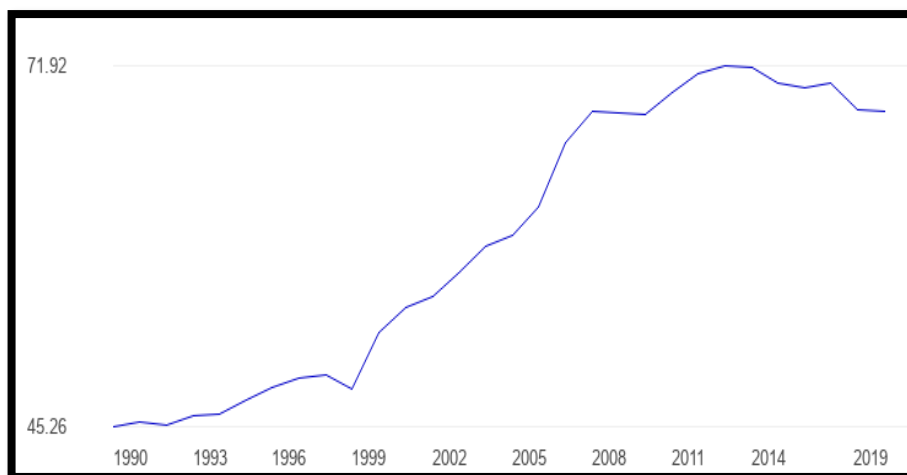

Εικόνα 12. Κατάταξη Πολιτικής Παγκοσμιοποίησης της Ρωσίας για Α) το 2000 και Β) το 2019 (Πηγή: The Global Economy & KOF Swiss Economic Institute).

4.4.3. Κοινωνική Παγκοσμιοποίηση

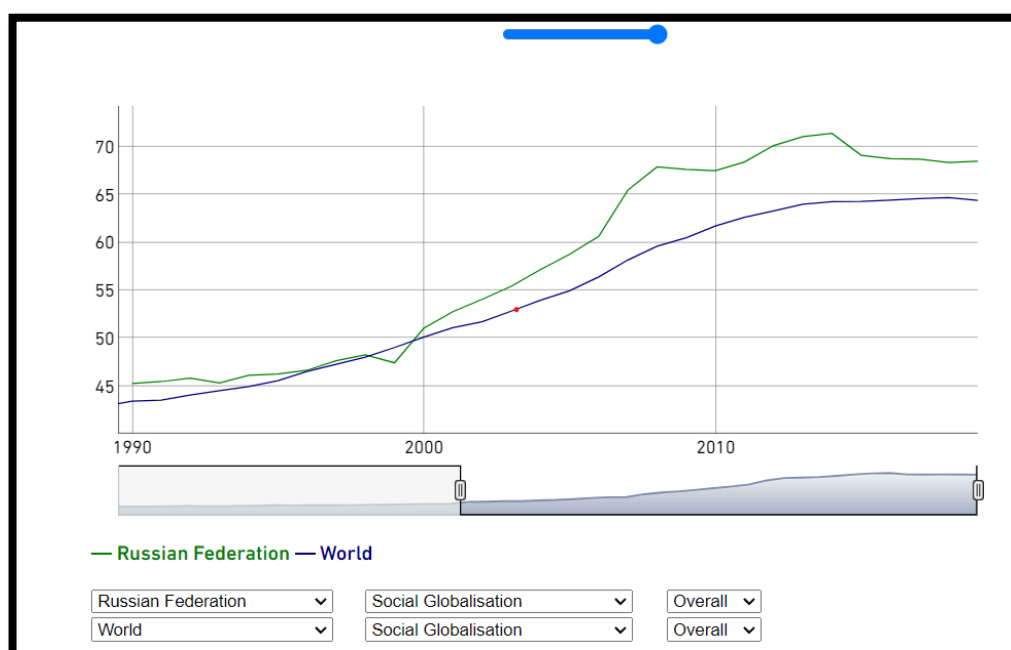
Ο Δείκτης Κοινωνικής Παγκοσμιοποίησης KOF αποτελείται από “τρεις διαστάσεις”. Η Πρώτη Διάσταση αντικατοπτρίζει την έκταση των προσωπικών επαφών πέραν των συνόρων, μέσω ταξιδιών μετανάστευσης, εμβασμάτων και άλλων μέσων. Η Δεύτερη Διάσταση “μετρά” τη ροή πληροφοριών μεταξύ της Ρωσίας και του υπόλοιπου κόσμου όσον αφορά τις τηλεπικοινωνίες, μέσω τηλεόρασης, διαδικτύου και αλληλογραφίας. Τέλος, η Τρίτη Διάσταση αντικατοπτρίζει την πολιτιστική εγγύτητα μίας χώρας, συγκριτικά με άλλες χώρες, μέσω της πρόσβασης σε διεθνείς ταινίες, μουσική και άλλα μέσα. Και οι τρεις διαστάσεις προσμετρούνται και παρουσιάζονται ως συνολικό αποτέλεσμα (Dreher, 2006).

Συγκεκριμένα, στην Εικόνα 13, παρουσιάζεται η διαχρονική πορεία της κοινωνικής Παγκοσμιοποίησης από το 1990 έως το 2019. Με βάση το δείκτη αυτό, η μέση τιμή για τη Ρωσία, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ήταν 59,03 μονάδες με ελάχιστο τις 45,26 μονάδες το 1990 και με μέγιστο τις 71,92 μονάδες το 2013. Η τελευταία τιμή από το 2019 ήταν 68,51 μονάδες.

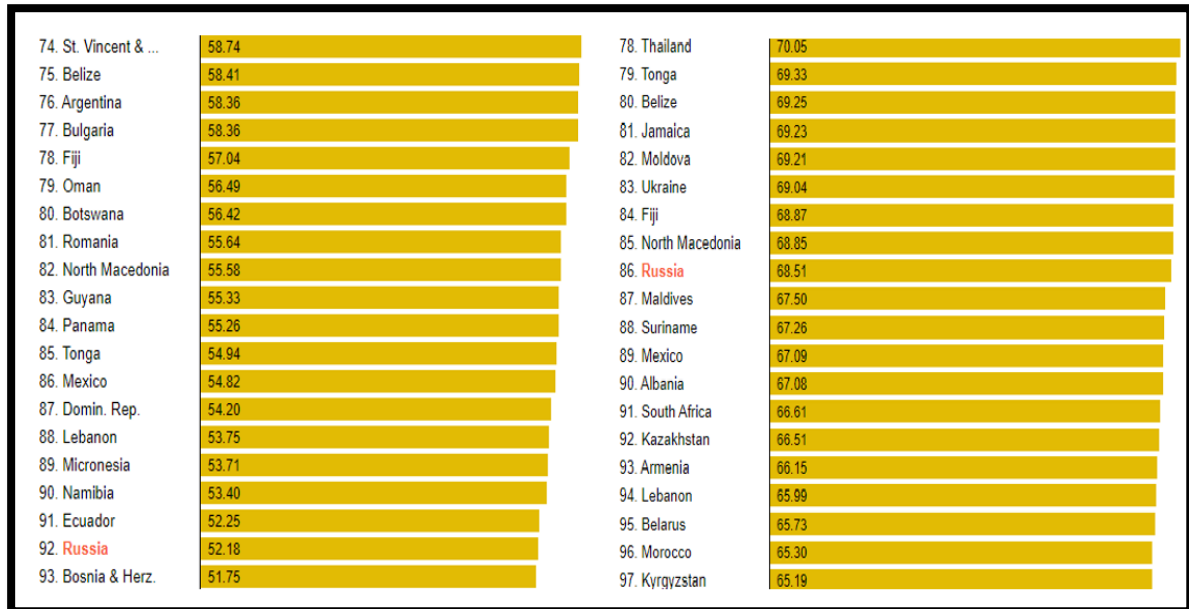
Εικόνα 13. Κοινωνική Διάσταση Παγκοσμιοποίησης της Ρωσίας με βάση το Δείκτη Παγκοσμιοποίησης ΚΟΦ (Πηγή: The Global Economy).

Σύμφωνα με την Εικόνα 14, ο παγκόσμιος μέσος όρος, με βάση 191 χώρες ήταν 64,03 μονάδες για το 2019. Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα, αποδεικνύεται πως η Ρωσία βρίσκεται πάνω από τον παγκόσμιο μέσο όρο.

Εικόνα 14. Κοινωνική Διάσταση Παγκοσμιοποίησης της Ρωσίας παγκόσμιος μέσος όρος (Πηγή: KOF Swiss Economic Institute).

Τέλος, στις δύο παρακάτω Εικόνες (15A και 15B) φαίνεται η θέση της Ρωσίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, με βάση την Εικόνα 15A, παρατηρείται πως η Ρωσία βρίσκεται στη 92^η θέση σε παγκόσμια κλίμακα, για το έτος 2000. Αντίστοιχα, η Εικόνα 15B δείχνει ότι η Ρωσία ανεβαίνει στις μετρήσεις, καταλαμβάνοντας την 86^η θέση το έτος 2019.

Εικόνα 15. Η θέση της Ρωσίας σύμφωνα με το δείκτη KOF για Α) το 2000 (Κοινωνία) και Β) το 2019 (Κοινωνία) (Πηγή: The Golden Economy).

Κεφάλαιο 5

Σχέσεις Ρωσίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης με Έμφαση στη Συνεργασία στον Ενεργειακό Τομέα

5.1. Ενεργειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το μέλλον της Ευρώπης είναι στενά συνδεδεμένο με την εξασφάλιση και την παραγωγή ενέργειας. Η ενέργεια αποτελεί μία κρίσιμη παράμετρο για την οικονομική δραστηριότητα, καθώς και για την κοινωνική ζωή. Οι σύγχρονες κοινωνίες απαιτούν όλο και περισσότερους ενεργειακούς πόρους για την κάλυψη των αναγκών τους, τόσο στο διακρατικό επίπεδο όσο και στις επιχειρήσεις, αλλά και στην καθημερινότητα των πολιτών. Δυστυχώς, όμως, οι ενεργειακοί πόροι δεν είναι ανεξάντλητοι. Αντιθέτως, απαιτούν σωστή διαχείριση, ικανή να εξασφαλίσει μελλοντικές απαιτήσεις. Οι προκλήσεις που δημιουργούν τα ζητήματα ενέργειας στην περιοχή της Ευρώπης είναι εξαιρετικά δύσκολο να επιλυθούν μονομερώς από τα κράτη. Η δυσκολία αυτή, δημιουργεί την ανάγκη για συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών και για συγκρότηση μίας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής σχετικά με την ενέργεια.

5.1.1. Η Πορεία προς την Ενεργειακή Πολιτική

Το πρώτο στάδιο με σκοπό την υιοθέτηση μίας κοινής πορείας χρονολογείται μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν η οικονομική ανασυγκρότηση και η ειρηνική επίλυση του ενεργειακού εφοδιασμού κρίθηκε αναγκαία. Το 1951, η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ανθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), και, λίγα χρόνια αργότερα, το 1957, η συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ), οδήγησαν στη θέσπιση των αρχικών υποδομών για την ανάπτυξη μίας κοινής ενεργειακής κατεύθυνσης.

Η συνθήκη της ΕΚΑΧ υπογράφηκε την 18^η Απριλίου του 1951, στο Παρίσι, ενώ η εφαρμογή της πραγματοποιήθηκε την 23^η Ιουλίου του 1952, λαμβάνοντας τέλος την 23^η Ιουλίου του 2002. Η συνθήκη αυτή συνένωνε τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία και τις χώρες της Μπενελούξ (EUR-Lex, 2017). Στόχος της ΕΚΑΧ αποτέλεσε η δημιουργία μίας

κοινής αγοράς άνθρακα και χάλυβα, η οικονομική ανάπτυξη και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Τα θεσμικά όργανα φρόντιζαν για τον εφοδιασμό της κοινής αγοράς, τη διασφάλιση ίσης πρόσβασης στις πηγές παραγωγής, την προαγωγή χαμηλότερων τιμών αλλά και για τη βελτίωση διαβίωσης και εργασίας του εργατικού δυναμικού (Φαραντούρης, 2012).

Τα έξι ιδρυτικά κράτη της ΕΚΑΧ αναζήτησαν την ενεργειακή ανεξαρτησία και στην πυρηνική ενέργεια. Έτσι, συνένωσαν τις δυνάμεις τους και ίδρυσαν την ΕΥΡΑΤΟΜ και την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) στις 25 Μαρτίου του 1957, τις λεγόμενες Συνθήκες της Ρώμης (EURO-LEX, 2018). Στόχος της Συνθήκης ΕΥΡΑΤΟΜ είναι η συνεισφορά στη δημιουργία πυρηνικών βιομηχανιών στην Ευρώπη, έτσι, ώστε, όλα τα κράτη να μπορούν να επωφεληθούν από την ατομική ενέργεια. Βασικότερος σκοπός της είναι η ασφάλεια του εφοδιασμού και η αποτροπή χρήσης πυρηνικών για στρατιωτικούς σκοπούς, παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο, ασφάλεια στον πληθυσμό (Φαραντούρης, 2012, σ. 405).

Η ΕΚΑΧ μαζί με τη Συνθήκη ΕΥΡΑΤΟΜ, αποτέλεσαν το έναυσμα για τη δημιουργία μίας Ευρωπαϊκής Κοινότητας, τη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση (Μούσης, 2015, σ. 428). Η έλλειψη των απαιτούμενων νομικών μέσων, δεν έδινε τη δυνατότητα ούτε στη ΕΚΑΧ ούτε και στη Συνθήκη ΕΥΡΑΤΟΜ να αναπτύξουν πρωτοβουλίες. Συγκεκριμένα, με βάση τη Συνθήκη ΕΥΡΑΤΟΜ, οι συστάσεις και οι αποφάσεις δεν είχαν δεσμευτικό χαρακτήρα και με αυτόν τον τρόπο εκμηδενίζονταν η αξία της (Φαραντούρης, 2012, σ. 405).

Με τον πόλεμο του Κιππούρ του 1973, μεταξύ του Ισραήλ και των αραβικών χωρών, οι αραβικές χώρες χρησιμοποίησαν τις εξαγωγές πετρελαίου ως όπλο. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, έθεσαν “εμπάργκο” για κάποιο χρονικό διάστημα σε χώρες που θεωρούσαν εχθρικές προς τα αραβικά συμφέροντα (Η.Π.Α. και Ολλανδία). Με το “εμπάργκο” η παραγωγή πετρελαίου μειώθηκε κατά 7.5% της συνολικής παραγωγής (Μούσης, 2015, σ. 429). Η δυσκολία στην πρόσβαση είχε ως φυσικό επακόλουθο την αύξηση στην τιμή, η οποία από τα τρία δολάρια έφτασε στα δώδεκα δολάρια το βαρέλι, προσαύξηση του 300%.

Οι χώρες που εξαρτιόνταν ήταν οι πρώτες που βυθίστηκαν στην κρίση, με την τελευταία να διαχέεται σε όλους τους οικονομικούς τομείς λόγω της διακοπής της προσφοράς. Αύξηση στις τιμές είχαν και τα προϊόντα πέρα του πετρελαίου, με αντίστοιχη αύξηση του πληθωρισμού. Φυσικό επακόλουθο ήταν η αναγωγή του θέματος της ενέργειας σε κυρίαρχο πρόβλημα, καθώς έγινε αντιληπτό από όλους ότι από την ενέργεια εξαρτάται το βιοτικό τους επίπεδο (OPEC OIL Embargo 1973-1974, 2012).

Η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση του 1979, έλαβε χώρα με την επανάσταση του Ιράν και την εισβολή της Σοβιετικής Ένωσης στο Αφγανιστάν. Για, ακόμη, μία φορά παρατηρείται αύξηση των τιμών στα 35 με 40 δολάρια το βαρέλι, με αυτήν να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία. Οι δύο πετρελαϊκές κρίσεις σήμαναν συναγερμό στα ευρωπαϊκά κράτη, καθοδηγώντας τα προς την αναζήτηση και την υιοθέτηση νέας στρατηγικής για την πολιτική ενέργειας (Μούσσης, 2011).

Εκτός από τα οικονομικά αποτελέσματα των κρίσεων, έφεραν και ένα αίσθημα ανασφάλειας στις ευρωπαϊκές χώρες, καθώς αναδείχθηκε το πρόβλημα του πόσο εύθραυστες μπορούν να γίνουν οι οικονομίες τους. Αντιλαμβανόμενοι πια την ενεργειακή εξάρτηση και βιώνοντας τις επιπτώσεις που μπορεί να φέρει το ενδεχόμενο μίας κρίσης, οι πατέρες της κοινότητας προχώρησαν προς μία διεθνή ενεργειακή συνεργασία (Μούσσης, 2015).

Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Ενέργειας ήταν αυτός που προσπαθούσε να θέσει τάξη στους όρους “προσφοράς” και “ζήτησης” ενέργειας της Ευρώπης. Ο Χάρτης αυτός καθορίζει τις αρχές, τους στόχους αλλά και τα μέσα για μία συνεργασία. Υπογράφηκε στις 17 Δεκεμβρίου του 1991, στη Χάγη, από σχεδόν όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, όπως τις Η.Π.Α., τον Καναδά και την Ιαπωνία. Η εφαρμογή του προβλέπεται από τη Συνθήκη για τον Ευρωπαϊκό Ενεργειακό Χάρτη, που υπογράφηκε, στις 17 Δεκεμβρίου του 1994, στη Λισαβόνα. Ο Χάρτης Ενέργειας αποσκοπούσε στην ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των κρατών της Ε.Ε., των κρατών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, του Καναδά, των Η.Π.Α. και της Ιαπωνίας (Μούσσης, 2015, σ. 430 & EUR-LEX, 1998). Ουσιαστικά, ο Χάρτης Ενέργειας είναι ένας κώδικας καλής συμπεριφοράς. Η Ρωσία είναι η χώρα, η οποία υπέγραψε τη Συνθήκη αλλά δεν την επικύρωσε.

5.1.2. Νομική Βάση της Ενεργειακής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η ενεργειακή πολιτική αποτελεί ένα από τα βασικότερα θέματα ενδιαφέροντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Συνθήκη της Λισαβόνας είναι αυτή που προσδιορίζει την ενέργεια σε σημαντική δραστηριότητα στην Ευρώπη. Υπογράφηκε στις 13 Δεκεμβρίου του 2007, στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η νομική βάση της ενεργειακής πολιτικής βρίσκεται στο Άρθρο 194 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) και στις ειδικές διατάξεις περί ασφάλειας εφοδιασμού (Άρθρο 122 ΣΛΕΕ), για τα ενεργειακά δίκτυα (άρθρα 170-172 ΣΛΕΕ), τον άνθρακα (το πρωτόκολλο 37

αποσαφηνίζει τις δημοσιονομικές συνέπειες λόγω της λήξης της Συνθήκης ΕΚΑΧ το 2002) και την πυρηνική ενέργεια (Θεματολογικά δελτία για την Ε.Ε.-2021).

Σύμφωνα με το Άρθρο 194 της ΣΛΕΕ, οι στόχοι της ενεργειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης επικεντρώνονται στη διασφάλιση της λειτουργίας της αγοράς ενέργειας και του ενεργειακού εφοδιασμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας, την εξοικονόμηση ενέργειας, την ανάπτυξη νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, καθώς και στην προώθηση της διασύνδεσης των δικτύων.

Σχετικά με τη διάταξη για την ασφάλεια του εφοδιασμού, υπογραμμίζεται ότι το Συμβούλιο είναι αυτό που έχει τη δυνατότητα να θεσπίζει μέτρα με σκοπό την αντιμετώπιση της οικονομικής κατάστασης ενός κράτους μέλους, ειδικά σε περιπτώσεις που υπάρχουν ιδιαίτερες δυσκολίες στον εφοδιασμό προϊόντων, τα οποία αφορούν τον τομέα της ενέργειας.

5.1.3. Κύριοι Πυλώνες της Ενεργειακής Πολιτικής

Η ανάπτυξη της Ευρώπης συνδέεται σημαντικά με την ενεργειακή διαθεσιμότητα. Τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν να επιτελέσουν ένα μακρύ και δύσκολο αγώνα, καθώς είναι υποχρεωμένα να αντιμετωπίσουν την ολοένα αυξανόμενη ενεργειακή τους εξάρτηση. Το ενδεχόμενο μίας κρίσης, η οποία θα επιφέρει αύξηση τιμών στους ενεργειακούς πόρους, είναι ένα σενάριο που η Ευρώπη δε θέλει να βιώσει ξανά. Η ενεργειακή πολιτική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αειφορία, την ασφάλεια του εφοδιασμού και την ανταγωνιστικότητα (Φαραντούρης, 2016, σ. 410).

Στόχο της Ε.Ε. αποτελεί η αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων, τις οποίες έχει δεχτεί το περιβάλλον, από την έντονη ρύπανση του πλανήτη λόγω της ανθρώπινης δραστηριότητας. Οι εκπομπές αερίων ευθύνονται για την ρύπανση του περιβάλλοντος και την κλιματική αλλαγή. Έτσι, η Ε.Ε. δεσμεύεται για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, περιορίζοντας τις εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου που ευθύνονται για την κλιματική αλλαγή. Η δέσμευση αυτή αφορά την αλλαγή σε παγκόσμιο επίπεδο και όχι μόνο σε ευρωπαϊκό. Συγκεκριμένα, στόχος είναι να μην πραγματοποιηθεί αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας περισσότερο από 2°C (European Commission - Ενεργειακή πολιτική για την Ευρώπη, 2007).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη παρουσιάζουν αυξημένες ανάγκες για την εισαγωγή ενεργειακών πόρων, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση της πολιτικής και

οικονομικής εξάρτησής τους από τα κράτη από τα οποία εισάγονται οι πόροι αυτοί, καθώς και από αυτά που αποτελούν κόμβους μεταφοράς ενέργειας (Johnson & Robinson, 2010).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η ενεργειακή εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπολογίζεται πως θα αυξηθεί από το 50% στο 65% έως το 2030. Ειδικότερα, η εισαγωγή φυσικού αερίου, προβλέπεται από το 57% σε 84%, έως το 2030, και από το 82% στο 93%, η εισαγωγή πετρελαίου. Ο μεγαλύτερος προβληματισμός, πέρα από την ενεργειακή εξάρτηση των κρατών, τίθεται και στο κατά πόσο τα κράτη προμηθευτές είναι πρόθυμα να ενισχύσουν τις επενδύσεις τους, ώστε, να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν την αυξανόμενη ζήτηση (Johnson & Robinson, 2010, σ. 521-253).

Οι τιμές των ενεργειακών πόρων αλλάζουν, συνεχώς, με τη συγκέντρωση των αποθεμάτων υδρογονανθράκων να πραγματοποιείται από μία συγκεκριμένη μερίδα φορέων. Οι διακυμάνσεις στην τιμή, κυρίως, σε περιόδους ραγδαίας αύξησης, θα είχε ως συνέπεια την αύξηση του συνολικού κόστους των εισαγωγών της Ε.Ε., κάτι που, φυσικά, θα μεταφέρεται και στον καταναλωτή, στις επιχειρήσεις αλλά και σε κάθε κλάδο της οικονομίας. Η απουσία θεσμικού και πολιτικού πλαισίου δεν μπορεί να καθιερώσει ανταγωνιστικές τιμές ενέργειας, εξοικονόμηση ενέργειας, καθώς και την υλοποίηση περισσότερων ενεργειακών επενδύσεων.

Σε αυτό το σημείο, είναι φανερό πως η πρόκληση είναι διπλή για την Ε.Ε. Από τη μία πλευρά στοχεύει στη μείωση της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης και από την άλλη στην αύξηση των επενδύσεων στον ενεργειακό τομέα. Δύο άξονες που έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους, φανερώνοντας τη δυσκολία υλοποίησης της ενεργειακής πολιτικής. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί πως η Ε.Ε. στοχεύει στην αύξηση των επενδύσεων σε αποδοτικές και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, οι οποίες συνεισφέρουν στην οικονομία και χαρακτηρίζονται ως φιλικότερες προς το περιβάλλον. Σήμερα, η Ε.Ε. διαθέτει την πρωτιά στις τεχνολογίες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

5.2. Στόχοι της Ενεργειακής Πολιτικής

Η ενεργειακή κατάσταση της Ευρώπης είναι στενά συνδεδεμένη με ποικίλα πεδία της ζωής της Ε.Ε.. Για το λόγο αυτό, οι ενέργειες των κρατών μελών πρέπει να είναι συγκεντρωμένες και οργανωμένες προς τη θέσπιση μίας κοινής πολιτικής δράσης. Επομένως, η ενεργειακή πολιτική της Ε.Ε. περιλαμβάνει κάποιους βασικούς στόχους. Πρώτον, την

προστασία του περιβάλλοντος, μέσω της καταπολέμησης της κλιματικής αλλαγής, της απαλλαγής από τις ανθρακούχες εκπομπές, της μετάβασης σε μία οικονομία χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών αλλά και της διαφοροποίησης των πηγών ενέργειας. Δεύτερον, τον περιορισμό της εξάρτησης της Ε.Ε. από τους εισαγόμενους υδρογονάνθρακες που μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη διασφάλιση της λειτουργίας μίας πλήρως ολοκληρωμένης εσωτερικής αγοράς ενέργειας, έτσι, ώστε να καταστεί δυνατή η ελεύθερη ροή ενέργειας στην Ε.Ε., μέσω κατάλληλων υποδομών και χωρίς τεχνικούς ή ρυθμιστικούς φραγμούς. Τέλος, την προώθηση της έρευνας σε τεχνολογίες χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ) (Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021).

5.2.1. Εσωτερική Αγορά

Ένας από τους βασικότερους στόχους της κοινής ενεργειακής πολιτικής αποτελεί η εγκαθίδρυση μίας εσωτερικής αγοράς για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που αφορούν τον ενεργειακό τομέα. Στο άρθρο 194 παρ. 1 ΣΛΕΕ γίνεται η αναφορά σχετικά με το πολιτικό πλαίσιο λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς. Για την ελευθέρωση και τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, υπό αρμονία, ήταν αναγκαίο να ληφθούν μέτρα για τη λειτουργία της. Έτσι, εγκρίθηκαν πέντε διαδοχικές νομοθετικές δέσμες μέτρων μεταξύ του 1996 και του 2021 (Μαραβέγιας, 2012, σ. 410), με σκοπό την εξάλειψη των εμποδίων στο άνοιγμα της αγοράς, τη διαφάνεια, την κανονιστική ρύθμιση, την προστασία των καταναλωτών, την υποστήριξη της δημιουργίας δικτύων και τα επαρκή επίπεδα εφοδιασμού (Μούσσης, 2012).

Οι βασικότερες προϋποθέσεις για τη δημιουργία μίας εσωτερικής ενεργειακής αγοράς περιλαμβάνουν σε πρώτο στάδιο τη φορολογική εναρμόνιση και την εισαγωγή ανταγωνισμού σε τομείς, στους οποίους, ακόμη, κυριαρχούν τα κρατικά μονοπώλια. Ειδικότερα, η δημιουργία μίας πραγματικής κοινής αγοράς και η καθιέρωση του ανταγωνισμού βασίζονται κατά κύριο λόγο στη δημιουργία διευρωπαϊκών δικτύων τα οποία θα διαπερνούν όλο το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με οικονομική και ασφαλή ενέργεια, από άποψη εφοδιασμού και προστασίας του περιβάλλοντος. Ως κύρια προϋπόθεση για την ολοκλήρωση της εσωτερικής ενεργειακής αγοράς στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναφέρεται η εφαρμογή στην ενέργεια του ευρωπαϊκού δικαίου της εσωτερικής αγοράς (Μούσσης, 2014, σ. 433).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΚ) προχώρησε την περίοδο 1996-1998 στην υιοθέτηση της πρώτης νομοθετικής δέσμης μέτρων, η οποία περιλαμβάνει την οδηγία 96/92/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την οδηγία 98/30/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά του φυσικού αερίου (Χαροκόπος, 2014, σ. 74).

Το 2003, η πρώτη νομοθετική δέσμη αντικαταστάθηκε από τη δεύτερη νομοθετική δέσμη μέτρων, η οποία υιοθέτησε την οδηγία 2003/54/ΕΚ σχετικά με τους κανόνες της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, καταργώντας την οδηγία 96/92/ΕΚ. Ταυτόχρονα, υιοθέτησε τον κανονισμό 1228/2003 περί των όρων πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας. Επίσης, προχώρησε στην κατάργηση της οδηγίας 98/30/ΕΚ και την υιοθέτηση της οδηγίας 2003/55/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά του φυσικού αερίου. Η τρίτη νομοθετική δέσμη μέτρων τροποποίησε τη δεύτερη, καθώς υπήρχε η επιθυμία για, ακόμη, μεγαλύτερη ελευθερία της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου. Η οδηγία για την ηλεκτρική ενέργεια (2009/72/ΕΚ) καταργεί την οδηγία 2003/54/ΕΚ, ενώ αυτή για το φυσικό αέριο (2009/73/ΕΚ) καταργεί την οδηγία 2003/55/ΕΚ (Μαραβέγιας, 2012, σ. 409).

Η τρίτη δέσμη μέτρων σε σχέση με τις προηγούμενες συνιστούσε το βασικότερο θεμέλιο για την πραγματική λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Ως βασικότερες διεργασίες ορίστηκαν η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας (ACER)¹. Η δέσμη αυτή περιλάμβανε κανονισμό για την ακεραιότητα και τη διαφάνεια στη χονδρική αγορά ενέργειας, και την πολιτική για τα διευρωπαϊκά δίκτυα ενέργειας. Ωστόσο, δε μεταφέρθηκε έγκαιρα στα εθνικά δίκαια, ενώ σε πολλά κράτη δεν εφαρμόζεται απόλυτα. (Θεματολογικά Δελτία Ε.Ε., Εσωτερική Αγορά Ενέργειας, 2021).

Η τέταρτη δέσμη μέτρων για την ενέργεια (2015-2020), με τίτλο “Καθαρή ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους”, αποτελείται από μία οδηγία (οδηγία για την ηλεκτρική ενέργεια 2019/944/ΕΕ) και τρεις κανονισμούς: για την ηλεκτρική ενέργεια (2019/943/ΕΕ), την ετοιμότητα αντιμετώπισης κινδύνων (2019/941/ΕΕ) και τον Οργανισμό Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας (ACER) (2019/942/ΕΕ).

¹ Ο οργανισμός ACER (Οργανισμός Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας) μεριμνά για την εύρυθμη λειτουργία της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας. Βοηθά τις εθνικές ρυθμιστικές αρχές να ασκούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο τα ρυθμιστικά τους καθήκοντα και, όπου κρίνεται σκόπιμο, συντονίζει τις εργασίες τους (<https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/agency-cooperation-energy-regulators-acer-el>).

Η τέταρτη δέσμη μέτρων εστίασε, κυρίως, σε νέους κανόνες όσον αφορά την αγορά ηλεκτρικής ενέργειας για να ανταπεξέλθει στις ανάγκες για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας αλλά και για να προσελκύσει επενδύσεις. Έτσι, εισάγει ένα νέο όριο για τη λήψη επιδοτήσεων από τους σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής και την παροχή κίνητρων στους καταναλωτές, με στόχο τη συμβολή τους στην καλύτερη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ενέργειας. Άξιο σημείο αναφοράς είναι η απαίτηση από τα κράτη μέλη να σχηματίσουν σχέδια σε περιπτώσεις κρίσεων ηλεκτρικής ενέργειας, αυξάνοντας τις υποχρεώσεις του ACER στο πλαίσιο της διασυνοριακής ρυθμιστικής συνεργασίας, στην περίπτωση που υπάρχει κίνδυνος κατακερματισμού σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021 & Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2021).

Τέλος, η πέμπτη δέσμη μέτρων ενέργειας, η οποία δημοσιεύθηκε στις 14 Ιουλίου 2021, έχοντας τον τίτλο “Υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας”, βρίσκεται μέχρι και σήμερα υπό συζήτηση. Βασικότερος σκοπός της είναι η προσαρμογή των ενεργειακών στόχων, μέσω των δράσεων της Ε.Ε. για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Το σημαντικότερο εγχείρημα είναι η προσπάθεια της επίτευξης ενός ουδέτερου ισοζυγίου διοξειδίου του άνθρακα έως το 2050. Έτσι, κύριος άξονας της δέσμης είναι οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η ενεργειακή απόδοση, η φορολογία της ενέργειας, οι αεροπορικές και θαλάσσιες μεταφορές, όπως και τα κτίρια (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2021).

5.2.2. Καταπολέμηση της Κλιματικής Αλλαγής – Περιβαλλοντική Πολιτική

Προκειμένου να γίνει πραγματικότητα η αντιμετώπιση της αλλαγής του κλίματος, η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να λάβει νομοθετικές πρωτοβουλίες και να ηγηθεί προγράμματα για την ενεργειακή απόδοση, στοχεύοντας στην προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Ο αγώνας για την κλιματική αλλαγή είναι πολυετής και χρονοβόρος.

Η πολιτική περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι στενά συνδεδεμένη με την ενεργειακή πολιτική. Η σύνδεση αυτή είναι φανερή στο άρθρο 194 της ΣΛΕΕ, όπου αναδεικνύεται η προστασία του περιβάλλοντος ως βασική συνιστώσα της ενεργειακής πολιτικής. Προκειμένου να προωθηθεί η αειφόρος ανάπτυξη, η Ε.Ε. προχώρησε στη θέσπιση διάφορων νομοθετικών πράξεων και κειμένων. Η πρώτη δεσμευτική πρόταση της Επιτροπής για τη λήψη μέτρων σχετικά με την κλιματική αλλαγή και την ενεργειακή εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 2008 και αφορά πέντε τομείς δέσμευσης. Συγκεκριμένα, αφορά την

μείωση εκπομπών αερίων, τα οποία προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου, τουλάχιστον, κατά 20% έως το 2020. Ακόμα, αφορά την αύξηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο 20% έως το 2020, την εξοικονόμηση ενέργειας κατά 20%, την επίτευξη υποχρεωτικού στόχου 10% σε σχέση με τα προβλεπόμενα μέχρι το 2020, καθώς και τη λειτουργία της ανταγωνιστικής ενεργειακής αποδοτικότητας (Μαραβέγιας, 2016, σ. 414).

Ανάμεσα στις πολλές νομοθετικές παρεμβάσεις της Ε.Ε., σχετικά με την ενεργειακή πολιτική για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, είναι και η Οδηγία 2009/29/ΕΚ “για τροποποίηση της οδηγίας 2003/87/ΕΚ με στόχο τη βελτίωση και την επέκταση του συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου της Κοινότητας” και η απόφαση 406/2009/ΕΚ “περί των προσπαθειών των κρατών μελών να μειώσουν τις οικείες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου, ώστε να τηρηθούν οι δεσμεύσεις της Κοινότητας για μείωση των εκπομπών αυτών μέχρι το 2020”. Τα δύο ανωτέρω νομοθετήματα στοχεύουν στην επίτευξη του στόχου μείωσης των εκπομπών κατά 20%, ο οποίος εξειδικεύεται σε μείωση κατά 21% στους τομείς του συστήματος εμπορίας και κατά 10% στους τομείς εκτός εμπορίας (European Commission, 2022).

Η εμπορία δικαιωμάτων εκπομπής αερίων ορίζεται και στο Άρθρο 17 του Πρωτοκόλλου του Κιότο², το οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει υπογράψει και έχει υποχρεώσει και τα κράτη μέλη να το επικυρώσουν απομονωμένα. Η Οδηγία 2003/87/ΕΚ και, αντίστοιχα, η τροποποιημένη της Οδηγία 2009/29/ΕΚ, θέτει τις βάσεις για την ουσιαστική εφαρμογή της εμπορίας εκπομπών από το 2008. Με το πέρασμα του χρόνου και λόγω της επιδείνωσης των κλιματολογικών συνθηκών, η Ε.Ε. έθεσε ως προτεραιότητα την ανάπτυξη και την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Η έμφαση δόθηκε στη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και στη σταδιακή απεξάρτηση από το πετρέλαιο.

Έτσι, το 2006, επισημαίνεται η “Πράσινη Βίβλος”, στην οποία αναφέρονται οι περιβαλλοντικοί στόχοι της Ε.Ε. που είναι ταυτόχρονα συνδεδεμένοι με την ενέργεια και την ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, επισημαίνεται η ανάγκη επενδύσεων με σκοπό την κάλυψη της ενεργειακής ζήτησης και την αντικατάσταση υποδομών που με το πέρασμα του χρόνου θα φθαρούν. Επιπλέον, αναφέρεται στην απεξάρτηση της Ευρώπης από εισαγωγές. Παράλληλα,

² Το πρωτόκολλο του Κιότο στη σύμβαση-πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την αλλαγή του κλίματος (UNFCCC) εγκρίθηκε στις 11 Δεκεμβρίου 1997. Τέθηκε σε ισχύ το 2005. Οι συμμετέχουσες χώρες δεσμεύθηκαν να μειώσουν τις οικείες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου κατά 8% σε ολόκληρη την Ε.Ε. (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:kyoto_protocol).

αναφέρεται στην αύξηση της ζήτησης στο μέλλον, την αύξηση της θερμοκρασίας και την αύξηση στις τιμές των καυσίμων (Euro-Lex-ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ, 2015).

Τέλος, στις 14 Ιουλίου του 2021, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε μία σειρά νομοθετικών προτάσεων, με στόχο την κλιματική ουδετερότητα στην Ε.Ε. έως το 2050. Παράλληλα, συμπεριλαμβάνεται ο στόχος μείωσης, τουλάχιστον, 55% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου έως το 2030. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σκοπεύει να επιτύχει τους στόχους της Ε.Ε. όσον αφορά το κλίμα στο πλαίσιο της “Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας” (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

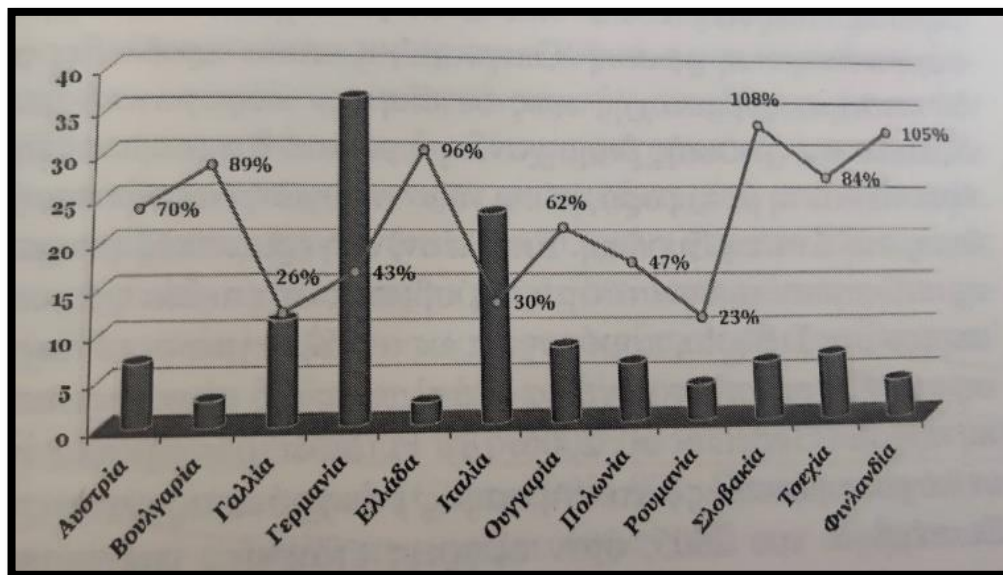
5.3. Ενεργειακή Πολιτική της Ρωσίας

5.3.1. Ο Ρόλος της Ενέργειας για τη Ρωσία

Η ενέργεια για τη Ρωσία αποτελεί το βασικότερο “κλειδί” της οικονομικής της ανάπτυξης. Τα μεγαλύτερα έσοδα της χώρας εξαρτώνται από τις εξαγωγές πρώτης ύλης και συνεισφέρουν στην ανασυγκρότηση της κοινωνίας, τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και την εξασφάλιση της κοινωνικής ηρεμίας. Ταυτόχρονα, χάρη στην ενεργειακή αφθονία μπορούν να εξασφαλίσουν πολιτική επιρροή, καθώς η Ρωσία χρησιμοποιεί την ενέργεια ως μέσον άσκησης πολιτικής και προώθησης των συμφερόντων της. Τα έσοδα αυτά προέρχονται από την Ευρώπη, καθώς μεγάλο ποσοστό πετρελαίου και φυσικού αερίου προμηθεύεται προς τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Σημαντικές ποσότητες προμηθεύονται και σε κράτη της πρώην ΕΣΣΔ και την Κίνα (Johnson & Robinson, 2010, σ. 256).

Η Ε.Ε. είναι ο σημαντικότερος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας, κάτι που γίνεται φανερό από τις εξαγωγές του ρωσικού πετρελαίου, καλύπτοντας το 30% των ενεργειακών αναγκών της Ε.Ε., ενώ το φυσικό αέριο το 50%. Η γεωγραφική θέση και η κατοχή φυσικών πόρων διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην προβολή του εαυτού της ως το βασικότερο προμηθευτή. Σε παγκόσμια κλίμακα, διαθέτει το 1/3 των αποθεμάτων φυσικού αερίου και το 1/15 αυτών του πετρελαίου. Χαρακτηρίζεται ως οικονομία φυσικών πόρων, διότι το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο αντιπροσωπεύουν περίπου το 30% του Α.Ε.Π. της Ρωσίας, ενώ το πετρέλαιο παρέχει, σχεδόν, το 40% των φορολογικών εσόδων της κυβέρνησης (Gustafson, 2013). Η μεγάλη εξάρτηση των κρατικών υποδομών από την ενέργεια μπορεί να σημειώσει κίνδυνο για την εξουσία και την υπόσταση του κράτους. Συγκεκριμένα, μία πτώση στη τιμή θα

μπορούσε να επιφέρει την απώλεια ιδιωτικών κεφαλαίων, κάτι που συνολικά θα επιβάρυνε την οικονομία της (Αλμπάνης, 2014, σ. 235).

Εικόνα 16. Εισαγωγή Ρωσικού Φυσικού Αερίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Πηγή: Bilgin, 2009).

5.3.2. Ρωσική Ενεργειακή Στρατηγική

Η Ρωσία ασκεί διαφορετική ενεργειακή πολιτική απέναντι στη δυτική και την πρώην σοσιαλιστική Ευρώπη. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, αυτός ο διαχωρισμός αναλύεται με τους όρους “παλιά” και “νέα Ευρώπη”. Για την “παλιά” Ευρώπη, ο άξονας πολιτικής στρέφεται πρωτίστως στις προσδοκίες για οικονομική ανύψωση και όχι σε τόσο μεγάλο βαθμό σε πολιτικό άξονα. Στην περίπτωση αυτή, η Ρωσία στοχεύει στην εξασφάλιση της ασφάλεια της ζήτησης και στην προσπάθεια της εισχώρησης όσο το δυνατόν περισσότερο στην αγορά, προκειμένου να έχει αυξανόμενα κέρδη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την επέκταση της εξάρτησης των κρατών αυτών από τους ρωσικούς ενεργειακούς πόρους και τη χρήση της ως πολιτικό όπλο, σε περιπτώσεις διαπραγματεύσεων (Φραγκονικολόπουλος, 2003, σ. 67).

Από την άλλη πλευρά οι χώρες της “νέας” Ευρώπης, δεν έχουν τόσο μεγάλο οικονομικό όφελος για την Ρωσία, αλλά έχουν μεγαλύτερη αξία προς τα πολιτικά κέρδη. Εξαιτίας της μικρής αγοράς που διαθέτουν, δεν είναι, στην πραγματικότητα, σε θέση να προσφέρουν υψηλά κέρδη στη Ρωσία. Επειδή πρόκειται για κράτη της πρώην ΕΣΣΔ, οι τιμές που παρέχει η Ρωσία είναι χαμηλότερες συγκριτικά με τα κράτη της “παλιάς” Ευρώπης,

στοχεύοντας με αυτόν τον τρόπο στην αύξηση της πολιτικής επιρροής και στον περιορισμό της εισόδου των κρατών αυτών σε οικονομικά δίκτυα της Δύσης (Pravda, 2006).

Αναλυτικότερα, σχετικά με τα δυτικά ευρωπαϊκά κράτη, στον τομέα του φυσικού αερίου, παρέχεται υψηλότερη κερδοφορία λόγω της μεγαλύτερης κατανάλωσης και της υψηλότερης τιμής πώλησης. Στον τομέα του αερίου, το πηδάλιο διαθέτει η ρωσική κρατική εταιρία Gazprom, της οποίας οι δραστηριότητες είναι επικεντρωμένες προς τη δυτική Ευρώπη. Η Gazprom στοχεύει να εδραιώσει την παρουσία της στην ευρωπαϊκή αγορά, όχι μόνο ως προμηθευτής αλλά και ως διανομέας. Για την ενίσχυση της παρουσίας, προχωράει σε συμμαχίες και συνεργασίες με εταιρίες φυσικού αερίου, όπως την ιταλική ENI, την αυστριακή OMV, και τις γερμανικές WINTERSHALL και E.ON RUHRGAS.

Αυτή η στρατηγική έχει ως αποτέλεσμα την επέκταση της πελατειακής της βάσης, τη δημιουργία αποθηκευτικών εγκαταστάσεων αλλά και δικτύων πρόσβασης στην ευρωπαϊκή αγορά (Stern, 2006, σ. 188). Ταυτόχρονα, εκμεταλλεύτηκε την απελευθέρωση της αγοράς, αγοράζοντας μερίδια από ιδιωτικοποιημένες κρατικές εταιρίες παραγωγής και διανομής φυσικού αερίου για την ευκολότερη πρόσβαση σε αυτήν (Boussena and Locatelli, 2008, σ. 17). Σε ίδια κλίμακα βρίσκεται και η στρατηγική πίσω από το πετρέλαιο. Η σημαντικότερη πετρελαϊκή εταιρία Yukos που ανήκει στην κρατική Gazprom και Rosneft, έχει εισχωρήσει σε ευρωπαϊκές αγορές, όπως για π.χ. σε αυτή της Αυστρίας και της Βρετανίας, κινούμενη προς την αύξηση της παραγωγής και διύλισης στην Ευρώπη (Perovic & Orttung, 2006, σ. 55).

Εντελώς αντίθετη στρατηγική έχει απέναντι στα κράτη της “νέας” Ευρώπης, όπου η αύξηση του κέρδους μπαίνει στο περιθώριο, με βασικότερο στόχο, πλέον, την πολιτική επιρροή. Το γεωγραφικό μέγεθος και το μέγεθος της ζήτησης δεν είναι τόσο διευρυμένα για να προσφέρουν μεγάλα κέρδη. Η στρατηγική που ακολουθεί, σχετικά με τις τιμές πώλησης, είναι η σταδιακή αύξηση των τιμών. Συγκεκριμένα, η Gazprom προχωράει σε τακτικές επιβολής της ρωσικής πολιτικής, με μέσο την ενέργεια, σε οποιαδήποτε χώρα αναπτύξει φιλοδυτική πορεία, αναπτύξει σχέσεις με τις Η.Π.Α. ή εισχωρήσει στη ζώνη του ευρώ.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αύξηση των τιμών, στην περίπτωση της Γεωργίας, όταν προσπάθησε να ενταχθεί στο NATO, και της Μολδαβίας, όταν προσπάθησε να αποκτήσει μία ανεξάρτητη πορεία από τις ρωσικές επιρροές. Αντ’ αυτού, στηρίζει με δωρεάν φυσικό αέριο τις επαρχίες της Νότιας Οσσετίας και της Αμπχαζίας, οι οποίες αποσχίστηκαν από τη Γεωργία. Αντίθετα, οι τιμές του αερίου είχαν αύξηση στη Μολδαβία, σε σχέση με την αποσχισμένη περιοχή της, την Υπερδνειστερία (Larsson, 2006, σ. 211).

Σημαντική ήταν και η αύξηση στην τιμή που υπέστη η Λιθουανία, που μέσω αυτού, η Ρωσία προσπάθησε να αποτρέψει την είσοδό της στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση το 2007. Από την άλλη πλευρά, η Gazprom ενισχύει την παρουσία της στις περισσότερες χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, δημιουργώντας ένα ελεγχόμενο δίκτυο διανομής από την Εσθονία και τη Βαλτική, στη Βουλγαρία και τη Μαύρη Θάλασσα, με σκοπό τον έλεγχο της τροφοδοσίας της περιοχής και την αύξηση της εξάρτησης από το ρωσικό αέριο (Perovic & Orttung, 2006, σ. 31).

5.3.3. Ενεργειακή Πολιτική Απεξάρτησης από Χώρες Διέλευσης

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ρωσία είναι η εξάρτησή της από τρίτες χώρες όσον αφορά τον τομέα εξαγωγών ενέργειας. Οι ρωσικοί αγωγοί, πριν φτάσουν στις πλούσιες ευρωπαϊκές αγορές, διέρχονται από ένα πλήθος χωρών, ενώ για τη διευκόλυνση του εμπορίου του πετρελαίου γίνεται χρήση υποδομών τρίτων χωρών (π.χ. λιμάνια) για τη μετακίνηση προς τις αγορές. Όλα αυτά, δίνουν τη δυνατότητα στις χώρες διέλευσης να περιορίσουν ή/και να διακόψουν τις ρωσικές εξαγωγές, επιφέροντας μεγάλη ζημία στη Ρωσία. Αφορμή για μία πιο ενεργή πολιτική απεξάρτησης αποτέλεσε η Ουκρανική διακοπή τροφοδοσίας το 2006 και το 2009, η οποία έπληξε τα κράτη της Ε.Ε. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αμφισβήτηση της αξιοπιστίας της Ρωσίας ως προμηθευτή ενέργειας, με αντιπαράθεσεις ανάμεσα σε Ε.Ε. και Ρωσία (MacFaul, 2006).

Βάσει αυτών η Ρωσία έχει ως κύρια προτεραιότητα τον έλεγχο του εξαγωγικού εμπορίου, ο οποίος επιφέρει την κατασκευή νέων έργων και υποδομών που θα επιτρέψουν την άμεση σύνδεση τους με την ευρωπαϊκή αγορά, παρακάμπτοντας τρίτες χώρες (Larsson, 2006, σ. 172). Σύμφωνα με τα παραπάνω, προχωράει προς την κατασκευή δύο αγωγών με απευθείας σύνδεση της Ρωσία με τη βορειο-δυτική, κεντρική και νότιο-ανατολική Ευρώπη.

Ο πρώτος αγωγός είναι ο “Nord Stream”, ο οποίος θα μεταφέρει φυσικό αέριο στη Γερμανία, μέσω της Βαλτικής, και από εκεί θα έχει τη δυνατότητα επέκτασης προς τη Βρετανία, τη Σουηδία και την Ολλανδία. Ο αγωγός αυτός παρακάμπτει την Ουκρανία, τη Λευκορωσία και την Πολωνία και εξασφαλίζει την παροχή αερίου στην κεντρική και βόρεια Ευρώπη που αποτελείται από τις πλουσιότερες ευρωπαϊκές αγορές. Επιπρόσθετα, ο αγωγός θα περιορίσει την εξάρτηση από τις τρίτες χώρες και θα περιορίσει τις αντιδράσεις τους, καθώς θα χάσουν το πλεονέκτημα που έχουν. Στο πλαίσιο αυτό, η Ρωσία θα είναι σε θέση να

προμηθεύει την Ε.Ε. χωρίς να διαταράσσονται οι σχέσεις μεταξύ τους και να πιέζει τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Larsson, 2006).

Ο δεύτερος στόχος ήταν ο αγωγός “South Stream”, ο οποίος θα παράκαμπε την Ουκρανία και θα κατευθυνόταν, απευθείας, προς τα ευρωπαϊκά κράτη, μέσω αγωγού που θα διέρχονταν από τη Μαύρη θάλασσα και θα έφτανε στη Βουλγαρία. Από εκεί σχεδίαζαν δύο διακλαδώσεις του αγωγού, όπου η μία θα οδηγούσε προς την Ελλάδα και θα προμήθευε την Ιταλία, ενώ η άλλη θα τροφοδοτούσε τη Σερβία, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία, την Αυστρία και τη Σλοβενία (Larsson, 2006).

Απόδειξη της προσπάθειας ανεξάρτησης αποτελεί και το γεγονός άρνησης της Ρωσίας στην επένδυση του, ήδη, τότε υπάρχοντα αγωγό “Γιαμάλ – Ευρώπη” που διαπερνούσε από την Ουκρανία και θα είχε χαμηλότερο κόστος διαμετακόμισης σε σχέση με τους άλλους δύο αγωγούς. Ταυτόχρονα, απέρριψε την πρόταση της Λετονίας για παροχή αποθηκευτικών εγκαταστάσεων φυσικού αερίου και τη δημιουργία νέων αγωγών που θα διέρχονταν από το έδαφός της και θα προμήθευαν την ευρωπαϊκή αγορά. Οι κινήσεις αυτές υποδεικνύουν φανερά την άρνηση της ρωσικής πλευράς στην παραχώρηση οποιουδήποτε σημαντικού ρόλου σε τρίτες χώρες, όπως π.χ. στην Ουκρανία και τη Λετονία, δημιουργώντας σχέσεις εξάρτησης. Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να σημειωθεί πως και η Λετονία και η Ουκρανία διαθέτουν μεγάλες εγκαταστάσεις αποθήκευσης φυσικού αερίου (Larsson, 2006).

Αναφορικά με το πετρέλαιο, η Ρωσία προχώρησε σε σύναψη της συμφωνίας για τον αγωγό “Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη”, ο οποίος θα μετέφερε 35-50 τόνους πετρέλαιο προς την ευρωπαϊκή αγορά. Το πετρέλαιο θα φορτώνεται από το ρωσικό λιμάνι του Νοβοροσίσκ και θα διασχίζει τη Μαύρη θάλασσα, όπου και θα φτάνει στο βουλγαρικό λιμάνι Μπουργκάς. Από τη Βουλγαρία, σχεδιασμένος αγωγός θα το μεταφέρει σε λιμάνι της Αλεξανδρούπολης και, τέλος, από εκεί θα φορτώνεται και θα μεταφέρεται προς την ευρωπαϊκή αγορά.

Στην περίπτωση εξαγωγής πετρελαίου, η Ρωσία προσπαθεί να αποκτήσει εξαγωγικές υποδομές σε τρίτες χώρες, μη χρησιμοποιώντας ξένα λιμάνια και προχωρώντας προς την κατασκευή νέων λιμανιών εντός των συνόρων της. Χαρακτηριστική είναι η αποτυχημένη προσπάθεια εξαγοράς του λετονικού λιμανιού Βεντσπιλς, που, τελικά, οδήγησε στη μείωση της χρήσης του, ωθώντας τη Ρωσία στην κατασκευή του λιμανιού Πριμόρσκ στη Βαλτική θάλασσα. Το κόστος για τη Ρωσία ήταν αφενός μεγαλύτερο για την κατασκευή αυτού του λιμανιού. Όμως, είναι φανερό, για ακόμη μία φορά, η στρατηγική ανεξάρτησης που ακολουθεί. Αντίστοιχη τακτική ακολούθησε και στην περίπτωση των ουκρανικών λιμανιών.

5.3.4. Πολιτική Αύξησης Ευρωπαϊκής Εξάρτησης

Μία ακόμη πτυχή της ενεργειακής πολιτικής της Ρωσίας είναι η πολιτική αύξησης της Ευρωπαϊκής ενεργειακής εξάρτησης. Ο τρόπος με τον οποίο κινείται η Ρωσία, για την πραγματοποίηση του στόχο αυτού, είναι η εξάλειψη των εναλλακτικών πηγών ενέργειας για την Ευρώπη. Αυτό αφορά τα κοιτάσματα της Κασπίας όσον αφορά το πετρέλαιο και τα κοιτάσματα της Κεντρικής Ασίας και της Βορείας Αφρικής όσον αφορά το φυσικό αέριο. Η Ρωσία προσπαθεί να ιδιοποιηθεί μέρος της παραγωγής των περιοχών αυτών, έτσι, ώστε, να μειώσει τις πιθανότητες εξαγωγών προς την ευρωπαϊκή αγορά, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση υπεροχής της Ρωσίας στην ευρωπαϊκή ενεργειακή αγορά. Από την άλλη πλευρά, η Gazprom προχώρησε στην επισύναψη συμφωνιών με τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, το Τουρκμενιστάν, το Ουζμπεκιστάν και το Καζακστάν, οι οποίες διαθέτουν πλούσια κοιτάσματα (Chufrin, 2004, σ. 18).

Ειδικότερα, η συμφωνία της Ρωσίας με το Τουρκμενιστάν έχει διάρκεια περίπου 25 χρόνια και αφορά την αγορά τουρκμένικου φυσικού αερίου σε χαμηλές τιμές, με αντάλλαγμα δέσμευση για την έρευνα αναζήτησης νέων αποθεμάτων φυσικού αερίου. Το Τουρκμενιστάν, χάρη στην πώληση φυσικού αερίου και πετρελαίου από τη Gazprom, έχει καταφέρει να ενισχύσει την οικονομία της χώρας του, καθώς η Ρωσία είναι ο κύριος αγοραστής (CIA, 2011). Το 2008, αφού έληξε η συμφωνία προμήθειας του Τουρκμενιστάν με την Ουκρανία, η Ρωσία απορροφούσε, σχεδόν, όλο το τουρκμένικο φυσικό αέριο, συνεχίζοντας να διαθέτει το δικαίωμα επανεξαγωγής (Chufrin, 2004, σ. 19).

Αντίστοιχα, η Ρωσία έχει καταφέρει να αποκτήσει δικαιώματα εξόρυξης και ανάπτυξης σε κοιτάσματα και στο Ουζμπεκιστάν, για μία χρονική περίοδο 35 χρόνων, με κύριο αντάλλαγμα τη συμβολή στον εκσυγχρονισμό των δικτύων μεταφοράς, αγοράζοντας, παράλληλα, μερίδιο 44% του δικτύου εγχώριας διανομής φυσικού αερίου (Cohen, 2007).

Ωστόσο, η Ρωσική επιρροή δε σταμάτησε μόνο εκεί. Μαζί με το Καζακστάν δημιούργησαν την εταιρία Kazrogaz, με κύριες αρμοδιότητες την παραγωγή φυσικού αερίου και την εξαγωγή καζακκικού, τουρκμένικου και ουζμπέκικου φυσικού αερίου προς τις ευρωπαϊκές αγορές. Αξίζει να σημειωθεί η προκαταρκτική συμφωνία μεταξύ της Ρωσίας, του Τουρκμενιστάν και του Καζακστάν για την κατασκευή νέου αγωγού στην Κασπία, ο οποίος θα μεταφέρει αέριο από το Τουρκμενιστάν, μέσω του Καζακστάν, φτάνοντας στη Ρωσία (Μπέλλη, 2007).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι φανερό ότι η Ρωσία προσπαθεί να κυριεύσει στις τρεις αυτές περιοχές, χάρη στα κοιτάσματα ενέργειας που διαθέτουν. Συγκεντρώνοντας μεγάλες ποσότητες αερίου και έχοντας τον έλεγχο των διαδρομών από αυτές τις περιοχές, η Ρωσία αυξάνει την εξαγωγική της δύναμη και μειώνει τον ανταγωνισμό της. Διατηρώντας μονοπώλιο στις οδούς φυσικού αερίου, απωθεί οποιαδήποτε προσπάθεια επενδύσεων, δυναμώνοντας, έτσι, περισσότερο την παρουσία της (Hazakis & Proedrou, 2012).

Σε αυτό το σημείο είναι εμφανής και ο λόγος για τον οποίο η Ρωσία δεν προχώρησε σε επικύρωση του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας (Μούσης, 2015, σ. 430), καθώς ο τελευταίος προέβλεπε την ελεύθερη πρόσβαση σε έδαφος τρίτης χώρας για τη διέλευση των ενεργειακών πρώτων υλών. Στην περίπτωση που η Ρωσία θα επικύρωνε τη Συνθήκη, τότε θα ήταν υποχρεωμένη να επιτρέψει τη διέλευση υδρογονανθράκων της Κεντρικής Ασίας από τα σύνορα της. Όμως, ένα τέτοιο σενάριο θα έθετε σε κίνδυνο τη θέση της, ως κύριου προμηθευτή, ενώ παράλληλα, θα δημιουργούσε ανταγωνισμό που θα είχε ως αποτέλεσμα την πτώση της τιμής (Proedrou & Frangonikolopoulos, 2010, σ. 138).

Ανά καιρούς, η Gazprom, εκτός από τις χώρες της κεντρικής Ασίας, έχει συνάψει σημαντικές συμφωνίες και με άλλες χώρες παραγωγούς, όπως η Αλγερία και η Αίγυπτος, διεκδικώντας, παράλληλα, μερίδια για την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων στη Λιβύη και τη Νιγηρία. Επιπλέον, επιχειρεί να συνάψει συμφωνίες με το Κατάρ και το Ιράν. Σε συνεργασίες, μέσω συμφώνων κατανοήσης, με χώρες, όπως η Αίγυπτος, το Ιράν, το Κιργιστάν, η Λιβύη, η Νιγηρία αλλά και το Κατάρ, προσπαθεί για τη διατήρηση μίας ισορροπίας στο ενεργειακό παιχνίδι. Παράλληλα, ενδυναμώνει το GECF (φόρουμ χωρών εξαγωγής φυσικού αερίου), στο οποίο διαθέτει ηγετικό ρόλο, μελετώντας τρόπους παραγωγής και διανομής.

Τέλος, η ρωσική πολιτική δημιουργεί εμπόδια και στη δημιουργία νέων έργων μεταφοράς φυσικού αερίου (Proedrou & Frangonikolopoulos, 2010, σ. 140). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ρόλος που διαδραμάτισε η ρωσική θέση στη ματαίωση του αγωγού “Nabucco”. Η δημιουργία του είχε ως κύριο στόχο τη μείωση της εξάρτησης της Ευρώπης από τις ρωσικές πηγές. Η Gazprom υπέγραψε μία μακροπρόθεσμη σύμβαση για την αγορά φυσικού αερίου από το αζέρικο κοιτάσμα Shah Deniz 2, το ίδιο, δηλαδή, κοιτάσμα που ο αγωγός Nabucco ήλπιζε να αξιοποιήσει. Συμφώνησε να καταβάλλει υψηλότερη τιμή από την αξία του, ενώ και το Ιράν αγόρασε τμήμα του. Το τέλος, όμως, του αγωγού Nabucco επήλθε το 2013, όταν η Shah Deniz, όταν επέλεξε τον αγωγό TAP έναντι του Nabucco για τη μεταφορά του αζέρικου φυσικού αερίου (Kirwin, Brussels Time, 2022).

Η Ρωσία ακολουθεί την ίδια στρατηγική και στον πετρελαϊκό τομέα σε σχέση με τις πλούσιες ενεργειακά χώρες της Κεντρικής Ασίας, όπως το Αζερμπαϊτζάν και το Καζακστάν. Συγκεκριμένα, οι ρωσικές πετρελαϊκές εταιρίες αγοράζουν μεγάλες ποσότητες πετρελαίου, το οποίο είναι ανώτερης ποιότητας από το ρωσικό, αναμιγνύοντάς το με το ρωσικό πετρέλαιο. Έτσι, καταφέρνουν να αυξήσουν την τιμή του ρωσικού πετρελαίου που εξάγουν.

Για το Κρεμλίνο, η μονοπώληση των πετρελαϊκών οδών έχει στρατηγικό συμφέρον για τη Ρωσία. Με βάση αυτό, η Ρωσία έχει μία αρνητική στάση για οποιαδήποτε προσπάθεια κατασκευής έργων αγωγών που θα την παράβλεπαν με μεταφορά πετρελαίου από την Κασπία προς την Ευρώπη. Αντίστοιχα, επιχειρεί να αποσταθεροποιήσει την ενεργειακή ροή από τους δυτικούς αγωγούς και να ανησυχήσει τις επιχειρήσεις που τους λειτουργούν. Έτσι, δικαιολογείται η στήριξη της Ρωσίας προς τα αποσχιστικά κινήματα της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσσετίας, στοχεύοντας στη δημιουργία ενός ασταθούς πολιτικού περιβάλλοντος. Με αυτόν τον τρόπο, η Ρωσία θέλει να εξουδετερώσει τις ενεργειακές ροές και τις επενδυτικές προσπάθειες στο χώρο της Γεωργίας (Skarbo & Petre, 2008).

Φαίνεται πως σκοπός της Ρωσίας είναι ο έλεγχος της παραγωγής φυσικού αερίου και πετρελαίου, καθώς και ο έλεγχος των εξαγωγών τους. Η ανάμειξη με πλούσιες σε κοιτάσματα χώρες της Κεντρικής Ασίας φανερώνουν τη δυναμική του Κρεμλίνου. Πράγματι, ξένες εταιρίες και τα κράτη της Κεντρικής Ασίας αποδέχονται τη Ρωσική παρουσία ως αναγκαία για την υλοποίηση έργων εκμετάλλευσης κοιτασμάτων της Κασπίας (Gorst, 2007, σ. 17).

Όσον αφορά τα ευρωπαϊκά κράτη, αυτά παραμένουν ενεργειακά εξαρτημένα από τη Ρωσία, καθώς η πολιτική εξάλειψης ενναλακτικών πηγών κινείται στοχευμένα προς τον περιορισμό της ευρωπαϊκής ενεργειακής αγοράς από άλλους προμηθευτές. Οι τακτικές αυτές ενδυναμώνουν τη ρωσική θέση, κατατάσσοντάς την ως τον κύριο προμηθευτή και εξαγωγέα για την Ευρώπη.

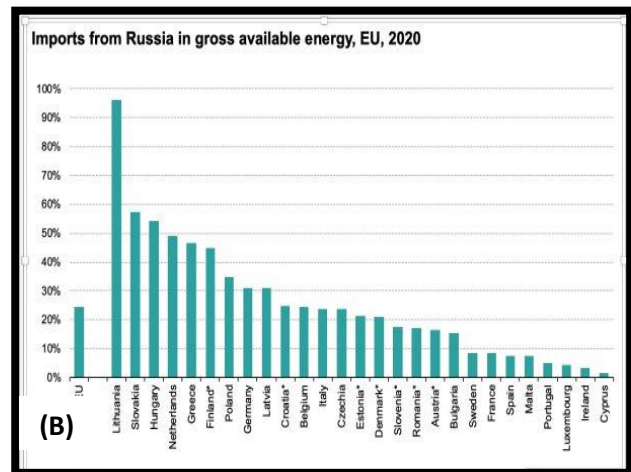
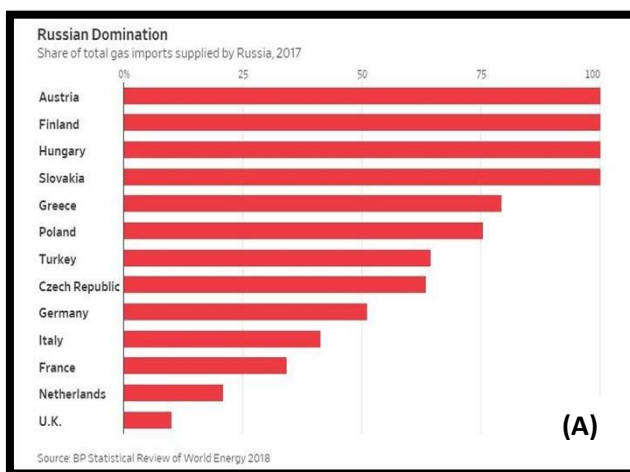
5.4. Ενεργειακή Σχέση μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ρωσίας

Σύμφωνα με τις προηγούμενες ενότητες, είναι εμφανές πως η Ε.Ε. και η Ρωσία είναι εταίροι στον ενεργειακό τομέα. Η ενέργεια είναι ο κύριος τομέας συζητήσεων της Ευρώπης με τη Ρωσία, πράγμα που φανερώνει την έντονη εξάρτηση της πρώτης από τη ρωσική ενέργεια. Η σημαντικότερη αγορά των ρωσικών ενεργειακών εξαγωγών εξακολουθεί να είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση (Johnson & Robinson, 2010, σ. 246).

Στην Εικόνα 17 παρουσιάζεται η ενεργειακή εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από ρωσικές ενεργειακές πηγές για τα έτη 1974, 1985, 1990, 2001, ενώ στην Εικόνα 18Α. και 18Β η ενεργειακή εξάρτησή της για το έτος 2017 και 2020, αντίστοιχα.

	Συνολικές ενεργειακές εισαγωγές /ακαθάριστη κατανάλωση			
	1974	1985	1990	2001
Αυστρία	na	65	67	65
Βέλγιο	92	69	76	80
Δανία	100	88	47	-27
Φινλανδία	na	59	62	50
Γαλλία	86	55	54	50
Γερμανία	47	42	46	61
Ελλάδα	96	61	62	69
Ιρλανδία	88	60	69	90
Ιταλία	86	82	84	82
Λουξεμβούργο	98	99	99	98
Κάτω Χώρες	7	6	22	34
Πορτογαλία	90	75	87	87
Ισπανία	77	61	64	74
Σουηδία	na	42	37	36
Ηνωμένο Βασίλειο	82	-15	3	-9
Ευρωπαϊκή Ένωση	62	41	48	50

Εικόνα 17. Ενεργειακή εξάρτηση της Ε.Ε. από ρωσικές ενεργειακές πηγές για τα έτη 1974, 1985, 1990, 2001 (Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1994, 1995, 1999, 2003).

Εικόνα 18. Α) Ενεργειακή εξάρτηση της Ε.Ε. από ρωσικές ενεργειακές πηγές για το έτος 2017 (Πηγή: Statistical review of world energy, 2018) και Β) για το έτος 2020 (Πηγή: Eurostat, 2020).

Η πρώτη νομοθετική προσέγγιση, με βάση τη συνεργασία της Ευρώπης με τη Ρωσία, πραγματοποιήθηκε το 1991, με τη θέσπιση της Συνθήκης για τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Ενέργειας. Ο Χάρτης αυτός είχε στόχο την ενδυνάμωση της ενεργειακής σχέσης της Ε.Ε. με τα κράτη της Πρώην ΕΣΣΔ για την ύπαρξη ενός κλίματος εμπιστοσύνης προς τους επενδυτές, με την υπόσχεση ότι οι χώρες της παραγωγής θα τηρήσουν τις δεσμεύσεις τους (Ευρωπαϊκή

Επιτροπή, Απόφαση 98/181, 1998). Η δεύτερη προσπάθεια, σε νομικά πλαίσια, πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο του 1994, με την υπογραφή της Συμφωνίας Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας μεταξύ της Ε.Ε. και της Ρωσίας, έχοντας ως απώτερο σκοπό τη δημιουργία ενός ενιαίου οικονομικού χώρου (Smith, 2000).

Από το 2000 και έπειτα, η Ε.Ε. και η Ρωσία εμπλέκονται, μονίμως, σε ένα διάλογο με κεντρικό θέμα την ενέργεια. Ο πυρήνας των διαλόγων στρέφεται γύρω από τη δημιουργία ενός θεσμικού και πολιτικού πλαισίου, με σκοπό την ενίσχυση των επενδύσεων στον ευρω-ρωσικό ενεργειακό κλάδο. Ο διάλογος αυτός γίνεται για την υπερπήδηση των εμποδίων σχετικά με τη μετακόμιση και την τροφοδοσία. Από το 2000, τα δύο μέρη φαίνεται να παραδέχονται την αλληλεξάρτηση η οποία απορρέει από τις σχέσεις τους (Smith, 2000).

Η Ρωσία, ως κύριος προμηθευτής της Ε.Ε., προβληματίζει την τελευταία σχετικά με την πολιτική που ακολουθεί απέναντι στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Η ασφαλής παροχή φυσικού απειλείται λόγω της πολιτικής που ακολουθεί, γεγονός που δημιουργεί ένταση ανάμεσα στα δύο μέρη. Η ενεργειακή ασφάλεια έχει μεγάλη προτεραιότητα για την Ε.Ε., καθώς επηρεάζει πολλές πτυχές, οι οποίες είναι σε θέση να επηρεάσουν την ομαλή λειτουργία (Kerpler, 2007). Με βάση αυτό, η Ε.Ε. δεν μπορεί να αγνοεί τις πολιτικές που ασκεί η Ρωσία, καθώς αυτές μπορεί να επιφέρουν επιπτώσεις και στην ίδια. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, η μεγάλη ενεργειακή εξάρτηση που έχει η Ε.Ε. από τη Ρωσία δεν της επιτρέπει να “πάρει” θέση. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί η πολιτική που ακολουθεί με την Ουκρανία. Η Ουκρανία χαρακτηρίζεται ως βασικό σημείο διέλευσης ρωσικού φυσικού αερίου, με την ισορροπημένη σχέση Ρωσίας-Ουκρανίας να θεωρείται σημαντική για την Ε.Ε. προς αποφυγή ζητημάτων έλλειψης εφοδιασμού (Johnson & Robinson, 2010, σ. 266).

Παράλληλα, θέματα, σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία του περιβάλλοντος μπορούν να δημιουργούν εντάσεις. Ενδεικτικό της απειλής για την ενεργειακή ασφάλεια είναι οι διάφορες πολιτικές ή διαφωνίες μεταξύ της Ε.Ε. και της Ρωσίας σε θέματα, όπως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ελευθερίας και της δημοκρατία, τα οποία θεωρούνται, ιδιαιτέρως, σημαντικά για την Ε.Ε. Αντίθετα, η Ρωσία θεωρεί πως η Ε.Ε. δεν είναι σε θέση να κάνει υποδείξεις στη Ρωσία για την εσωτερική της πολιτική, εάν επιθυμεί να υπάρχει μία ισορροπημένη σχέση μεταξύ τους (Johnson & Robinson, 2010, σ. 225).

Η Ρωσία, μαζί με τη Σαουδική Αραβία, κατέχει την πρωτιά της μεγαλύτερης χώρας παραγωγού πετρελαίου. Παράλληλα, κατέχει τη δεύτερη θέση του μεγαλύτερου εξαγωγέα πετρελαίου, βάση της παγκόσμιας κλίμακας. Πιο συγκεκριμένα, η Ε.Ε. εισάγει το 34% των

αναγκών της σε πετρέλαιο. Ωστόσο, είναι γνωστό πως τα επόμενα χρόνια η ρωσική παραγωγή πετρελαίου θα μειωθεί σημαντικά εξαιτίας της εξάντλησης των πετρελαϊκών πόρων (EU – Russia Cooperation until 2050, 2013).

Τέλος, στον τομέα κάλυψης των ενεργειακών αναγκών του φυσικού αερίου, υπάρχει πολύ στενή σχέση μεταξύ Ε.Ε. και Ρωσίας. Αυτό καταδεικνύεται από το γεγονός ότι το 70% των ενεργειακών αναγκών της Ε.Ε., σε φυσικό αέριο, καλύπτεται από τη Ρωσία. Αντίστροφα, η Ρωσία εξάγει προς την Ε.Ε. την πλειονότητα του φυσικού αερίου που παράγει. Οι προβλέψεις δείχνουν ότι τουλάχιστον μέχρι το 2035 οι ανάγκες της Ε.Ε. για φυσικό αέριο θα αυξάνονται διαρκώς. Η Ρωσία ως κύριος γεωπολιτικός εταίρος συνιστά τη μόνη χώρα που είναι σε θέση και μπορεί να καλύψει αυτήν την ανάγκη.

5.4.1. Ενεργειακή Ρωσική Εξάρτηση

Η Ε.Ε. και η Ρωσία είναι στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους, διότι η Ε.Ε. λόγω της έκτασης αλλά και των δραστηριοτήτων της εντός των συνόρων της αποτελεί το μεγαλύτερο καταναλωτή ενέργειας παγκοσμίως. Από την άλλη μεριά, η Ρωσία είναι η μεγαλύτερη χώρα παραγωγής φυσικού αερίου, γεγονός ζωτικής σημασίας για την Ε.Ε. Με βάση τα παραπάνω, είναι φανερό πως τα δύο μέρη συνδέονται με μία σχέση εξάρτησης. Στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται η εισαγωγή ενέργειας προς την Ε.Ε. (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2022).

Πίνακας 2. Εισαγωγή ενέργειας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση (Πηγή: Eurostat).

	Solid fuels										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Russia	18.0	23.7	24.9	24.7	26.1	30.0	26.9	26.2	25.7	29.0	29.0
Colombia	12.0	11.7	11.3	12.7	12.3	17.4	19.9	23.5	24.2	22.0	21.2
United States	7.2	7.6	7.8	9.1	14.0	13.5	16.8	17.8	22.9	21.8	20.5
South Africa	25.2	25.0	23.1	20.1	16.5	15.8	9.6	7.7	6.3	6.7	9.9
Australia	14.5	13.1	12.0	13.0	11.7	7.5	10.5	8.7	7.2	7.4	6.2
Indonesia	6.6	7.2	9.3	7.8	7.3	7.0	5.5	5.0	4.5	3.1	3.4
Canada	2.4	3.2	2.8	3.0	2.6	1.4	2.0	2.2	1.6	1.8	2.5
Ukraine	2.3	2.2	1.6	1.8	2.3	1.7	1.9	2.3	1.6	1.5	1.5
Norway	0.6	0.5	0.3	0.5	0.6	0.8	0.8	0.6	0.3	0.6	0.7
Others	11.3	5.9	7.0	7.3	6.7	5.0	6.1	6.1	5.8	6.1	5.1
	Crude oil										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Russia	32.5	32.9	33.8	33.7	31.5	33.6	34.7	34.8	33.7	33.7	30.4
Norway	18.7	16.8	15.4	15.0	15.0	15.1	13.7	12.5	11.2	11.8	13.1
Nigeria	2.6	3.2	3.6	2.7	4.0	4.5	4.1	6.1	8.2	8.1	9.1
Saudi Arabia	11.3	10.5	9.0	7.2	6.8	5.7	5.9	8.0	8.8	8.7	8.9
Kazakhstan	3.3	4.4	4.6	4.6	4.8	5.3	5.5	5.7	5.1	5.7	6.4
Iraq	2.2	2.1	2.9	3.4	3.3	3.8	3.2	3.6	4.1	3.6	4.6
Azerbaijan	0.9	1.3	2.2	3.0	3.2	4.0	4.4	4.9	3.9	4.8	4.4
Algeria	3.3	3.5	2.5	1.9	2.5	1.6	1.2	2.6	2.9	3.9	4.2
Angola	0.6	1.2	0.7	2.0	2.6	2.7	1.6	2.1	2.0	2.9	3.3
Others	24.5	24.0	25.2	26.6	26.0	23.8	25.6	19.8	20.1	16.7	15.5
	Natural gas										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Russia	43.6	40.7	39.3	38.7	37.6	33.1	32.1	34.9	34.9	41.2	37.5
Norway	24.3	23.8	25.9	28.1	28.4	29.4	27.5	27.3	31.2	30.0	31.6
Algeria	17.9	17.6	16.3	15.3	14.7	14.3	14.0	13.2	13.6	12.8	12.3
Qatar	1.4	1.5	1.8	2.2	2.3	5.5	9.7	11.8	8.5	6.6	6.9
Libya	0.4	1.6	2.5	3.0	2.9	2.9	2.7	0.7	1.9	1.7	2.1
Nigeria	3.6	3.4	4.3	4.6	4.0	2.4	4.1	4.4	3.6	1.9	1.5
Trinidad and Tobago	0.0	0.2	1.2	0.8	1.7	2.3	1.5	1.1	0.9	0.7	0.9
Peru	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8	0.5	0.4
Turkey	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Others	8.7	11.0	8.8	7.3	8.2	9.9	8.2	6.3	4.5	4.5	6.5

Source: Eurostat (online data codes: nrg_122a, nrg_123a and nrg_124a)

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, παρατηρείται ότι οι εισαγωγές από την Ρωσία βρίσκονται στην πρώτη θέση. Η στάση της Ε.Ε. έναντι της εξάρτησης αυτής αντιμετωπίζεται με καχυποψία από τα ευρωπαϊκά κράτη, ενώ η ρωσική πλευρά προσπαθεί για τη διατήρηση του μονοπωλίου. Η Ρωσία, έχοντας ως βασικότερο αγοραστή την Ε.Ε., στοχεύει όσο το δυνατόν περισσότερο στη διατήρηση της ενεργειακής της παρουσίας στην περιοχή. Έτσι, η Ρωσία προσπαθεί, συνεχώς, να κατευθύνει τις εξελίξεις προς το συμφέρον της, γεγονός που καταφέρνει χάρη στην ενεργειακή της αφθονία που κάλλιστα χρησιμοποιεί ως πολιτικό μέσο.

5.4.2. Μηχανισμοί Εξάλειψης της Ρωσικής Ενεργειακής Εξάρτησης

Οι ενεργειακές κρίσεις του παρελθόντος, όπως και του σήμερα, αναδεικνύουν την ανάγκη για άσκηση μίας πολιτικής απεξάρτησης με καλύτερες αποδόσεις. Τα θέματα ενεργειακής ασφάλειας δεν αντιμετωπίζονται σε εθνικό επίπεδο, με την ενωσιακή δράση να χρήζει επιτακτικής ανάγκης. Η ενεργειακή ασφάλεια της Ε.Ε. είναι στενά συνδεδεμένη με την ανάγκη ελάττωσης της χρήσης εισαγόμενων ορυκτών καυσίμων, επακόλουθο της ενεργειακής απεξάρτησης από τη Ρωσία, το βασικότερο ενεργειακό προμηθευτή της Ευρώπης (European Commission, 2013).

Η μεγαλύτερη και σημαντικότερη πρόκληση της ενεργειακής πολιτικής της Ε.Ε. εστιάζεται στην καταπολέμηση της εξάρτησής της από την εισαγωγή ενέργειας από τρίτες χώρες, και στην προκειμένη περίπτωση από τη Ρωσία. Ωστόσο, το έργο αυτό παρουσιάζει τρομερές δυσκολίες προς την υλοποίησή του, μίας και οι ανάγκες για ενέργεια αυξάνονται συνεχώς. Έως το 2035, η ενεργειακή εξάρτηση υπολογίζεται ότι θα ξεπεράσει το 80% για το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο (European Commission, 2013).

Σημαντικό προβληματισμό αποτελεί και η ύπαρξη της Ρωσίας ως του μεγαλύτερου προμηθευτή, κυρίως, στον τομέα των υδρογονανθράκων. Η θέση της αυτή, μειώνει τη δυνατότητα άσκησης πιέσεων και διαπραγματεύσεων έναντι της Ρωσίας, μίας και η μονοπωλιακή θέση της παραχωρεί δικαιώματα όχι μόνο σε οικονομικό επίπεδο αλλά και σε θέματα επιβολής της πολιτικής της ισχύος (European Commission, 2013).

Οι βασικές προτεραιότητες της Ε.Ε. περιλαμβάνουν α) την ασφάλεια του εφοδιασμού, σε περιπτώσεις όπου μπορεί να υπάρξει κάποια διαταραχή για την προσπάθεια αντιμετώπισης της ενεργειακής της εξάρτησης και β) τη μείωση της ενεργειακής εξάρτησής της από τη Ρωσία. Οι δύο αυτοί παράμετροι είναι στενά συνδεδεμένοι μεταξύ τους, καθώς ο ενεργειακός

εφοδιασμός της Ε.Ε. έχει διαταραχθεί στο παρελθόν εξαιτίας της Ρωσίας. Δεδομένου αυτού, η Ε.Ε. κινείται προς την ενίσχυση των μηχανισμών έκτακτης ανάγκης και αλληλοβοήθειας, τη μείωση της ενεργειακής εξάρτησής της, μέσω της αύξησης της παραγωγής ενέργειας εντός της Ε.Ε., αλλά και προς τη διαφοροποίηση των προμηθευτών της (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2022).

Σύμφωνα με το μηχανισμό έκτακτης ανάγκης και αλληλοβοήθειας, τα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένα για την αποφυγή προβλημάτων που σχετίζονται με την τροφοδοσία και τη διατήρηση των αποθεμάτων αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου. Αναφορικά με το πετρέλαιο θα πρέπει τα αποθέματα να αντιπροσωπεύουν περίπου 120 ημέρες κατανάλωσης, ποσότητα που υπερβαίνει μακράν την ελάχιστη απαίτηση των 90 ημερών εφοδιασμού (Οδηγία 2009/119/ΕΚ). Σχετικά με το φυσικό αέριο, η Ε.Ε. έχει θεσπίσει ειδικούς κανόνες για τη διασφάλιση της παροχής αερίου, στοχεύοντας στην αποφυγή των διαταραχών εφοδιασμού με αέριο αντίστοιχων με αυτών του παρελθόντος (Ουκρανία-Ρωσία). Έτσι, οι επενδύσεις σε εφεδρικές υποδομές είναι, πλέον, υποχρεωτικές, με τα κράτη μέλη να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στην αιχμή ζήτησης. Επιπρόσθετα, στους ίδιους μηχανισμούς αναφέρεται και η προστασία των υποδομών ζωτικής σημασίας, όπου συμπεριλαμβάνονται και οι ενεργειακές υποδομές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια, 2014).

Ζωτικής σημασίας θεωρείται η μείωση της ενεργειακής εξάρτησης με την αύξηση της παραγωγής ενέργειας εντός της ΕΕ και τη διαφοροποίηση των προμηθευτών. Στο συγκεκριμένο στόχο γίνονται αντιληπτές κύριες κατευθύνσεις. Στην πρώτη κατεύθυνση που αφορά την παραγωγή στην Ε.Ε., συμπεριλαμβάνεται το πλαίσιο ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ), η βιώσιμη παραγωγή ορυκτών καυσίμων και η ασφαλή πυρηνική ενέργεια. Σχετικά με τις ΑΠΕ, στόχος της Ε.Ε. είναι η αύξηση της συνολικής παραγωγής τους.

Έτσι, προβλέπεται εντός του 2050, ότι η παραγωγή της ενέργειας από τις ΑΠΕ θα ανέλθει σε 55%. Στη δεύτερη κατεύθυνση, γίνεται αναφορά στη διαφοροποίηση των προμηθευτριών χωρών και των διαδρομών. Συγκεκριμένα, η Ε.Ε., έχοντας μεγάλη εξάρτηση από τη Ρωσία, καλείται να αναζητήσει νέους προμηθευτές, όπως έκανε με το Αζερμπαϊτζάν και τη δημιουργία του “Νότιου διαδρόμου” (South Corridor). Αντίστοιχα, μπορεί να υπάρξει και κατεύθυνση προς τη Βόρεια Αφρική αλλά και την Ανατολική Μεσόγειο, οι οποίες βρίσκονται στο υπογάστριο της, με την ύπαρξη πολλών προοπτικών (European Commission, Horizon, 2020).

Τέλος, ύψιστη θέση κατέχουν και οι προμήθειες υγροποιημένου φυσικού αερίου (ΥΦΑ) από τη Βόρεια Αμερική, την Αυστραλία, το Κατάρ και την Ανατολική Αφρική. Ο ρόλος του ΥΦΑ κρίνεται σημαντικός όσον αφορά τη ρωσική απεξάρτηση, εξασφαλίζοντας ως προϊόν την ευελιξία λόγω της εύκολης μεταφοράς του από σημείο σε σημείο. Επομένως, η Ευρωπαϊκή πολιτική βασίζεται στην κατασκευή υποδομών, οι οποίες σε συνδυασμό με τις, ήδη, υπάρχουσες, στοχεύουν στην αποθήκευση του ΥΦΑ, την επίτευξη της ασφάλειας του εφοδιασμού αλλά και στην καλύτερη λειτουργία της αγοράς. Αρκετές Ευρωπαϊκές χώρες επενδύουν σε εγκαταστάσεις υγροποίησης φυσικού αερίου, προκειμένου να εισάγουν και να επιτύχουν, με τον τρόπο αυτό, τη διαφοροποίηση των πηγών τροφοδοσίας τους, και κατ' επέκταση την ενίσχυση της ασφάλειας του εφοδιασμού τους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018).

Κυβερνήσεις της Δυτικής Ευρώπης, όπως η Γερμανία, η Γαλλία και η Ιταλία είναι εισαγωγείς φυσικού αερίου από τη Ρωσία, αλλά όχι απόλυτα εξαρτημένες από αυτήν, με αποτέλεσμα την τάση αύξησης των εισαγωγών τους από αυτήν αλλά και τη δυνατότητα συνεργασίας κάποιων από τις επιχειρήσεις τους με τη Ρωσία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018).

Τέλος, ανάμεσα στη Ρωσία και τη Δυτική Ευρώπη υπάρχουν χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όπως η Πολωνία, η Λιθουανία, η Λετονία, αλλά και η Εσθονία, οι οποίες ως χώρες εισαγωγής και διέλευσης προς την υπόλοιπη Ευρώπη, ενδιαφέρονται για τη μείωση της εξάρτησής τους από το ρωσικό φυσικό αέριο, στρέφοντας την προσοχή τους προς την Κασπία και το ΥΦΑ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018).

Κεφάλαιο 6

Συμπεράσματα

Σε αρχικό στάδιο, μέσα από τη διπλωματική εργασία, επιδιώχθηκε ο καθορισμός της έννοιας της “Παγκοσμιοποίησης” και η ανάλυση των μορφών αλλά και των διαστάσεων που τη διέπουν. Η κατανόηση της Παγκοσμιοποίησης ως φαινομένου ήταν αναγκαία για την προσπάθεια εξέτασης των διαδικασιών της στη Ρωσία. Έτσι, γίνεται αντιληπτό πως πρόκειται για ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο επηρεάζει πολλά φάσματα της καθημερινής ζωής. Ο συσχετισμός της Παγκοσμιοποίησης, μόνο με την οικονομική διάστασή της, αποτελεί ένα λανθασμένο συλλογισμό, καθώς οι διαστάσεις του φαινομένου είναι πολλαπλές αλλά και ποικιλόμορφες, ενώ μελλοντικά, με την τεχνολογική εξέλιξη, δεν αποκλείεται η εμφάνιση περισσότερων μορφών της.

Σε δεύτερο στάδιο, γίνεται η παρουσίαση των δεικτών της Παγκοσμιοποίησης, μέσα από τους οποίους είναι δυνατή η “μέτρηση” και η αξιολόγηση του κατά πόσο ένα κράτος μπορεί να θεωρηθεί παγκοσμιοποιημένο. Πιο αναλυτικά, υπάρχει ένα ευρύ φάσμα δεικτών, με τους δείκτες που μελετούν τις πολλαπλές διαστάσεις της Παγκοσμιοποίησης να θεωρούνται πιο έγκυροι σε σχέση με τους μονοδιάστατους δείκτες. Φυσικά, ακόμα, και σε αυτή την περίπτωση, τα αποτελέσματα δεν μπορούν να είναι εντελώς ακριβή εξαιτίας των τεράστιων διαστάσεων του φαινομένου, καθώς και της έλλειψης τόσων πολλών δεδομένων, με αποτέλεσμα οι μελέτες να χαρακτηρίζονται ως ελλιπείς. Παρόλα αυτά, η χρήση των δεικτών της Παγκοσμιοποίησης αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο, το οποίο, με την πάροδο του χρόνου, διαθέτει τα δεδομένα για εξέλιξη και βελτίωση.

Πράγματι, πρόκειται για ένα σύνθετο φαινόμενο που αποτελείται τόσο από θετικές όσο και από αρνητικές επιπτώσεις. Οι πολέμοι της Παγκοσμιοποίησης αντιλαμβάνονται το φαινόμενο, ως ένα μέσο προώθησης των συμφερόντων των εταιριών, με σκοπό το κέρδος. Υποστηρίζουν πως οι μεγάλες πολυεθνικές εταιρίες χάρη στη δύναμη που διαθέτουν, προς όφελος τους, έχουν την ικανότητα να κατευθύνουν την πολιτική των κρατών, χωρίς να υπολογίζουν τις ανθρώπινες ανάγκες και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Επιπρόσθετα, θεωρούν

πως η εξέλιξη της Παγκοσμιοποίησης δεν κατάφερε να επιφέρει ισάξια σε όλα τα κράτη την ανάπτυξη, με κάποια από αυτά να μην καταφέρνουν να ορθοποδήσουν στις διαδικασίες της Παγκοσμιοποίησης. Παράλληλα, η εμφάνιση νέων θεσμών άσκησης εξουσίας (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση, NATO) συμβάλλει στη διαφοροποίηση της παραδοσιακής κρατικής εξουσίας, ενθαρρύνοντας τη συλλογική δράση σε πολλούς κρατικούς τομείς. Το γεγονός αυτό μπορεί να επιφέρει τη δημιουργία κρίσεων και την εμφάνιση εθνικιστικών κινημάτων, τα οποία θα επικαλούνται την ανικανότητα των κρατών για την προώθηση των εθνικών τους συμφερόντων στο διεθνές σύστημα.

Επιπλέον, με την ανάλυση των θετικών επιδράσεων της Παγκοσμιοποίησης γίνονται αντιληπτές και οι αρνητικές επιπτώσεις που υποκρύπτει το φαινόμενο αυτό. Για παράδειγμα, το ανοιχτό εμπόριο δίνει τη δυνατότητα και στη διακίνηση παράνομων αγαθών, όπως όπλα, ναρκωτικά, μέχρι και την εμπορία ανθρώπων. Η τεχνολογική ανάπτυξη που παρέχεται από τη γρήγορη ενημέρωση και την εύκολη πρόσβαση στο διαδίκτυο διευκολύνει την προώθηση ψευδών ειδήσεων, οι οποίες, με τη σειρά τους, είναι δυνατό να επιφέρουν σύγχυση και διχόνοια στον πληθυσμό. Ταυτόχρονα, οι εγκληματικές δραστηριότητες έχουν εξελιχθεί, παράλληλα, με την τεχνολογική ανάπτυξη, ενώ οι απάτες, μέσω του διαδικτύου πληθαίνουν (παραβίαση προσωπικών δεδομένων, κλοπές τραπεζικών λογαριασμών, διακίνηση παιδικής πορνογραφίας κ.α.).

Ακόμα, οι ανισότητες που δημιουργούνται στα κράτη εξαιτίας της Παγκοσμιοποίησης οδηγούν σε τεράστια κύματα μετανάστευσης. Από τη μία πλευρά, η μετανάστευση μπορεί να προβληθεί ως ένα θετικό αποτέλεσμα του φαινομένου, καθώς δίνει ευκαιρίες στους ανθρώπους για την αναζήτηση καλύτερων προοπτικών διαβίωσή τους. Παράλληλα, όμως, μπορεί να τους φέρει αντιμέτωπους με αισθήματα μίσους και ρατσισμού, στην περίπτωση που δε γίνει ομαλή η ενσωμάτωσή τους στο νέο περιβάλλον. Συγχρόνως, η εύκολη μετακίνηση προσώπων συμβαδίζει και με την εύκολη μετακίνηση τρομοκρατών, οι οποίοι έχουν ως στόχο την οργάνωση τρομοκρατικών δράσεων εις βάρος του άμαχου πληθυσμού. Σημαντική διάσταση της Παγκοσμιοποίησης είναι και η οικολογική επιβάρυνση του πλανήτη. Φαινόμενα, όπως η τρύπα του Οζοντος, το φαινόμενο του θερμοκηπίου και η ατμοσφαιρική ρύπανση συνιστούν αποτελέσματα της βιομηχανικής και τεχνολογικής εξέλιξης.

Είναι φανερό πως η κατάσταση είναι μη αναστρέψιμη και τα κράτη θεωρούν πως η Παγκοσμιοποίηση είναι η νέα πραγματικότητα, μέσω της οποίας ανοίγουν νέες ευκαιρίες για ευημερία. Δεν ήταν δυνατό να προβλεφθούν όλες οι αρνητικές επιπτώσεις που θα μπορούσε

να επιφέρει το φαινόμενο αυτό. Ωστόσο, χάρη στις αλληλοσυνδέσεις μεταξύ των κρατών, κάθε αποτέλεσμα, είτε θετικό είτε αρνητικό μπορεί να επηρεάσει κάθε κράτος, ανεξαρτήτως του μεγέθους, της απόστασης και της δύναμης που διαθέτει. Αυτή η αλληλεξάρτηση αποτελεί το όπλο του διεθνούς συστήματος για την αντιμετώπιση της οικολογικής επιβάρυνσης, της κοινωνικής εξάρθρωσης, της πολιτικής βίας, του πολέμου, του εγκλήματος, του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, αλλά και οποιωνδήποτε άλλων δυσκολιών προκαλεί η ανεξέλεγκτη Παγκοσμιοποίηση.

Με βασικό σημείο μελέτης την περίπτωση της Ρωσίας, εντός των διαδικασιών της Παγκοσμιοποίησης, γίνεται αντιληπτό πως πρόκειται για μία ιδιόμορφη περίπτωση, η οποία, σίγουρα, έχει αρκετό περιεχόμενο για εκτενή μελλοντική μελέτη. Από το 2007 κι έπειτα, η Ρωσία υιοθετεί την άποψη περί πολυπλοκότητας του διεθνούς συστήματος, ακολουθώντας μία πολυδιάστατη πολιτική στρατηγική. Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, υπήρχε ο διχασμός για το ποια θα είναι η πολιτική και η οικονομική κατεύθυνση της χώρας. Η γεωγραφική της θέση ευνοούσε τις αλληλεπιδράσεις της με την Ευρώπη και με την Ασία.

Τελικά, η Ρωσική Ομοσπονδία, υπό τον Γιέλτσιν, κατάφερε να ενσωματώσει τις αρχές της ελεύθερης αγοράς, πραγματοποιώντας προσπάθειες για τη διατήρηση του ρωσικού κράτους ως “σημαντικού παίκτη” της παγκόσμιας οικονομίας. Σε, εντελώς, αντίθετη σφαίρα κινήθηκε ο Πρόεδρος Πούτιν κατά τη διάρκεια της δεύτερης θητείας του. Αφού η Ρωσία εντάχθηκε στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, το Κρεμλίνο απέρριψε το Δυτικό και τον αμερικανοκεντρικό καπιταλισμό/φιλελευθερισμό. Αντιστέκεται στις ιδεολογικές αρχές του και ακολουθεί μια πολιτική προώθησης των ρωσικών συμφερόντων. Το Κρεμλίνο αμύνεται στις αρχές της ελεύθερης αγοράς και ιδιωτικοποίησης προωθώντας τις ρωσικές επενδύσεις στο εξωτερικό. Ο σημαντικότερος στόχος για τη Ρωσία είναι η κυριαρχία του κράτους στις οικονομικές δραστηριότητες, γεγονός που περιορίζει σημαντικά τις ξένες επενδύσεις.

Η κρατική κυριαρχία έχει προεξέχοντα ρόλο, πράγμα που δεν αποτρέπει τη Ρωσία στην καταπάτηση, μέχρι και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προκειμένου να συγκεντρωθεί η εξουσία στις κρατικές αρχές. Χαρακτηριστικές είναι οι τακτικές που χρησιμοποιεί στα υπόλοιπα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ, όπως και ο νόμος για την απαγόρευση δραστηριοποίησης των ΜΚΟ. Η κοινωνία της Ρωσίας χαρακτηρίζεται από ελλείψεις βασικών δικαιωμάτων, ενώ περιορίζεται όσον αφορά την απόκτηση πλούτου. Οι μέρες της ΕΣΣΔ αποτελούν ένα μακρινό παρελθόν, το οποίο, όμως, ο λαός της Ρωσίας νοσταλγεί.

Μέχρι σήμερα, η Ρωσία έχει διατηρήσει μία πιο επιφυλακτική στάση απέναντι στη διαδικασία της Παγκοσμιοποίησης, αντιμετωπίζοντάς την ως ένα προϊόν προώθησης των δυτικών συμφερόντων, με στόχο την υποβάθμιση της ισχύς της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Το ρωσικό κράτος, όπως και άλλοι δρώντες του διεθνούς συστήματος, επιδιώκει την προώθηση των εθνικών συμφερόντων, υπό τους ευνοϊκότερους όρους, και την προάσπιση της ασφάλειας και της σταθερότητάς του. Πράγματι, η προνομιακή θέση που κατέχει η Ρωσία στον ενεργειακό τομέα, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική έκταση (17.075.400 τ.χλμ) και θέση της, επιτρέπει τη διεκδίκηση περισσότερης επιρροής σε παγκόσμια κλίμακα. Επίσης, χρησιμοποιεί την ενέργεια ως μέσο χάραξης εξωτερικής πολιτικής, με βάση τα συμφέροντά της, με μία διαδικασία που θυμίζει, περισσότερο, εκβιασμό παρά διαπραγμάτευση. Η ανάπτυξη σε κλάδους πέρα της ενέργειας σημειώνουν σημαντική καθυστέρηση, καθώς η οικονομία της χώρας βασίζεται πρωτίστως στις ενεργειακές εξαγωγές με κύριο αγοραστή την Ευρώπη.

Επομένως, γίνεται κατανοητό ως η ενεργεία αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο για την οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και για τα κράτη μέλη. Το θέμα της ενέργειας χαρακτηρίζεται ως μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει η Ευρώπη έως και σήμερα. Βρισκόμενοι με την αντιμετώπιση μίας τέτοιας ενεργειακής κρίσης στο παρελθόν, ένα τέτοιο σενάριο για την Ευρώπη θα ήταν εφιαλτικό. Ως εκ τούτου, η ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική στρέφεται προς την ασφάλεια του εφοδιασμού της και τη μείωση της χρήσης των υδρογονανθράκων με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος.

Παρόλα αυτά, οι ενεργειακές ανάγκες της Ευρώπης δεν επιτρέπουν την πλήρη ανεξάρτηση από τη χρήση υδρογονανθράκων, με αποτέλεσμα την ενίσχυση των εμπορικών συναναστροφών με τη Ρωσία. Όπως φαίνεται, η ασφάλεια του εφοδιασμού της Ε.Ε. είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ενεργειακή ανεξάρτηση από τη Ρωσία. Με ένα σωρό πρωτοβουλίες και στόχους, η Ευρώπη σχεδιάζει, με αργούς ρυθμούς, τον περιορισμό της χρήσης των υδρογονανθράκων και την επένδυση προς τεχνολογίες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Ωστόσο, οι ανάγκες για κατανάλωση ενέργειας αυξάνονται όλο και περισσότερο, ανά τέτοια διαστήματα που ένα τέτοιο σενάριο φαντάζει ακατόρθωτο.

Καθοριστικής σημασίας χαρακτηρίζεται η στρατηγική που ακολουθεί η Ρωσία για την ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης. Κύριοι προμηθευτές της Ρωσικής Ενέργειας είναι η Ευρώπη, η οποία είναι χωρισμένη στα κράτη μέλη της Ε.Ε. – “παλιά” Ευρώπη – και τα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ – “νέα” Ευρώπη. Για τα κράτη της “νέας” Ευρώπης, η ενέργεια χρησιμοποιείται ως μέσο παρεμπόδισής τους στη δημιουργία οικονομικό-πολιτικών σχέσεων,

είτε με το NATO είτε με την Ε.Ε. (οποιοσδήποτε σχηματισμός που θα έβλαπτε τα ρωσικά συμφέροντα-σύμφωνα με τη Ρωσία). Σε αντίθεση, με τα κράτη της “παλιάς” Ευρώπης, με κυριότερο στόχο της Ρωσίας τη διατήρηση εμπορικών σχέσεων αλλά και την αύξηση της εξάρτησης όσο το δυνατόν περισσότερο. Η πολιτική της Ρωσίας, στον τομέα της ενέργειας, στρέφεται γύρω από τον πλήρη έλεγχο του εξαγωγικού εμπορίου. Για την επίτευξη της υλοποίησης του στόχου αυτού, η Ρωσία οδεύει προς την υλοποίηση έργων και πολιτικών που παρακάμπτουν τις χώρες διαμετακομίσεις. Παράλληλα, για την αύξηση της ενεργειακής εξάρτησης της Ε.Ε., συνάπτει συμφωνίες με άλλα κράτη, τα οποία διαθέτουν ενεργειακά αποθέματα, περιορίζοντας, έτσι, τις επιλογές εξαγωγής από άλλους προμηθευτές.

Στις μέρες μας, η ενεργειακή κατάσταση της Ευρώπης βρίσκεται “κάτω από το μικροσκόπιο”. Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, στις 24 Φεβρουάριου του 2022, ανατάραξε ολόκληρο τον πλανήτη και το διεθνές σύστημα. Στο στόχαστρο βρέθηκε, για ακόμη μία φορά, η ενέργεια. Η πίεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη λήξη του πολέμου οδήγησε τη Ρωσία στη χρήση του όπλου της ενέργειας εναντίον της Ευρώπης, με τις τιμές του ρωσικού πετρελαίου και του φυσικού αερίου να εκτινάσσονται στα ύψη, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Εξαιτίας των υψηλών αυτών τιμών που υποχρέωσε την Ευρώπη να πληρώσει και θα συνεχίσει να πληρώνει, Ρωσία καταφέρνει, σήμερα, να χρηματοδοτεί και να ενισχύει τις στρατιωτικές τις δυνάμεις που μάχονται στην Ουκρανία.

Η Ευρώπη, για ακόμη μια φορά, βρίσκεται αντιμέτωπη με το ενδεχόμενο μίας ενεργειακής κρίσης, μόνο που αυτή τη φορά, οι επιπτώσεις δεν έχουν σαφή εικόνα. Έτσι, χρίζει επιτακτικής ανάγκης, τώρα, περισσότερο από ποτέ, η υλοποίηση έργων προς την ενεργειακή απεξάρτηση από τη Ρωσία. Ωστόσο, η κατάσταση αυτή απαιτεί αλληλεγγύη και θέσπιση κοινών κανόνων με σκοπό την ανάπτυξη και την υλοποίηση της ενεργειακής πολιτικής. Αυτό σημαίνει ότι είναι απαραίτητο να γίνουν επενδύσεις για την απόκτηση κατάλληλων ενεργειακών υποδομών στην Ευρώπη.

Τέλος, το κομμάτι του ενεργειακού εφοδιασμού της Ευρώπης, όπως και η πολιτική που ασκεί η Ρωσία, είναι ένα φλέγον ζήτημα που θα απασχολήσει, αρκετά, ολόκληρο τον πλανήτη, τα επόμενα χρόνια. Από την επιστημονική κοινότητα των διεθνών σχέσεων, η Ρωσική εξωτερική πολιτική βρίσκεται στα υψηλότερα ενδιαφέροντα. Στο μέλλον, θα δείξει, αν τελικά, η Ευρώπη θα μπορέσει να ανταποκριθεί στις ανάγκες του λαού της, αλλά αν θα καταφέρει να υλοποιήσει όλες τις απαραίτητες επενδύσεις που χρειάζονται στον ενεργειακό τομέα, καταφέροντας την ανεξαρτητοποίησή της από του υδρογονάνθρακες.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Akoh, A. D. (2010) *What is Globalization to Post-Colonialism? An Apologia for African Literature*. *Journal for Global Initiatives*, 3(2) p. 163-175.

Albrow, M. & King, E. (1990) *Globalization, Knowledge and Society: Readings from International Sociology*. London, Sage.

Anon. (2009) *Undue Diligence: How banks Do Business with Corrupt Regimes*. London, Global Witness.

Bahgat, G. (2004) Russia's oil potential: prospects and implications. *OPEC Review*, 28, p. 133-147.

Bauman, Z. (1993) *Postmodern Ethics*. Oxford, Blackwell.

Bordo, M. & Eichengreen, B. (1993) *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*, National Bureau of Economic Research Project Report. Chicago, University of Chicago Press.

Boussena, S. & Locatelli, C. (2008) The Bases of a New Organization of the Russian Oil Sector: Between Private and State ownership. *The Journal of Energy and Development*, 33(2), p. 181–199.

Carnoy, M. (2005) *Education and Open Society: A Critical Look at New Perspectives and Demands*. OSI Education Conference, Stanford University, School of Education. Available at: https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/7fab0f35-4f84-4ed782d6ee2346b7c142/carnoy_english.pdf.

Caselli M. & Gemelli, L. (2008) Measuring...What? Notes on Some Globalization Indices, *Globalizations*, 5(3), p. 383-404.

Castells, M. (1996) *The rise of the Network Society*. Malden, Mass, Blackwell Publishers.

Chufrin, G. (2004) The Energy Dimension in Russian Global Strategy: Russia's Caspian Energy Policy and its Impact on the US-Russian Relationship, *Russian Academy of Science*, Moscow, p. 1–25.

- Clark, W. C (2000) Environmental Globalization. In: Nye, J. S & Donahue, D. J. (eds) *Governance in a Globalizing World*. Washington, Brookings Institution Press, p. 86-108.
- Crouch, C. (2012) Democracy and Capitalism in the Wake of The Financial Crisis. In: Amenta, E. Nash, K. & Scott, A. (eds) *The Wiley – Blackwell Companion to Political Sociology*. Oxford, Wiley and Black Well Publishing, 478- 490.
- Cusmano, L. et al. (2010) Globalization of Production and innovation: how outsourcing is reshaping an advanced manufacturing area. *Regional Studies Taylor and Francis (Routledge)*, 44(03), p. 235-252.
- Czaika, M. (2014) The Globalization of Migration: Has the World Become More Migratory? *International Migration Review*, 48(2), p. 283-323.
- Dreher, A. et al., (2008) *Measuring globalisation: Gauging its consequences*. Verlag, Springer.
- Dreher, A. (2006) Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization. *Applied Economics*, 38(10), p. 1091-1110.
- Entin, M. & Voynikov, V. (2008) *Institutional and legal development of EAEU and EU in comparative perspective*. Russian Law Journal p. 155-168.
- Erixon, F. (2018) The Economic Benefits of Globalization for Business and Consumers. *European Centre For International Political Economy*. Brussels.
- Figini, P. & Santarelli, E. (2006) Openness, Economic Reforms, and Poverty. *The Journal of Developing Areas*, 39, p. 129-151.
- Frankel, J. (2000). Globalization of the Economy, Working Paper 7858. Retrieved from <http://www.nber.org/papers/w7858.pdf>.
- Fredholm, M. (2005) *The Russian Energy Strategy & Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence?* Conflict Studies Research Center Russian Series, UK.
- Friedman, L. T. (1999) *The Lexus and The Olive Tree*. New York, Farrar, Straus & Giroux.
- Friedman, T. (2005) *It's a Flat World After All*. New York Times.
- Ganaie, M. (2018) Globalization and Human Rights. *The Journal of Infection in Developing Countries*. Vikram University. Available at <file:///C:/Users/maria/Downloads/globalizationhuman.pdf>.

- Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-Identity*. Cambridge, Polity Press.
- Gilpin, R. (2001) *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- Gorst, I. (2007) *LUKOIL: Russia's Largest Oil Company*. Houston, Texas, James Baker III Institute for Public Policy, Rice University.
- Guanah, S. J. (2018) Fake News” as a Contemporary Issue in Global Communication Concern. In book: *Evolving Thoughts on international communication, diplomacy and the Social media*. 1st Edition. Rhyce Kerex Publishers, Enugu, Nigeria, p. 23-37.
- Hamdi, M. F. (2013) The Impact Of Globalization in the Developing Countries. *Developing Country Studies*, 3(11), p. 142-144.
- Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Conditions of Cultural Change*. Oxford, Oxford University Press.
- Hazakis, K. & Proedrou, F. (2012) EU-Russia Energy Diplomacy: The Need for an Active Strategic Partnership. *EU Diplomacy Paper*, College of Europe, no. 04/2012.
- Hess, D. J. (1995) *Science & technology in a multicultural world: The cultural politics of facts & artefacts*. New York, Columbia University Press.
- Hirst, P. & Thompson, G. (1996) *Globalization In Question*. Cambridge, Polity Press.
- Holmstrom, N. & Smith, P. (2000) The Necessity of Gangster Capitalism: Primitive Accumulation in Russia and China. *Monthly Review*, 51(9), p. 1–14.
- Hopkins, A. (2002) *Globalization in World History*. London, Pimlico.
- Horvath R. (2011) Putin's 'Preventive Counter-Revolution': Post-Soviet Authoritarianism and the Spectre of Velvet Revolution, *Europe-Asia Studies*, 63(1), p. 1-25.
- J. A. Scholte (2003) What is globalization? The definitional issue-again. *CSGR Working Paper*, 109(2), p. 6-8.
- Jackson, L. (2016) *Globalization and Education*. Oxford research Encyclopedias.
- Jackson, R. (2007) *Sovereignty: Evolution of An Idea*. Cambridge, Polity Press.

- Keppler, J. H. (2007) *International Relations and Security of Energy Supply: Risks to Continuity and Geopolitical Risks*. Report to the Foreign Affairs Commission of the European Parliament, Brussels.
- Kobrin, J. S. (1997) The Architecture of Globalization: State Sovereignty in a Networked Global Economy. In: Dunning, J. H. (Ed) *Governments, Globalization and International Business*. New York, Oxford University Press, p. 146-172.
- Kolb, M. (2018) *What is Globalization? And how has the Global Economy Shaped the United States?* Washington: Peterson Institute for International Policy. Retrieved from <https://www.piie.com/microsites/globalization/what-is-globalization>.
- Krasner, S. (2001) Rethinking the Sovereign State Mode. In: Cox, M. et al. (eds) *Empires, Systems and States: Great Transformations in International Politics*. Cambridge, Cambridge University Press, p. 17-42.
- Labonte, R. & Torgerson, R. (2005) *Interrogating globalization, health and development: Towards a comprehensive framework for research, policy and political action*. Canada, Routledge. Available at file:///C:/Users/maria/Downloads/Interrogating_globalization_health_and_development.pdf.
- Larsson, R. (2006) *Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier*. Stockholm, Swedish Defense Research Agency.
- Levitt, T. (1983) The Globalization Of Markets. *Harvard Business Review*, p. 92-102.
- Lockwood, B. (2001) How robust is the foreign policy/Kearney index of globalisation? *CSGR working paper*, 79(1).
- Mackay, H. (2004) The Globalization of Culture? In: Held, D. A (eds) *Globalizing world? Culture, economics, politics*. 2nd Edition. London, The Open University, p. 44-81.
- Martens, P. et al. (2008) The Global Village and the social and cultural aspects of globalisation. Bond University. *Working Paper Series*, 17.
- Martens, P. et al. (2010) Globalisation, the global village and the civil society. *Futures*, 42(6), p. 574-582.
- McChesney, R. W. (2003) The New Global Media. In: Held, D. & McGrew, A. (eds) *The Global Transformations reader*. 2nd Edition. Cambridge, Polity Press, p. 260-268.

- Meurs, P. (2013) *The Myths Of Globalization: Thinking the Limits of the World-forming*. Brussels, Vrije University.
- Mikelis, K. (2018) *Eurasian Integration: Ideological and Political Underpinnings*. (eds) Bitzenis, A. & Kontakos, P. Icb: International Conference on International Business p. 92-101.
- Modelski, G (2003) Globalization. In: Held, D. & McGrew, A. (eds). *The Global Transformations reader*. 2nd Edition. Cambridge, Polity Press, p. 55-59.
- Naim, M. (2006) *Illicit: How smugglers Traffickers and Copycats Are Hijacking the Global Economy*. New York, Anchor.
- Natarajan, M. (2010) *International Crime and Justice*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Nicolai N. Petro & Alvin Z. (1997) *Rubinstein, Russian Foreign Policy: From Empire to Nation-State*. New York, Longman.
- Norris, P. (2000) Global Governance and Cosmopolitan Citizens. In: Nye, J. S. & Donahue, D. J. (eds) *Governance in a Globalizing World*. Washington, Brookings Institution Press, p. 155-177.
- Nye, J. Joseph. S. (2003) Globalization and American Power. In: Held, D. & McGrew, A. (Eds) *The Global Transformations Reader*. 2nd Edition. Cambridge, Polity Press, p. 112-115.
- OECD. (1996) *Globalization: What Challenges and Opportunities for Governments?* Paris, France, OECD.
- Perovic, R. (2006) *Russian Business Power: The Role of Russian Business in Foreign and Security Relations*. London, Routledge.
- Peters, M. A. et al. (2018) *Post-truth, Fake News: Viral Modernity and Higher Education*. Singapore, Springer.
- Pfister, U. (2012) Globalization. In: *European History*, <http://www.ieg-ego.eu/en/threads/backgrounds/globalization/ulrich-pfister-globalization>.
- Primakov, Y. M. (2004) Rather the United Nations Than US Unilateralism. *New Perspectives Quarterly*, 21, p. 49-59.

- Proedrou, F. & Frangonikolopoulos, C. (2010) Russia's Re-emergence in the Global System: Globalising or Anti-Globalising Force? *Journal of Contemporary European Studies*, 18(1), p. 79–90.
- Robertson, R. (1992) *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London, Sage Publications.
- Robins, K (1991) Tradition and Translation: national culture in its global context. In: Corner, J. & Harvey, S. (eds) *Enterprise and Heritage: Crosscurrents of National Culture*. London, Routledge, p. 21-44.
- Rosenau, J. N (2003) Governance in a New Global Order. In: Held, D. & McGrew, A. (eds) *The Global Transformations reader*. 2nd Edition. Cambridge, Polity Press, p. 223-233.
- Sabri, A. D. (2006) *Globalization and Stock Market Stability*, Birzeit, University of Palestine.
- Samimi, P. et al. (2011) Globalization Measurement: Notes on Common Globalization Indexes. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, 1(7), p. 1-20.
- Satarov, G. (2005) *Corruption process in Russia: level, structure, trends*. Diagnostics of corruption in Russia: 2001–2005. INDEM Foundation (http://www.indem.ru/en/publicat/2005diag_engV.htm).
- Scholte, A. J. (2000) *Globalization: A Critical Introduction*. New York, St. Martin's Press.
- Shangquan, G. (2000) *Economic Globalization: Trends, Risks and Risk Prevention*. United Nations Department Of Economic and Social Affairs.
- Shapiro, M. (2013) The Globalization of Law. *Indiana Journal Of Global Legal Studies*, 1(37), p. 37-64.
- Slaughter, A. M. (2003). Governing the Global Economy Through Government Networks. In: Held, D. & McGrew, A. (eds) *The Global Transformations Reader*. 2nd Edition. Cambridge, Polity, p. 189- 203.
- Smith, A, D. (1993) *National Identity*. Reno, University of Nevada Press.
- Smith, A. (2000) Employment Restructuring and Household Survival in ‘Postcommunist Transition: Rethinking Economic Practices in Eastern Europe. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 32(10), p. 1759–1780.

- Spring, J. (2008) Research on Globalization and Education. *Review of Educational Research*, 78(2), p. 330-363.
- Spring, J. H. (2015) *Globalization of education: an introduction*. New York, Routledge. Available at file:///C:/Users/maria/Downloads/9781315795843_previewpdf.pdf.
- Staff, I. M. F. et al. (2008) *Globalization: A brief overview*. IMF issues Brief.
- Stebleton, S. et al (2013) *The high impact of education abroad: College students ' engagement in international experiences and the development of intercultural competencies*. The Interdisciplinary Journal of Study Abroad. University of Minnesota, Frontiers. Available at <https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/150028/Stebleton-Soria-CherneyFRONTIERS%202012-13.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Stern, J. (2005) *The future of Russian gas and Gazprom*. Oxford University Press.
- Thirwall, A. P (2003) *Growth and Development with special reference to developing economies*. 7th Edition. Palgrave Macmillan.
- Tsygankov, A. (2008) *Self and Other in International Relations Theory: Learning from Russian Civilizational Debates*. *International Studies Review* p. 762-775.
- Ucbasaran, D. et al. (2007) Issues Surrounding the Internationalization of SMEs: Implications for Policy Makers and Researchers. In: Susman, G. I. (eds) *Small and Medium- Sized Enterprises and the Global Economy*. Edward Elgar, p. 281-296.
- Vanham, P. (2019) A Brief History of Globalization. *Cologny World Economic Forum*, 17.
- Volk, Y. (2006) *Russia's NGO Law: An Attack on Freedom and Civil Society*. Heritage Foundation.
- Vujakovic, P. (2010) How to Measure Globalisation? A New Globalisation Index (NGI). *FIW Working Paper*, 46, FIW - Research Centre International Economics, Vienna.
- Wise, J. M. (2008) *Cultural Globalization: A User's Guide*. Oxford, Blackwell Publishing.
- World Bank (2002) *Globalization, Growth and Poverty: Building an Inclusive World Economy. A World Bank Policy Research Report*. Washington, World Bank and Oxford University Press.

Zajda, J. (2015) Globalisation, Ideology and History School Textbooks: The Russian Federation. In book: *Nation-building and history education in a global culture*, Springer, p. 1–19.

Yelisseyeu, A. (2014) *EEu and Eu: similarities and Differences*. Eurasian Review. Belarus Institute of Strategic Studies

O'Rourke, K. H. & Williamson, J. G. (2000) When Did Globalization Begin? *NBER Working Papers 7632*, National Bureau of Economic Research, Inc.

Сенашенко, В. С. (2013) *ОБРАЗОВАНИЕ И ПРОЦЕССЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ* (Εργασία: Εκπαίδευση και διαδικασία παγκοσμιοποίησης). Μετάφραση Φοιτητή. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovanie-i-protsessy-globalizatsii>.

Ελληνόγλωσση

Brennan, T. (2003) *Η Τρομοκρατία της Παγκοσμιοποίησης*. Χαραλαμπίκος Π. (Επιμέλεια). Αθήνα, Εκδόσεις Ενάλιος.

Calvocoressi, P. (2004) *Διεθνής Πολιτική 1945-2000*. Αθήνα, Εκδόσεις Κωνσταντίνου Τουρίκη.

Carr, H. E. (2000) *Η Εικοσαετής Κρίση: Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*. Στρούκου. Η. (Μετάφραση), Αρβανιτόπουλος, Κ. (Επιμέλεια). Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα.

Cohn, H. T. (2009) *Διεθνής Πολιτική Οικονομία: Θεωρία και Πράξη*. Βασιλείου, Θ. (Επιμέλεια). Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.

Donnelly, J. (2013) Ανθρώπινα Δικαιώματα. Στο: Baylis, J. et al. (Επιμελητές) *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Κοτσουφού, Ε. & Ψευτελή, Ε. (Μετάφραση). 5^η Έκδοση. Αθήνα, Εκδόσεις Επίκεντρο, σ. 682-701.

Gilpin, R. (2003) *Η Πρόκληση του Παγκόσμιου Καπιταλισμού: Η παγκόσμια Οικονομία τον 21^ο αιώνα*. Κατσιλιέρης, Γ. (Επιμέλεια). 3^η Έκδοση. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα.

Heywood A. (2014) *Εισαγωγή στην Πολιτική*. Μεταξάς Γ. (Επιμέλεια). 4^η Έκδοση. Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Επίκεντρο.

- Heywood, A. (2013) *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*. Πρόεδρος, Φ. & Φραγκονικολόπουλος, Χ. (Επιμέλεια-Μετάφραση). Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.
- Heywood, A. (2013) *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*. Πρόεδρος, Φ. & Φραγκονικολόπουλος, Χ. (Επιμέλεια-Μετάφραση). Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.
- Howlett, D. (2013) Διασπορά των Πυρηνικών Όπλων. Στο: Baylis, J. et al. (Επιμελητές) *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Κοτσουφού, Ε. & Ψευτελή, Ε. (Μετάφραση). 5^η Έκδοση. Αθήνα, Εκδόσεις Επίκεντρο, σ. 526-547.
- Johnson, D. & Robinson, P. (2010) *Οι σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης- Ρωσίας στον 21^ο Αιώνα*. Γιασελάκη, Α. (Μετάφραση). Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Obolensky, D. (1991) *Η βυζαντινή Κοινοπολιτεία, Η Ανατολική Ευρώπη* (Α' & Β' τόμος). Τσεβρεμές, Ι. (Μετάφραση). Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας.
- Osterhammel, J. & Petersson, N. (2013) *Ιστορία της Παγκοσμιοποίησης*. Σπανού Θ. (Μετάφραση). Αθήνα, Εκδόσεις Αιώρα.
- Taguieff, A. P. (2002) *Παγκοσμιοποίηση και Δημοκρατία*. Κουρκόπουλος, Ν. (Μετάφραση). Αθήνα, Εκδόσεις Εικοστού Πρώτου Αιώνα.
- Vogler, J. (2013) Περιβαλλοντικά ζητήματα. Στο Στο Baylis, J. et al. (Επιμελητές). *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Κοτσουφού, Ε. & Ψευτελή, Ε. (Μετάφραση). 5^η Έκδοση. Αθήνα, Εκδόσεις Επίκεντρο, σ. 480-500.
- Αλμπάνης, Ε. Β. (2003) *Παγκοσμιοποίηση*. 3^η Έκδοση. Αθήνα, Εκδόσεις Libro.
- Αλμπάνης, Ε. Β. (2005) *Ελλάδα και Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα, Εκδόσεις Libro.
- Αλμπάνης, Ε. Β. (2005) *Ελλάδα και Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα, Εκδόσεις Libro.
- Αλμπάνης, Ε. Β. (2014) *Παγκοσμιοποίηση και Πολυδιάσπαση*. Αθήνα, Εκδόσεις Καλλιγράφος.
- Βεργόπουλος, Κ. (1999) *Παγκοσμιοποίηση: Η Μεγάλη Χίμαιρα*. Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη.
- Βρύζας, Κ. (2005) *Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτισμικές Ταυτότητες*. Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Δελιβάνη, Ν. Μ. (2001) *Συνωμοτική Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Δεμερτζής, Ν. (1996) *Ο Λόγος του Εθνικισμού*. Αθήνα, Εκδόσεις Σακκούλα.

- Ευθυμίουπουλος, Η. & Μοδινός, Μ. (2002) *Παγκοσμιοποίηση και Περιβάλλον*. Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Καλογήρου Γ., & Ιωαννίδης Σ. (2003) Παγκοσμιοποίηση και ο Μεταβαλλόμενος Ρόλος του Κράτους. Στο: Κατσούλης, Α. Η. (Επιμέλεια) *Παγκοσμιοποίηση: Οικονομικές, Πολιτικές Πολιτισμικές Όψεις*. Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρης, σ. 145-163.
- Καραγιάννης, Μ. (2006) *Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική στον Καύκασο. Εσωτερικές και Διεθνείς Παράμετροι, Προκλήσεις και Προοπτικές*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Καρβούνης, Α. (2004) *Εισαγωγή στην οργάνωση και λειτουργία του Κράτους*. Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκης.
- Καστανάς, Η. (1999) Παγκοσμιοποίηση της Δικαιοσύνης και Ανθρώπινα Δικαιώματα. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 2, σ. 235-252.
- Κίσιντζερ, Χ. (1995) *Διπλωματία*. Αθήνα, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη.
- Κοτζιάς, Ν. (2003) *Παγκοσμιοποίηση: Η ιστορική θέση, το μέλλον και η πολιτική σημασία*. Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε.
- Κοτσιώνης, Π. (1999) *Λαοί και πολιτισμοί στην πρώην Σοβιετική Ένωση. Η Ελληνική Παρουσία*. Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθήτω.
- Κουσκουβέλης, Η. (1995) *Διπλωματία και Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κουσκουβέλης, Η. (2007) *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. 5^η Έκδοση. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα.
- Κυρκιλής, Δ. (2014) Είναι η Ρωσία μία οικονομία φυσικών πόρων; Οικονομική μετάβαση, οικονομική ανάπτυξη και ο ρόλος του πετρελαίου. Στο: Καραγιάννης Μ. (Επιμέλεια) *Η Ρωσία Σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Λουξεμπουργκ, Ρ. (1980). *Η Ρωσική Επανάσταση*. Στίνα, Α. (Μετάφραση). Αθήνα, Εκδόσεις Ύψιλον.
- Μακρής, Σ. (2007) *Πολιτικό Σύστημα και Διεθνείς Σχέσεις: Η ελληνική περίπτωση μέσα στη συγκριτική Προοπτική*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μακρής, Σ. (2017) *Πολιτική Επιστήμη: Κοινωνικός Μετασχηματισμός και Θεωρίες της Δημοκρατίας*. 2^η Έκδοση. Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρης.

- Μαλλιγκούδη, Γ. Κ. (2008) *Η Αυτοκρατορική Ρωσία (1613-1917)*. Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Μαλλιγκούδη, Γ. Κ. (2012) *Ιστορία της Σοβιετικής Ένωσης (1917-1991)*. Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Μαλλιγκούδη, Γ. Κ. (2013) *Η Μεσαιωνική Ρωσία*. Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Μανώλη, Π. & Μάρης, Γ. (2015) *Εισαγωγή Στη Διεθνή Πολιτική Οικονομία*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Μελάς, Κ. & Πολλαλής, Γ. (2005) *Παγκοσμιοποίηση & Πολυεθνικές Επιχειρήσεις*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μούσης, Ν. (2011) *Η σημασία της ενέργειας για την Ευρώπη. Στο Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο, οικονομία, πολιτικές*. 13^η Έκδοση. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μούσης, Ν. (2015) *Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο, οικονομία, πολιτικές*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μπιτζένης, Α. Π. (2009) *Παγκοσμιοποίηση, Πολυεθνικές Επενδύσεις & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση στο Νέο Παγκόσμιο Οικονομικό Σύστημα*. Αθήνα, Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε.
- Μποζίνης, Η. (2006) *Εφαρμογές και Επιπτώσεις των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στις Διεθνείς Οικονομικές και Πολιτικές Σχέσεις: Ηλεκτρονική Οικονομική Παγκοσμιοποίηση & Ηλεκτρονική Δημοκρατική Διακυβέρνηση*. Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Ρουμελιώτης, Π. Β. (2002) *Παγκόσμια Διακυβέρνηση ή Ηγεμονική Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη.
- Σακελλαρόπουλος, Θ. (2001) *Υπερεθνικές κοινωνικές πολιτικές την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Η κοινωνική πολιτική Διεθνών Οργανισμών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.
- Σακελλαρόπουλος, Σ. (2004) *Ο μύθος της Παγκοσμιοποίησης και η Πραγματικότητα του Ιμπεριαλισμού*. Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Τσακίρης, Θ. (2011) *Ο Γαλάζιος Χρυσός. Οι Ρωσο-Ουκρανικές Σχέσεις και η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Φυσικού Αερίου*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

Τσαρδανίδης, Χ. (1999) *Διλήμματα και Προτεραιότητες της Ρωσικής Εξωτερικής Πολιτικής στο Πού βαδίζει η Ρωσία; Οικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις της μετάβασης*. Μαρούδας Λ. & Τσαρδανίδης, Χ. (Επιμέλεια). Αθήνα, Εκδόσεις Εξάντας.

Τσουραμάνης, Χ. (2005) *Ψηφιακή Εγκληματικότητα. Η α(να)σφαλής όψη του διαδικτύου*. Αθήνα, Εκδόσεις Βασ. Ν. Κατσαρός.

Φαραντούρης, Ν. (2016) *Η Ενεργειακή Πολιτική της Ε.Ε.: Η Εξέλιξη της αρμοδιότητας της ΕΚ/ΕΕ στον τομέα της ενέργειας*. Στο: Μαραβέγιας Ν. (Επιμέλεια) *Ευρωπαϊκή Ένωση Δημιουργία, εξέλιξη, προοπτικές*. Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.

Χαραλάμπους, Α. & Τσίτση, Θ. (2010) *Οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στον τομέα της υγείας και η ανάπτυξη ενός υπερεθνικού ρυθμιστικού πλαισίου*. Αθήνα: Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής, σ. 105-112.

Χαρόκοπος, Μ. (2014) *Διεθνείς Διαστάσεις των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το φυσικό αέριο και τις αερομεταφορές. Θεσμοί, συμφέροντα και ιδέες*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

Χατζηγιάκης, Σ. (2007) *Ευρώπη και Παγκοσμιοποίηση (Α' ΤΟΜΟΣ): Το Πρόσωπο του σημερινού Κόσμου*. Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη.

Ψαρρού, Ν. (2005) *Εθνική Ταυτότητα στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.

Ηλεκτρονικές Πηγές

A. T. Kearney. (2012) *Cautious Investors Feed a Tentative Recovery*. FDI Investment Confidence Index Available at: <https://www.kearney.com/documents/291362523/291366906/Cautious+Investors+Feed+a+Tentative+Recovery-FDICI+2012.pdf/27f9df08-cebf-056f-8d2f-3254fced6494?t=1500027455000>.

A. T. Kearney. (2013) *Back to Business: Optimism Amid Uncertainty*. FDI Investment Confidence Index. Available at: <https://www.kearney.com/documents/291362523/291366906/Back+to+Business+-+Optimism+Amid+Uncertainty-FDICI+2013.pdf/3d70cd2a-90e1-ae71-64ff-1781472afd94?t=1500027454000>.

A. T. Kearney (2016) *Global Cities 2016: Which global cities performing best today, which have the best long term potential, and what makes a smart city?* Available at: https://seoulsolution.kr/sites/default/files/gettoknowus/ATKearney_Global%20Cities%20Index_2016.pdf

Association of American Physicians and Surgeons. (1990) *Soviets Lead in 'Right to Health*. AAPS News. Available at: <http://www.aapsonline.org/newsletters/oct90.htm>.

Bank Of Russia. (2021) *External Sector Statistics*. Available at: https://www.cbr.ru/eng/statistics/macro_itm/svs/.

Christian Science Monitor. (2007) *Russia and Iran harden against West*. Available at: <https://www.csmonitor.com/2007/1018/p06s02-woeu.html>.

Cohen, A. (2007) *Europe's Strategic Dependence on Russian Energy*. Heritage Foundation Available at: <https://www.heritage.org/europe/report/europes-strategic-dependence-russian-energy>.

Collective Security Treaty Organization 2002-2021. Available at: <https://en.odkb-csto.org/25years/>.

Collins, M. (2015) *The Pros and Cons of Globalization*. Forbes. Available at: <https://www.forbes.com/sites/mikecollins/2015/05/06/the-pros-and-cons-ofglobalization/#1bf29560ccce>.

Eur-Lex. (1998) *Directive 98/30/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas*. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:31998L0030>.

EUR-Lex. (2007) *Πρόσβαση στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Συνθήκη της Λισσαβόνας*. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/>.

Eur-Lex. (2015) *ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΙΟΣ Οικοδόμηση Ένωσης Κεφαλαιαγορών*. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:52015DC0063>.

Eur-Lex. (2017) *Πρόσβαση στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ανθρακα και Χάλυβα, Συνθήκη ΕΚΑΧ*. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0022>.

EUR-Lex. (2018) *Access to European Union law: Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, Συνθήκη Ευρατόμ*. Available at: <https://eurlex.europa.eu/EL/legal-content/summary/treaty-on-the-european-atomic-energy-community-euratom.html>.

Eur-Lex. (2018) *Πρόσβαση στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, Συνθήκη Ευρατόμ*. Available at: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A4301853>.

European Commission and Russian Government. (2013) *Road map: EU –Russia Cooperation until 2050*. Available at: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf.

European Commission. (2016) *The Blue Guide’ on the implementation of EU products rules 2016*. Available at: [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XC 0726\(02\)&from=BG](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XC 0726(02)&from=BG).

European Commission. (2021) *Ενεργειακή πολιτική: γενικές αρχές*. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/68/energy-policy-general-principles>.

Gustafson, T. (2013) *Το πρόβλημα του Πούτιν με το πετρέλαιο: Πώς το πετρέλαιο κρατά πίσω τη Ρωσία – και πώς μπορεί να την σώσει*. Available at: <https://foreignaffairs.gr/articles/69172/thane-gustafson/to-problima-toy-poytin-me-topetrelaio>.

Horizon 2020 programme analysis. (2020) *Assessing the EU’s main funding programme for research and innovation 2014-2020*. Reports, impact assessments, latest news and events. Available at: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/support-policy-making/shaping-eu-research-and-innovation-policy/evaluation-impact-assessment-and-monitoring/horizon-2020_en.

Kirwin, J. (2022) *Brussels Time: The Nabucco failure: Juncker and Vestager negligence enhanced EU dependence on Russian gas*. Available at: <https://www.brusselstimes.com/211842/the-nabucco-failure-juncker-and-vestager-negligence-enhanced-eu-dependence-on-russian-gas>.

Locatelli, C. (2008) *EU Gas Liberalization as a Driver of Gazprom’s Strategies? Russia NIS Center*. Available at: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/Ifri_RNV_locatelli_gazprom_ANG_janv2007.pdf.

Lokshina, T. (2007) *Russian Civil Society, Open Democracy*. Available at: https://www.opendemocracy.net/en/russia_civil_society_4573jsp/.

McFaul, M. (2006) *The Gas War*. Available at: <https://www.hoover.org/research/gas-war>.

Mingst, K. (2019) *Group of Eight: Encyclopedia Britannica*. Available at: <https://www.britannica.com/topic/Group-of-Eight>.

National Center for Education Statistics. (1995) *Digest of Education Statistics*. Available at: <http://nces.ed.gov/pubsold/d95/dtab386.html>.

Office of the Historian. (2012) *Opec Oil Embargo, 1973-1974*. Available at: <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/oil-embargo>.

Our World in Data. (2022) *Coronavirus Deaths*. Available at: <https://ourworldindata.org/covid-deaths>.

Skabro, S. & Petre, J. (2008) *The Pipeline War: Russian Bear Goes to West's jugular*. Available at: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-1043185/The-Pipeline-War-Russian-bear-goes-Wests-jugular.html>.

Sudakov, D. (2006) *Russia Pays off USSR's Entire Debt, Sets to become crediting country*. Available at: <https://english.pravda.ru/russia/84038-parisclub/>.

Swiss Economic Institute. (2021) *KOF Globalization Index*. Available at: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.

The Global Economy. (2022) *Russia: Economic growth*. Source: The World Bank. Available at: https://www.theglobaleconomy.com/Russia/Economic_growth/.

The Institute of the World Economy and International Relations (IMEMO). (2003) *Russia—Continued Growth against the Backdrop of Global Recession*. Available at: http://www.imemo.ru/publ/2001/01005_1.htm.

Trading Economy International. (2021) *Russia Government Debt to GDP*. Available at: <https://tradingeconomics.com/russia/government-debt-to-gdp>.

UNESCO. (2022) *The Education Sector at a glance*. Available at: <https://www.unesco.org/en/education/about>.

United Nations Office on Drugs and Crime. (2022) Available at: <https://www.unodc.org/>.

Volk, Y. (2006) *Russia's NGO Law: An Attack on Civil Society and Freedom*. Heritage Foundation. Available at: <https://www.heritage.org/europe/report/russias-ngo-law-attack-freedom-and-civil-society>.

World Bank, Poverty and Inequality Platform. (2022) *Gini Index*. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2022) *RE Power EU: κοινή ευρωπαϊκή δράση για πιο οικονομικά προσιτή, εξασφαλισμένη και βιώσιμη ενέργεια*. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_22_1511.

Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση. (2021) *Ενεργειακή πολιτική: γενικές αρχές*. Available at: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_2.4.7.pdf.

Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση. (2021) *Εσωτερική Αγορά Ενέργειας*. Available at: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_2.1.9.pdf.

Οδηγία 2009/119/EK. (2009) Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2000:039:FULL&from=EN>.

Πολυχρονόπουλος, Π. (2014) *Παγκοσμιοποίηση και ανθρώπινα δικαιώματα*. Πεμπτουσία. Available at: <https://www.pemptousia.gr/2014/07/pagkosmiopiisi-ke-anthropina-dike/>.